CARAN-conferentiebundel 2. Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch Gebied 2013

bron

CARAN-conferentiebundel 2. Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch Gebied 2013. Instituut voor de Opleiding van Leraren, Paramaribo 2015

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_con011201301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

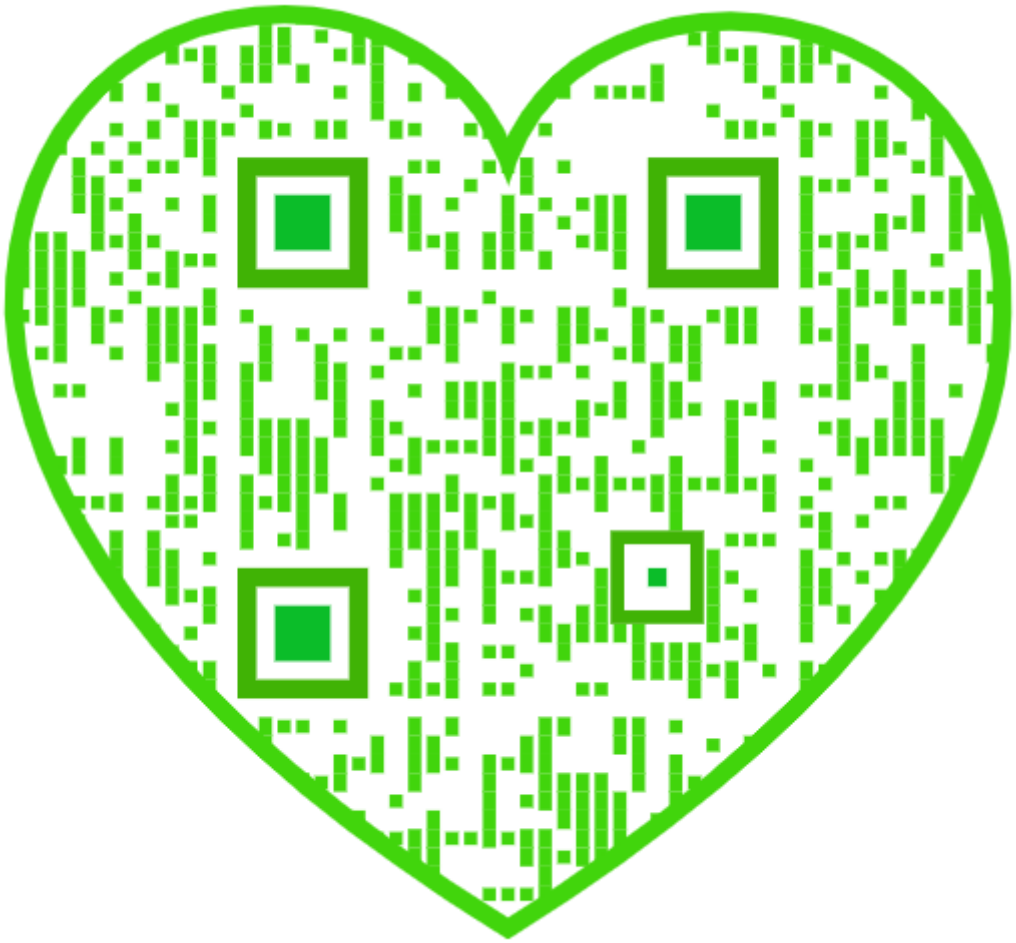

Woord vooraf

Voor u ligt de nieuwe CARAN-publicatie, met (vrijwel) alle bijdragen van de CARAN conferentie die op 14, 15 en 16 november 2013 in Paramaribo is gehouden. De conferentie werd geopend door *Geert Joris*, secretaris-generaal van de Nederlandse Taalunie (die ook de bijeenkomst heeft gesponsord). We hebben verschillende mensen uit het Caribisch gebied mogen ontvangen, van wie ook de onverkorte bijdragen in dit boek te vinden zijn.

U vindt ook de lezing die schrijfster *Ruth San A Jong* heeft gegeven naar aanleiding van haar bijdrage aan het Inktaapproject. Op de eerste CARAN conferentie op Aruba in 2011 is betoogd door ondergetekende dat ook vanuit het Caribisch gebeid een boek moet worden voorgedragen voor deze prijs. En dat is 'De laatste parade' van Ruth geworden.

Ook de workshop, verzorgd door *Hellmuth van Berlo* van de Nederlandse Taalunie, over leesniveaus, was erg succesvol. Alsnog een dankwoord aan *Usha Balesar, Marjorie Rotsburg* en *Sita Patadien* voor de perfecte organisatie van deze drie dagen. Het was een geslaagde conferentie.

Op 23 april 2014 is intussen een nieuwe stap gezet op het pad van de neerlandistiek in Suriname. Er werd een workshop gehouden worden ter formalisering van de Educatieve Master Nederlands. De hoogleraren *Koen Jaspaert* (Katholieke Universiteit Leuven), *Michiel van Kempen* (Universiteit van Amsterdam) en *Wim Rutgers* (University of Curaçao) verzorgden lezingen verzorgen en discussieerden over de inhoud van de opleiding met studenten en docenten.

Intussen is de master begonnen aan het Institute for Graduate Studies and Research van de Anton de Kom Universiteit van Suriname. Naast de hiervoor genoemde hoogleraren zullen colleges worden verzorgd door onder andere *Kofi Jagpo* (University of Hong Kong), *Rita Ghesquiere* (Katholieke Universiteit Leuven), *Theo Witte* (Rijksuniversiteit Groningen), *Pamela Pattynama* (Universiteit van Amsterdam) en *Koen van Gorp* (Katholieke Universiteit Leuven).

Veel leesplezier,

Drs. Hilde Neus
Opleidingscoördinator Nederlands
Instituut voor de Opleiding van Leraren, Paramaribo

Caribische Associatie voor Neerlandistiek (CARAN), tweede conferentie te Paramaribo, november 2013

Op 22, 23 en 24 november 2011 vond aan de Universiteit van Aruba de conferentie *Neerlandistiek in het Caribisch* gebied plaats. De primaire doelstelling van deze conferentie was het oprichten van een samenwerkingsverband van neerlandici in het Caribisch gebied die op regelmatige basis overleg voeren over hun onderwijs en onderzoek. Daarnaast beoogde de conferentie met een publicatie van bijdragen een basis te creeren ‘oor verder onderzoek. Het is de doelstelling deze conferentie elke twee jaar te herhalen op andere plaatsen binnen de regio. Deze bijeenkomst werd mede mogelijk gemaakt met financiele ondersteuning van de Nederlandse Taalunie, Vertegenwoordiging Nederland in Aruba en de Universiteit van Aruba. De inhoudelijke uitwisseling tussen de 33 deelnemers en de druk bezochte openings- en slotlezingen door *Kader Abdolah* en *Jan Renkema* hebben van de conferentie een succes gemaakt. De conferentie werd afgesloten met de oprichting van de *Caribische Associatie voor Neerlandistiek* (CARAN), met als bestuursleden *Hilde Neus, Bernadette Bérénos* en *Eric Mijts*.

Aldus schreef Eric Mijts in zijn voorwoord in het conferentieboekje, uitgegeven in juni 2012. Op 14, 15 en 16 november was de beurt aan het Instituut voor de Opleiding van Leraren (IOL) te Paramaribo om de tweede conferentie te organiseren, onder leiding van Hilde Neus, opleidings-coordinator Nederlands van het IOL. Ook Hilde was erin geslaagd een zeer gevarieerde en boeiende groep sprekers bij elkaar te krijgen. Niet alleen de CARAN-achterban, maar ook het grote aantal studenten van het IOL dat aan de bijeenkomsten deelnam kan terugzien op een interessante en leerzame conferentie. Het programma was als volgt:

Donderdag 14 november

Hilde Neus: Introductie.

Geert Joris, secretaris-generaal van de Nederlandse Taalunie: Openingswoord.

Openingscollege door schrijfster *Ruth San A Jong*: De Inktaapnominatie voor Suriname.

Helen Chang: Verrichtingen van de Nederlandse Taalunie in Suriname.

Hedy Goeldjar: Invoering van LIO-stage bij de opleiding Nederlands.

Sita Doerga Misier-Patadien: Samenvatting als gereedschap in het onderwijs.

Jerry Dewnarain: Seksistisch taalgebruik in de romans van Bea Vianen.

Usha Soemai-Balesar: Een Surinaamse talkshow als communicatie-analyse.

Marjorie Rotsburg: Toepassing van cognitieve grammatica in Suriname.

Lila Gobardhan-Rambocus: De laatste Van Donselaar.

Welmoed Ventura: Structuurveranderingen van het Nederlands in de geschreven Surinaamse media.

Vrijdag 15 november

Hellmuth van Berlo: 'Is jouw Nederlands mijn Nederlands?' Hellmuth hield tweemaal een druk bezochte workshop over referentiekaders en een aanzet tot leerlijnen Nederlands in het voj- en vos-onderwijs.

De verrassingsafsluiting bestond uit een optreden van *Scrappy* W, de populaire Surinaamse rapper die zijn lied '10 koeien' ten gehore bracht. Dat bleek ook een groot succes bij de studenten, die Scrappy bestormden voor een foto of een handtekening.

Zaterdag 16 november

Dagopening door *Hilde Neus*, die ook de leden van de Surinaamse Vereniging van Neerlandici welkom heette.

Eric Mijts: Instructietaal in het PO en SO in Statia.

Bernadette Bérénos: Van moedertaaldidactiek naar vreemde taaldidactiek: een ontwikkeling vanuit het verleden naar het heden.

Kitty Groothuyse: PTHO als ingangstoets voor de hoofdfase van de bachelor opleiding.

Erich Püschel: NVTiC: een nieuwe didactiek voor Nederlands in het Caribisch onderwijs?

Wim Rutgers: Recentrage van het literatuuronderwijs.

Wim Berends: Verliezen we onze jeugd aan het internet?

Hilde Neus: ‘10 koeien’: taal- en cultuurinvloeden in een Surinaamse rap

De laatste parade - cultuurbeleving van willekeurige Surinamers
Openingscollege door Ruth San A Jong

Toen ik mijn afscheidsspeech schreef bij de begrafenis van mijn moeder realiseerde ik me dat ik het schrijven van haar heb overgenomen. Mijn moeder was psychotisch en ze schreef haar gedachten altijd in een schriftje. Ik zag dat als kind en heb het schrijven overgenomen.

Ik stuurde daarna ellenlange brieven naar vrienden en familie over mijn belevenissen, totdat ik in 2000 meedeed aan een workshop van het literair Productiefonds. Iedereen in de groep zei toen: doe mee aan de Kwakoe Literatuurprijs. Ik deed pas in 2002 mee en stuurde een fragment in van het verhaal *De laatste parade*, wat later de titel van deze verhalenbundel is geworden. Ik won de derde prijs.

Dat was het moment voor mij dat ik schrijven serieus begon te nemen. Ik wilde kritisch begeleid, gevormd worden, niet op taal per se, maar op creativiteit en kon dat nergens vinden in Paramaribo. Deze zoektocht heeft er dus ook in geresulteerd dat ik een Schrijversvakschool ben gaan opzetten. Je wil het niet voor jezelf doen, maar ook voor anderen.

In 2002 veroverde ik dus de 3e plaats van de Kwakoe Literatuurprijs in Amsterdam. Het thema was: *Nanga palm wi de go*, een zogeheten begrafenislied. En toen ik het verhaal *De laatste parade* schreef, raakte ik heel erg geïntrigeerd door de dood. Ik wilde een paar verhalen schrijven die daarmee te maken hadden, maar ik wilde ook andere thema's aan de orde laten komen.

Astrid Roemer zei in 2007 tegen mij. ‘Ruth, je bent met schrijven bezig, je organiseert workshops en zo, maar kan jij zelf schrijven?’ Ik heb schrijvers nooit lastig gevallen met mijn tekst, en vooral geen bekende schrijvers.

Beginnende schrijvers stappen vaak naar gevestigde schrijvers. Daarvoor was ik te huiverig en ik voelde aan dat mijn verhaal nog niet ‘rijp’ was. Wanneer je veel leest, ga je onbewust een bepaalde taal- of verhaalgevoeligheid ontwikkelen en die neem je dan mee wanneer je een eigen verhaal schrijft. Het verhaal dat ik naar Astrid Roemer mailde, was *De onderbroek*. Ze belde me en we hebben toen een peptalk van een uur of langer gehad. Astrid wilde meer verhalen ‘zien’ om te kijken of ik echt kon schrijven. Ze vroeg me of ze mijn toestemming had om het verhaal aan Franc Knipscheer, de uitgever, aan te

bieden. Dat deed ze ook en in een regel, om hem niet te beïnvloeden: ‘Franc, kijk naar dit verhaal.’

Het was het laatste verhaal dat werd ingezonden, een verzameling van Surinaamse en Antilliaanse schrijvers. Franc mailde me meteen de volgende dag, dat het verhaal zeker publiceerbaar was. Met *De onderbroek* debuteerde ik dus.

Voor de duidelijkheid: Ik heb dus de naam van mijn eerste echte verhaal gebruikt voor de titel van mijn bundel.

De thema's die ik heb meegenomen in de verhalenbundel zijn:

Overspel en de consequenties;
Suïcide;
Seksueel misbruik bij kinderen;
De droomcultuur in Suriname;
Pesten - het gepest van of door jonge mensen;
Een neurologische ziekte en de verbondenheid met Suriname;
Een aanklacht tegen de psychiatrische zorg in Suriname;
Het lijkbewasserswerk en het zogenaamde liefdewerk;
Ontsnapping aan de dood (terreur tijdens de Binnenlandse Oorlog);
En natuurlijk meer thema's.

Ik heb veel onderzoek gedaan, essays gelezen over suïcide bij bijvoorbeeld kunstenaars, over tradities en dodenbewerking van millennia terug en de creoolse dodenbewerking, gesprekken met lijkbewassers [ik heb bij het verhaal *De geur van de dood* veel details kunnen putten uit het proefschrift van Yvon van der Pijl [levende doden] en Dante's *Divina Comedia*). Al deze boeken en interviews hebben mijn fantasie geprikkeld en ik heb geprobeerd om alles heel gedetailleerd in de verhalen te verwerken.

Het boek is eigenlijk een enge symboliek van de realiteit van de dood. Wanneer je in Suriname geboren bent en je ouder wordt, ga je vaak naar begrafenissen. Je kent veel mensen, je ziet en hoort veel. Ik had een radar ontwikkeld die alleen gericht was op dingen met de dood. De vormgever, John Falix, aan wie het boek ook is opgedragen, die de cover heeft gedaan, stierf net voordat het boek gepubliceerd werd. Hij heeft het boek dus nooit gezien in deze vorm.

Het laatste verhaal schreef ik pas nadat mijn moeder stierf; het was op dat moment ook af. Soms moet je de ervaring hebben, om er goed over te kunnen schrijven. Dat is het enige verhaal dat autobiografisch is. Het voelde aan als een soort ‘afsluiting’ van de thematiek. Het verhaal heet *Inferno* en ik heb het in een keer geschreven.

Ik vertelde aan mijn uitgever Franc Knipscheer, dat ik per se negen verhalen wilde publiceren en niet meer. Hij gaf me gelijk. Tenslotte wil je geen ‘overkill’ hebben. Je wilt de lezers niet verstikken met een thematiek waar ze moeilijk

over praten en lezen. Ik heb dan ook geprobeerd om met wat humor en realisme, zonder teveel emoties deze verhalen te schrijven.

Het moeilijkst om te schrijven was het verhaal: U*it de droom helpen*. Ik wilde verder gaan dan dat voorspelbare van de rituelen. Diegenen die de creoolse dodencultuur kennen en die mijn boek hebben gelezen, zullen merken dat ik alles heb omgekeerd. Seances etc. Het verhaal gaat over een man die droomt over de kwelgeest van zijn overleden boezemvriend. Aan het eind doet hij iets, om te voorkomen dat deze blijft spoken.

De verhalen hebben alle een tragiek, zoals dat van het jonge meisje wier moeder zelfmoord pleegt. Ik heb dat verhaal beschreven vanuit het kind zelf. De naïviteit, de kinderlijke logica. Kinderen zijn zo kwetsbaar, goedgelovig en daardoor makkelijk te misleiden. En dan het verhaal van het marronmeisje dat is verkracht tijdens de binnenlandse oorlog en haar verkrachter herkent op een foto aan een muur.

Voor de Vrouwenbeweging moest ik een documentaire schrijven over hun landbouwproject in het binnenland en ik ben vaker gereisd naar boven-Suriname. Daar zie je veel dingen die gewoon niet kloppen. Wanneer men het woord Binnenlandse Oorlog noemt, zijn de eerste associaties militairen en marronmannen, maar waar blijven de vrouwen en kinderen? In de literatuur kom ik heel weinig tegen over deze vuile oorlog en daarom had ik de behoefte om daar verder op in te gaan.

Alle een vorm van dood en het lijden of verdriet dat daarmee gepaard gaat. Op de cover een fayalobi, met negen bloempjes, de negen cirkels in de hel van Dante, de negen verhalen dus. Het zwarte symboliseert de dood.

Ik was verrast toen ik hoorde dat ik ben genomineerd voor de Inktaap 2014. Ik heb begrepen dat een van de genomineerden een boek van 600 of meer pagina's heeft geschreven. Ik heb overigens ook geen grote publieksprijs of zo op mijn naam. *De laatste parade* is wel genomineerd voor de Academica Literatuurprijs van 2013, althans ik ben op de longlist voorgekomen.

De grootste prijs die een auteur kan krijgen is dat hij/zij gelezen wordt, veel gelezen wordt. Je wilt vooral niet dat er na een jaar niet meer over jouw boek wordt gesproken. Met de Inktaap- nominatie word ik nog meer gelezen. Men is intussen bezig met de tweede druk. Dat vind ik geweldig, meer nog omdat ik buiten de grenzen treed met mijn boek, en dat voor een debuutbundel. Je wilt niet alleen voor Surinamers schrijven (die kennen bij wijze van spreken bepaalde rituelen al), je wilt vooral voor een brede groep schrijven.

Wanneer je van de uitgever waar je jouw manuscript heb ingediend hoort dat je boek wordt gepubliceerd, realiseert je je dat hij een risico neemt en je hoopt natuurlijk na het uitgeven, dat er goede reacties komen.

Wat dat betreft heb ik niks te klagen, ik heb in negen van de tien gevallen positieve reacties gehad en van de buurvrouw of tante tot de letterkundige of antropoloog. Ik vond leuk de analyses te lezen over wat eigenlijk de premisse is voor hen is van het boek, van de verhalen.

Toen Franc Knipscheer me dus meldde dat mijn boek de tweede druk zou ingaan, was ik blij. Hij vroeg me ook of ik wat wijzigingen had, en die had ik natuurlijk.

Ik leer mijn studenten altijd bij prozaschrijven, dat ze niet bij elke regel een Surinamisme hoeven te gebruiken om het verhaal Surinaams te maken. De vraag die ik mezelf nu stel is hoe Belgen (Vlamingen), Nederlanders en Antillianen de verhalen zullen ervaren. Zoals u misschien heeft gemerkt heb ik niet vertaald, maar de zinnen beeldend geschreven, zodat je kunt 'zien' wat er aan de hand is.

Dit boek kwam ook voor op de longlist van de Academica Literatuurprijs, ook wel de Debutantenprijs genoemd. Dat was ook een complete verrassing voor mij. De literaire wereld van Nederland is voor een Surinaamse auteur een ver-van-mijn-bedshow. Daar denk je niet echt aan, maar ergens in de verte hoop je het wel.

Ik heb veel lovende kritieken gehad op *De laatste parade*. Van landgenoten, schrijvers en lezers in voornamelijk Nederland. Diepzinnige analyses die heel dichtbij de waarheid van mijn persoon kwamen, met mijn motivaties bij het schrijven te maken hadden, of soms een verrassend inzicht gaven waarbij ik niet eens stil heb gestaan.

Ik ben blij dat men vooral gaat nadenken bij deze bundel. Peter de Rijk, diezelfde hoofdredacteur zei bij mijn boekpresentatie in Amsterdam dat ik eigenlijk een dik boek heb geschreven. Hij was een poosje in Suriname en zijn blik werd totaal anders na zijn bezoek. Ik heb dus vooral een kijkje gegeven in de cultuur of cultuurbeleving van **willekeurige Surinamers**.

Ik ben nieuwsgierig naar de reacties van de verschillende groepen jongeren bij dit INKTaapgebeuren. Ze hebben zo hun eigen visie en mening over dit soort 'zware' onderwerpen. Soms heel verrassend!

Ik ga nu pas de ervaring in met de Inktaap. De mensen die alles erover weten, zullen u daar uitgebreid over vertellen. Wat ik zeker weet, is dat ik nog steeds verrast ben!

Op weg naar een LIO - stage nieuwe stijl

Kwalitatief onderzoek naar de effectiviteit van een LIO - stage nieuwe stijl bij de opleiding Nederlands op het IOL

Hedy Goeldjar

In dit verslag geef ik het verloop en de resultaten van mijn interventieonderzoek weer. Het onderzoek vond plaats binnen de praktijksituatie van de verdiepingsstage van de opleiding Nederlands van het Instituut voor de Opleiding van Leraren IOL te Paramaribo, waar ik instituutsbegeleider voor de stage ben. Tijdens de verdiepingsstage ontwikkelen de MO-A - Nederlands stagestudenten op de stageschool een beperkte beroepsopvatting. De stagestudenten richten zich overwegend op skills en activiteiten die bij het lesgeven horen en niet op andere onderwijsactiviteiten zoals leiding geven bij schoolse activiteiten, organiseren op schoolniveau, deelname aan sociale activiteiten, contact met ouders, reflectie en ontwikkeling. Dit is niet verwonderlijk, aangezien de studenten in de verdiepingsstage alleen beoordeeld worden op het lesgeven in de klas. Om bij de stagiaires Nederlands een uitgebreide beroepsopvatting te ontwikkelen heb ik een LIO - stage nieuwe stijl ontworpen die alle zeven SBL - competenties van de leraar omvat. Zes stagestudenten Nederlands hebben een kwartaal (drie maanden) lang een brede verantwoordelijkheid gekregen om middels de LIO - stage nieuwe stijl als voltijdse leerkracht deel te nemen aan alle schoolse activiteiten en taken. De onderzoeksvraag die hierbij hoort luidt als volgt:

In hoeverre leidt het uitvoeren van een LIO - stageplan nieuwe stijl tot beter functioneren van stagestudenten Nederlands in termen van een uitgebreide beroepsopvatting?

De zeven competenties die horen bij het beroep van een leraar zijn: interpersoonlijk competent, vakinhoudelijk competent, pedagogisch - didactisch competent, organisatorisch competent, competent in samenwerking met collega's, competent in samenwerking met de omgeving en competent in reflectie en ontwikkeling.

Drie van deze competenties horen bij een uitgebreide beroepsopvatting n.l. competent in samenwerking met collega's, competent in samenwerking met de omgeving en competent in reflectie en ontwikkeling.

Door actieonderzoek te verrichten ben ik gekomen tot enkele conclusies en aanbevelingen die aan het eind van dit verslag gepresenteerd worden. Het actieonderzoek bestond uit interviews met schoolleiders van de scholen waar de respondenten hun LIO - stageplan nieuwe stijl uitvoerden en POP - verslagen (Persoonlijke Ontwikkelingsplannen) van de zes respondenten. De interviewvragen die beantwoord moesten worden door de schoolleiders, hadden betrekking op de motivatie van de respondenten tijdens het uitvoeren van activiteiten op de stageschool. In de POP - verslagen gaven de studenten aan op welke wijze zij gewerkt hadden aan het ontwikkelen van die competenties die nodig zijn voor het uitvoeren van activiteiten op de stageschool.

Conceptueel model

De centrale begrippen die relevant waren voor dit onderzoek zijn: uitgebreide beroepsopvatting en competenties die leiden tot een uitgebreide beroepsopvatting. Aan de hand van deze begrippen en de informatie uitgewerkt in het theoretisch kader, kunnen er relaties worden gevormd. Die relaties worden aangegeven in het hieronder staande conceptueel model.

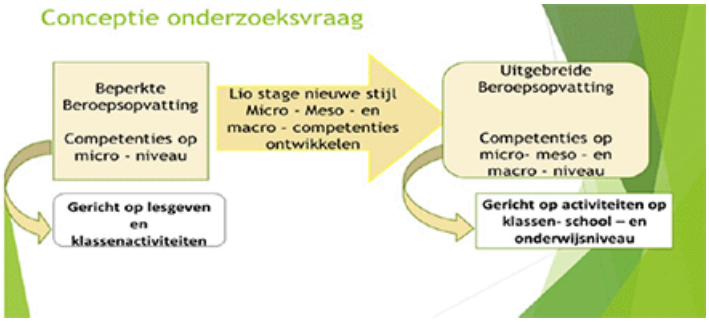
Conceptie onderzoeksvraag
Beperkte Beroepsopvatting
Competenties op micro - niveau
Lio stage nieuwe stijl Micro - Meso - en macro - competenties ontwikkelen
Uitgebreide Beroepsopvatting
Competenties op micro- meso - en macro - niveau
Gericht op lesgeven en klassenactiviteiten
Gericht op activiteiten op klassen- school – en onderwijsniveau

De begrippen in het vierkant links en de rechthoek aan de rechterkant, verbonden door de horizontaal liggende pijl, geven aan dat de beperkte beroepsopvatting die de student van de MO- A - opleiding Nederlands heeft tijdens de verdiepingsstage, ontwikkeld moet worden tot een uitgebreide beroepsopvatting (rechthoek rechts). De horizontale pijl geeft aan dat de LIO-stage nieuwe stijl, die alle zeven SLB competenties van de leraar bevat, ertoe moet leiden deze brede beroepsopvatting te ontwikkelen.

Resultaten uit de interviews met de schoolleiders

Om na te gaan hoe gemotiveerd de respondenten zijn bij het uitvoeren van meso - en macroactiviteiten, heb ik een interview afgenomen van de schoolleiders van de scholen. Hierbij is gebruik gemaakt van een interview met vooraf opgestelde open vragen, zodat het labelen van de tekstfragmenten later bij het uitwerken van de gegevens vergemakkelijkt werd. Op deze manier kreeg ik namelijk van alle respondenten op dezelfde vragen een antwoord waar ik een analyse uit kon maken. Er was wel voldoende ruimte om door te vragen naar ervaringen en meningen die de schoolleiders hadden in verband met het functioneren van de stagestudenten bij het uitvoeren van hun project. Hierdoor kreeg ik een duidelijker beeld over de inzet van de respondenten. Hierna volgen de bevindingen van de interviews:

Aan de hand van de bevindingen opgedaan tijdens de interviews met de schoolleiders kan gesteld worden dat de stagestudenten over het algemeen gemotiveerd waren bij het uitvoeren van de meso - en macrotaken op de stagescholen. Opvallend hierbij is dat bij de indicator ‘inzet bij tegenslag’ de motivatie opvallend minder was.

Resultaten uit de POP - verslagen

Bij de analyse van de data voor het meten van een uitgebreide beroepsopvatting, ben ik uitgegaan van de kenmerken die passen bij de drie beroepscompetenties van de leraar die horen bij een uitgebreide beroepsopvatting. Hieronder volgt een schematisch overzicht van de voor - en nameting in verband met de frequentie per indicator van de competenties: (1) samenwerken met collega's, (2) samenwerking met de omgeving en (3) reflectie en ontwikkeling.

Alle stagestudenten geven in de slotopmerkingen (zie bijlage 5) in hun POP - verslag aan dat hun beroepsopvatting gedurende de LIO stage nieuwe stijl aardig is veranderd. Ze zien dat hun beroep niet alleen bestaat uit lesgeven. De

beelden van het ‘lesgeven’ zijn uitgebreid met beelden over het begeleiden van studenten en hun sociaal - psychologische ontwikkeling, de school naar buiten toe uitdragen en samenwerken met collega's en de omgeving.

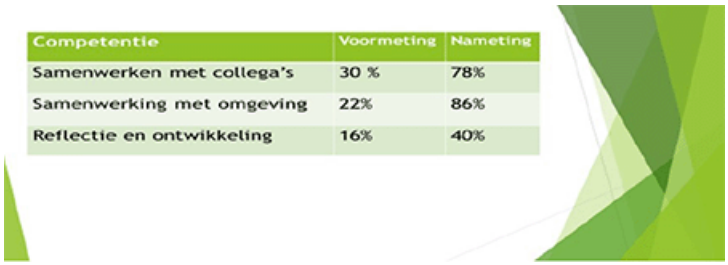

Competentie	Voormeting	Nameting
Samenwerken met collega's	30 %	78%
Samenwerking met omgeving	22%	86%
Reflectie en ontwikkeling	16%	40%

Over het algemeen vonden de LIO - stage het ook veel interessanter om te werken vanuit een bredere beroepsopvatting in plaats van alleen maar lesjes te verzorgen.

Conclusie
LIO - stage nieuwe stijl draagt ertoe bij dat er een bredere beroepsopvatting tot stand komt bij de stagestudenten Nederlands.
Dus: Op
weg
naar
een
Lio -stage nieuwe stijl

Samenvatting als gereedschap in het onderwijs

Sita Doerga Misier-Patadien

Samenvatting is het minst geliefde onderdeel van het vak Nederlands, want samenvatting is saai, omdat de teksten saai zijn. Het duurt te lang om een tekst samen te vatten, soms wel drie uren! En dan nog is de tijd niet genoeg. Bovendien is het moeilijk. De leerkracht corrigeert nooit een tekst helemaal. Want ze moet zoveel mogelijk teksten oefenen. Welk nut heeft het parafraseren en korter maken van zo een moeilijke, abstracte en wetenschappelijke tekst voor de arme scholier?

Ondanks deze klaagzang is het nu eenmaal de realiteit dat samenvatting medebepalend is voor de slaging van een kind op onder andere de muloschool en het vwo. Samenvatting is nl. een van de examenonderdelen. Vooral op het vwo, dat staat voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, is samenvatting een cruciaal onderdeel binnen het curriculum. Studenten worden op deze school namelijk klaargestoomd om straks op de universiteit op een bepaalde manier te studeren. Het is daarom jammerlijk dat de andere doelen van samenvatting niet bereikt worden op school. Slechts een doel staat centraal; het weergeven van een tekst in niet meer dan een x-aantal woorden. Ook de normering die gehanteerd wordt voor het examen zorgt ervoor dat samenvatting gevreesd wordt door studenten. Deze wordt nl. te zwaar ervaren door studenten. Ook docenten hebben bedenkingen over de normering die zijzelf (moeten) hanteren. In deze voordracht zal ik bespreken wat het doel van samenvatting in het onderwijs thans is. Daarnaast wil ik ook kijken in welke richting we op zouden moeten gaan met het onderdeel samenvatting.

Samenvatting

Voor het begrip samenvatting worden de volgende omschrijvingen gegeven:

- Een samenvatting is een verkorte weergave in eigen woorden van de hoofdzaken van de oorspronkelijke tekst.
- Een goede samenvatting is een sterk verkorte weergave, in eigen woorden en in goed Nederlands, van de hoofdgedachten uit de brontekst in hun oorspronkelijk verband.
- Een samenvatting is het antwoord op de vraag: Wat staat er eigenlijk?
- Het bevat de belangrijkste gedachten van de verschillende delen van de tekst als geheel.

Doelen van samenvatting

De student kan de hoofdzaken van de bijzaken onderscheiden. Deze vaardigheid is noodzakelijk, omdat een student in staat moet zijn om alle teksten te kunnen samenvatten. Doordat de student zijn eigen woorden gebruikt bij het samenvatten, wordt de tekst begrijpelijker en toegankelijker. Er is tevens sprake van uitbreiding van de woordenschat, omdat de student betekenissen en synoniemen moet opzoeken. Hierbij is het stappenplan Woordenschat uit BV Taal 4 een handig hulpmiddel. De student wordt hierdoor ook taalvaardiger, omdat de samenvatting in correct Nederlands geschreven moet zijn en hij dus gedwongen is om extra op zijn taalgebruik te letten. Ook het inzichtelijk vermogen van de student wordt geprikkeld en gestimuleerd, daar hij thematische en retorische verbanden moet herkennen in de tekst en deze verwerken in zijn samenvatting. Samenvatten wordt ook gezien als een belangrijke operationalisering van tekstbegrip of als een didactische werkvorm om de leesamenvattingaardigheid (het begrijpend lezen) te bevorderen.

Samenvatten betekent volgens het Van Dale woordenboek in het kort weergeven of herhalen. In deze scriptie zal de betekenis van samenvatten dus het eerste zijn. De schoolse benadering van samenvatting doet direct denken aan een saaie tekst die samengevat moet worden. Het tellen van het aantal woorden speelt ook een belangrijke rol. Een van de vaardigheden bij het samenvatten is nl. binnen het toegestane aantal woorden de brontekst weergeven.

Op de muloschool moet de samenvatting tot de helft van het aantal woorden van de oorspronkelijke tekst gebracht worden. De docenten die weinig aan vakkenintegratie doen op scholen, verzuimen vaak genoeg de studenten bij te brengen dat samenvatting een uitstekende manier van studeren kan zijn, voor leervakken bijvoorbeeld. Een samenvatting kan dus dienen als een uittreksel van een boek, een hoofdstuk uit een aardrijkskundeboek of zelfs van een aantal stencils van het vak biologie. De student kan hierdoor ook doelgericht studeren.

Het belang van samenvatting is een niet te onderschatten factor in de ontwikkeling van inzicht bij studenten. Indien de student de hoofdzaken van bijzaken leert onderscheiden, ontwikkelt de student inzichtelijk vermogen. Ook is samenvatting bevorderlijk voor de schriftelijke taalvaardigheid van de student, vooral als de opdracht inhoudt dat de student de samenvatting in eigen woorden moet schrijven. Het formuleren van de hoofdgedachten van een tekst in eigen woorden is niet altijd even gemakkelijk, want de student moet hiervoor zijn eigen stijl ontwikkelen. Voor deze vaardigheid is veel oefening noodzakelijk. Maar gerichte feedback zal de student helpen bij het ontwikkelen van een eigen schrijfstijl. Diverse schoolboeken bieden diverse manieren aan op welke wijze een student kan samenvatten.

Het hangt soms ook van het niveau en de school af hoe de student moet

samenvatten. Op de muloscholen moeten studenten aan de hand van het taalboek BV Taal 4 samenvatten. Persoonlijk vind ik dit een moeilijke manier voor de studenten op dat niveau. Het onderdeel samenvatting wordt in het derde leerjaar wel aangehaald, maar pas in het vierde leerjaar wordt het behandeld. Bovendien is het een examenonderdeel. Op het havo mag de student de kernzinnen van de tekst letterlijk overschrijven en de tekst tot minder dan de helft van het aantal woorden brengen. De signaalwoorden moeten wel gebruikt worden om de retorische verbanden aan te geven. Op het vwo moet de student de kerngedachten in eigen woorden herformuleren en het aantal woorden tot minder dan de helft van de tekst brengen. In alle gevallen is het een vrij zware opgave voor de student dus. En ook voor de docent, want correctie van de samenvattingen (zowel oefenteksten als toetsen) vergt veel inspanning.

Samenvatting op de verschillende scholen

Het onderdeel samenvatting wordt zowel op de mulo als de middelbare scholen verzorgd. De leerkracht brengt een aantal teksten mee die de leerlingen moeten lezen en samenvatten in eigen woorden. Heel vaak worden examenteksten ook geoefend. Samenvatting blijft een problematisch onderdeel, omdat je eigenlijk niet genoeg kan oefenen met je leerlingen. Er is tijdgebrek en er moeten nog een aantal andere onderdelen van het vak behandeld worden. Leerlingen moeten alleen, en het liefst muisstil, zitten werken. Het corrigeren van de samenvattingen is ook geen makkelijke opgave, omdat het kan voorkomen dat de leerkracht de hoofdgedachten voorleest uit het correctiemodel. De leerlingen moet dan kijken of de door hem geformuleerde hoofdgedachte overeenkomt met die van de juf. Soms heeft de leerkracht wat meer tijd, dan kan ze de werken van de leerlingen ophalen om die op taalfouten te corrigeren. Hier volgt de normering die gehanteerd wordt op de vwo-scholen bij het examen samenvatting.

Deze normering is al ter discussie gesteld door enkele docenten Nederlands . Het gaat erom, dat nog teveel punten worden afgetrokken voor zinsconstructies en voor taalgebruik dat niet ABN klinkt. Hier speelt het taalgevoel van de docent een bepalende rol. Ziet zij in dat er sprake is van Surinaams- Nederlands? Of houdt zij vol dat de zinsconstructie fout is bij een zin zoals *'Als je in een district blijft, kom je veel files tegen.'*

Ook op het IOL

Het onderdeel samenvatting wordt ook aangeboden op het IOL. Ook daar wordt min of meer dezelfde normering gehanteerd. Vooral op taalgebruik wordt er extra gelet. Dat moet ook wel, want wie aan het IOL het vak Nederlands studeert, wordt geacht foutloos Nederlands te schrijven. Op vwo-niveau is dat natuurlijk een ander verhaal. Ik heb als docent van deze module nogal wat aanpassingen gepleegd aan de vakinhoud. Stap voor stap werk ik met de leerlingen toe naar het schrijven van een

samenvatting. We beginnen eerst met korte teksten (200-300) woorden. De studenten bepalen per alinea de

kernzinnen, leggen verbanden tussen de alinea's en bespreken dit met elkaar. Daarna gaan ze ertoe over om de kernzinnen te parafraseren. Ik leg ook veel nadruk op het gebruik van signaalwoorden, omdat de strekking van de tekst niet mag veranderen. Voor wat de correctie van het taalgebruik betreft, doe ik veel aan kruiscorrectie. Als laatste controleer ik het werk. Dan bouw ik op naar langere teksten, waarbij de studenten uiteindelijk wel zelfstandig moeten werken. Samenvatting als gereedschap kunnen de studenten vooral toepassen bij de modules literatuur. Het samenvatten van boeken bijvoorbeeld.

Ten aanzien van de normering kan het volgende gezegd worden. Het was tot drie jaar geleden namelijk zo dat leerlingen 60 punten voor de inhoud kunnen verdienen. Ze kunnen echter ook 30 punten aan taalfouten verliezen. Dit gebeurt nog veel te vaak. Verder krijgen de leerlingen nog 10 basispunten. In normale situaties is het zo dat leerlingen de helft van de hoofdzaken uit de tekst verwerken in hun samenvatting. Hierin maken ze zoveel taalfouten, dat ze alle 30 punten verliezen. Tel je dat op bij de 10 basispunten, dan scoort zo een leerling 4.0 voor het examen.

Samenvatting als gereedschap

Tot zover hebben we gezien dat het onderdeel samenvatting op school wordt verzorgd, omdat het voornaamste doel is om de studenten een samenvatting te laten schrijven. Echter zou samenvatting niet alleen als doel, maar ook als middel gebruikt moeten worden.

Samenvatten leert een student immers systematisch denken. Ook leert de een tekst teruggebracht wordt tot de kernuitspraken en het verband daartussen. Het is niet overdreven te stellen dat goed kunnen samenvatten een voorwaarde is om efficient en effectief informatie verwerken. Voor studenten is het bovendien een van de belangrijkste studievaardigheden. Wie onvoldoende kan samenvatten, leert (onthoudt) of veel te veel of juist het verkeerde (onbelangrijke). Ook als je een beroep uitoefent, is samenvatten een essentiele vaardigheid. Denk daarbij onder andere aan het bijhouden van de vakliteratuur en de vele memo's, agendastukken, brieven en rapporten die gelezen moeten worden. Bij het onderdeel studievaardigheden kunnen er ook een aantal activerende didactische middelen gebruikt worden, waarbij de technieken om te kunnen samenvatting een belangrijke rol spelen: schematiseren: het maken van schema's, het maken van een stappenplan; relateren: kernzaken kunnen selecteren en in een context plaatsen, relaties leggen tussen (onderdelen) van leerstof, structuur aanbrengen. Betekenis geven en toepassen: leerstof analyseren, hoofd- en bijzaken kunnen onderscheiden.

Samenvatting als middel

Samenvatting als studiemiddel zou een oplossing kunnen zijn voor heel wat problemen waarmee studenten te kampen hebben. Voor studenten is het een van de belangrijste

studievaardigheden. Wie onvoldoende kan samenvatten, leert (onthoudt) of veel te veel of juist het verkeerde (onbelangrijke). Ook als je

een beroep uitoefent, is samenvatten een essentiele vaardigheid. Denk daarbij onder andere aan het bijhouden van de vakliteratuur en de vele memo's, agendastukken, brieven en rapporten die gelezen moeten worden. Voor wat dit onderdeel van het vak Nederlands betreft, vind ik dat er een mentaliteitsombuiging moet komen. Leerkrachten moeten leerlingen bewust maken van het feit dat de vaardigheid om te leren samenvatten in elke context toegepast kan worden. Door middel van samenvatting krijgen leerling grip op moeilijke teksten. Als we praten over tekst, dan moeten we denken aan alle vormen van geschreven taal. Leraren zouden meer aan vakkenintegratie moeten doen, zodat leerlingen ook verbanden kunnen leggen tussen de verschillende onderdelen die ze op school krijgen. Bijvoorbeeld: de leerlingen hebben een repetitie voor het vak aardrijkskunde. Ze moeten de leerstof bestuderen en een samenvatting maken om te bewijzen dat ze de leerstof begrepen hebben.

Plezier in samenvatten

Behalve de samenvattingstechnieken aanleren en oefenen, moeten leerkrachten ook kijken naar andere aspecten van het onderdeel. Zoals de toepassing van andere didactische werkvormen, aantrekkelijke teksten selecteren en een andere normering hanteren.

Didactische werkvormen

Als het uur voor samenvatting is aangebroken, gaan de leerling netjes achter elkaar in een rij zitten. Ze krijgen een tekst voorgeschoteld die ze moeten lezen en de belangrijke zaken eruit in eigen woorden moeten weergeven. Vooral als de tekst over een onderwerp gaat dat de student helemaal niet boeit. Denk aan een tekst met als titel ‘Onze gevoelens in sociaal-cultureel perspectief’. Ik bedoel hiermee niet dat het samenvattinglesuur een plezier-uur moet worden, maar we kunnen de les ook anders aanpakken. De leerlingen kunnen bijvoorbeeld in duo's of in groepjes van drie zitten. Ze moeten eerst de hoofdzaken/kernzinnen uit de tekst lichten en die dan vergelijken met elkaar. Zo kunnen er discussies ontstaan die leerrijk en verhelderd zullen zijn. Het subleerdoel ‘verbanden in de tekst kunnen inzien’ kan op deze manier sneller bereikt worden. De leerkracht moet dit alles in goede banen leiden door langs de groepen te lopen en het proces te bewaken.

Laat leerlingen ook niet in hun eentje parafraseren. Indien een leerling een beperkte woordenschat heeft, dan staat hij voor een zeer moeilijke opgave. Als ze in groepjes kernzinnen parafraseren, dan leren ze ook van elkaar.

Laat leerlingen elkaars werk beoordelen: kruiscorrectie. Zo kunnen ze dan ook fouten van elkaar ontdekken en dit maakt het werk lichter voor jou. Het is soms ook wel leuk om de klas op te delen in subgroepen en elke subgroep een andere tekst te laten samenvatten. Als de leerlingen van groep 1 hun tekst hebben samengevat,

moeten de leerlingen van groep 2 die lezen. Daarna leest groep 2 de oorspronkelijke tekst om zodoende aan te geven of de samenvatting van

groep 1 daadwerkelijk een verkorte weergave is van de oorspronkelijke tekst. Dit alles neemt onzettend veel tijd in beslag. En die tijd hebben leerkrachten vaak genoeg niet. We moeten daarom proberen om samenvatting geïntregeerd te verzorgen in de andere vakonderdelen. Bedenk dat samenvatting van een muisstil lesuur moet veranderen in een interactief gebeuren.

Samenvatting kan ook als een activerende werkvorm dienen, als we die samenvatting als een middel gebruiken: leerlingen wordt gevraagd om kort samen te vatten - schriftelijk of mondeling - wat ze zelf, wat de docent of wat een medeleerling kort daarvoor hebben/ heeft aangereikt. Een stapje verder is wanneer de leerlingen bijvoorbeeld maximaal 25 woorden mogen gebruiken. De samenvatting kan ook betrekking hebben op een tekst. Belangrijk is dat leerlingen leren hoofd- en bijzaken te onderscheiden.

Aantrekkelijke teksten

Voor mijn afstudeerscriptie heb ik een module samenvatting ontwikkeld voor het verpleegkundig onderwijs in het bijzonder voor het Elsje Finck-Sanichar College COVAB. Het selecteren van teksten voor deze doelgroep was niet zo ingewikkeld, omdat de teksten in de belevingswereld van de verpleegkundige moest zijn. Nu heb je binnen een klas zoveel verschillende leerlingen, dat je bijna onmogelijk kan voldoen aan de eis van aantrekkelijke teksten. Dan nog dien jij je als leerkracht te verplaatsen in de schoenen van de leerling en op basis daarvan teksten te selecteren. Je kunt leerlingen ook vragen naar onderwerpen waarover zij een tekst willen lezen. Zo kun je gerichter op zoek gaan naar een tekst. Dagbladen, tijdschriften en het internet lopen over van teksten die je kunt gebruiken op school. Ik vraag ook altijd aan mijn collega's, zij bezitten soms een schat aan teksten! Als de vaardigheid om samen te vatten redelijk tot goed gaat, kun je overstappen naar iets langere en/of wetenschappelijke teksten.

Normering

Zoals eerder aangegeven is de normering op de middelbare school een enorm heikel punt. Leerkrachten hanteren deze normen te strak, weer anderen hebben hun bedenkingen hierover. Aan de inhoud kan niet getornd worden. Dat staat vast. Maar het aantal aftrekpunten, 30, voor het taalgebruik is een probleem. Een samenvatting dient in correct Nederlands geschreven te worden, het is tenslotte een onderdeel van het vak Nederlands. Maar dat er zoveel punten worden afgetrokken tot er bijna niets overblijft van het cijfer, gaat wel te ver. Een aantal leerkrachten heeft hierover al zijn zegje gedaan. Het is nu zaak dat dit verder wordt besproken en dat er veranderingen kunnen optreden hierin. Er moet gekeken worden naar het doel dat men nastreeft: kan de student een tekst in eigen woorden samenvatten? Het is daarom ook van belang dat de verschillende leraren van de middelbare scholen gebundeld hun stem laten horen.

Conclusie

Concluderend kan ik stellen dat mijn ervaring in de module samenvatting op het IOL positief is. De studenten hebben bij evaluaties aangegeven dat zij het prettig vonden om stapsgewijs te leren hoe samen te vatten. Systematisch werken is dus van belang. Leerkrachten moeten daarom ook echt tijd maken om te investeren in dit onderdeel. Met investeren bedoel ik: tijd maken om teksten uit te kiezen en studenten leren om die stapsgewijs samen te vatten. Het strakke programma dat afgewerkt moet worden op de scholen biedt de leerkrachten inderdaad weinig ruimte om zaken goed aan te pakken. Maar willen wij ons vakonderdeel werkelijk tot zijn recht laten komen en willen wij daadwerkelijk de doelen van samenvatting bereiken, dan moeten wij gezamenlijk een oplossing hiervoor bedenken. Het advies is dan ook dat er een revisie moet komen op de methode die thans gebruikt wordt op de VOS.

Bronnen

Duinhoven, A.M., 2001. *Analyse en synthese in het Nederlands*. Assen: Koninklijke van Gorcum

Flower L. en Hayes J.R., 1980. *The dynamics of composing:* Making plans and juggling constrains. New York: Hillsdale

Geerligs T. en Veen van der T., 1996. *Lesgeven en zelfstandig leren*, 8e herziene druk. Assen: Koninklijke van Gorcum

Hajer M. en Meestringa T., 2005. *Schooltaal als struikelblok* Coutinho

Hajer M., 2008. *De lat hoog voor vakonderwijs*: taalbeleid in de klas via taalgerichte didactiek. VONK Thema nr. 1 Taalgericht vakonderwijs

Hajer M. en Meestringa T., 2009. *Handboek Taalgericht vakonderwijs* 2e druk Bussum: Coutinho

Kemenade van E., 1987. *Structuur aanbrengen is meer dan een inleiding en een samenvatting schrijven*. HBO- journaal mei

Molendijk M., Boots R., Coenen M., Kemma S., Mathijssen C., Sanders M., 2003. *Basisboek BV Taal 4* Methode Nederlands voor vbo/mavo, 1e druk, 5e oplage. Noordhoff: Wolters

Pol J.J.J., Belt van den R., Hulzen van J.E., 2001. *Leeswerk III* Leesvaardigheid (NE/K/6) voor de kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische leerweg. 1e druk. Amsterfoort: Deviant

Riemens E.S.F. en Klijnhout- Moerman T, 1969. *Schrijvenderwijs, Oefeningen voor tekstbehandeling voor vwo en havo*, 7e druk. Amsterdam: J.M. Meulenhoff

Renkema Jan, 1987. *Tekst en Uitleg*, Een inleiding in de tekstwetenschap. Foris Publication

Smet de Milau, 2010. *Outline-tool helpt om beter te leren schrijven*, Onderwijsinnovatie nr.4.

Tol- Verkuyl E.M., 1994. *Van opzet tot opmaak*. Stappenplan voor het maken van verslagen en scripties. Bussum: Coutinho

Tol- Verkuyl E.M. mmv. Geurt van Hierden, 2005. *Taal in tekst*. Hoe je taal gebruikt om tekst vorm te geven. Bussum: Coutinho

Thijs A en Akker van den J, 2009. *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO.

Wolf T., 1997. *Tekst en uitleg*. Schriftelijke taalbeheersing voor het Surinaamse vwo 1e druk. Paramaribo: Drukkerij Moderna N.V.

Bea Vianens taalgebruik in *Sarnami, hai / Strafhok* en *Ik eet, ik eet tot ik niet meer kan*

Jerry Dewnarain

Moet ik me schamen als mijn studenten aan de mondelinge examens de vieze woorden uit hoogstaande romans pulken om er met genoegen over te praten? Dat doe je toch niet? Is de beste seksscene die scene waarin slechts gesuggereerd wordt. Is het goed als de handeling wordt weggelaten in romans? Er is suggestie, romantiek, verwachtingsvolle spanning. Een goede literaire seksscene is goed als hij emotie opwekt en als hij goed in elkaar zit. Als de taal klopt, er diepere lagen worden aangeboord, en als het werkt voor het grotere geheel. Eigenlijk zoals elke geslaagde literaire scene.

In haar pamflet ‘De man, zijn penis en het mes’, zegt Kristien Hemmerechts dat seksisme (seksistisch taalgebruik) zo vanzelfsprekend is geworden in de westerse cultuur dat er nooit over gepraat wordt. Ze haalt ook literaire voorbeelden aan om dit te staven. In John Updikes ‘Rabbit, run’ wordt een vrouw vlak na de bevalling door haar echtgenoot gedwongen tot seks, terwijl zij ‘a bleeding wound’ is. En in John Coetzee's ‘Disgrace’ gedraagt een vrouw zich ‘quiet and docile’ in bed en vindt haar minnaar het allang best.

Ik vind dat hedendaagse vrouwen alle emancipatie ten spijt nog altijd belegerd worden door typisch mannelijke voorstellingen over de man-vrouw-verhouding. Het beeld van ‘De Man’ dat daarbij uiteindelijk opdoemt, is dat van een even onstuitbare als kwaadaardige penetratiemachine. Vrouwen moeten dat als stuitend ervaren. Literatuurminnende vrouwen moeten daardoor immers wel verdeeld geraken: moeten ze datgene waarvan ze in de werkelijkheid het slachtoffer zijn, nu ook nog eens in de literatuur gaan bewonderen? Een vrouw die protest aantekent tegen die macholiteratuur wordt in elk geval meteen mannenhaat aangewreven.

Hoe zit het met de pen van onze eerste moderne Surinaamse romanschrijfster Bea Vianen? Schept zij al voor de onafhankelijkheid van Suriname een eigen Surinaams Nederlands?

Beatrice Sylvia Magdalena Vianen werd op woensdag 6 november 1935 om drie uur 's middags aan de 'Groote Combeweg' nummer 58 geboren. Haar vader heette Jacobus Willem Vianen[1], geboren in Paramaribo op 3 maart 1903 en overleed op 23 mei 1988. Hij was meubelmaker van beroep. Willem Vianen was 32 jaar oud toen Bea Vianen werd geboren. Haar moeder heette Angela Ramkoemari Hira[2] en was in Brits-Indie geboren omstreeks 1912. Zij overleed op 15 maart 1946.[3] Bea Vianens moeder was een Hindostaanse, haar vader was van gemengd etnische afkomst, haar grootvader 'een zeer gezien blank koloniaal'.[4] Dus ook Bea Vianen is van gemengd etnische afkomst.[5] De ouders van Bea Vianen trouwden op 26 augustus 1931 te Paramaribo en kregen zes kinderen: vijf dochters en een zoon. Bea is het tweede kind uit het gezin Vianen.[6] In de Grote Combe groeide ze op onder Hindostanen en Javanen, niet ver van het Gouvernementsplein en ze werd katholiek opgevoed.[7] Na de Grote Combe verhuisde de familie Vianen naar Beekhuizen. Hier woont de jongste telg van Willem Jacobus Vianen, de halfbroer van Bea Vianen, John Glenn Vianen[8], nog steeds.

De boeken van Bea Vianen zijn zo vaak gelezen, omdat de literaire kracht ervan ontegenzeglijk groot is, en omdat Bea Vianen zo zuiver het perspectief van een kritische generatie van Surinamers weet te verwoorden. Want Vianen bakt geen *zoete bollen* als het om Suriname gaat. Op de blogspot van de website van Caribisch Uitzicht schrijft Michiel van Kempen in verband met de 75-jarige verjaardag van Bea Vianen in 2010 het volgende: 'In tegenstelling tot haar Surinaamse generatiegenoten R. Dobru, Ruud Mungroo, Jozef Slagveer en Leo Ferrier legt zij genadeloos de barsten in het multiculturele huis Suriname bloot. Niet dat die kritische blik nu direct een grote boekenafzet garandeerde, maar niemand kon erom heen dat Vianen een feilloos oog heeft voor details die diep-authentiek Surinaams zijn, dat ze die details in een gedegen plot weet te verweven in een authentieke taalvorm.'[9]

'Bea Vianen ontvangt dezelfde beelden die wij zien, dezelfde geluiden en geuren ('de geur van oleander'), maar het lijkt of ze bij haar dieper doordringen en of ze op meer punten aansluiting vinden bij haar gemoed dan bij het onze. Het landschap, de bebouwing (het plantershuis), de mensen (Javaans personeel): ze zeggen haar meer dan ons, want zij luistert beter dan wij. 'Ik bedoel daarmee niet alleen dat Bea Vianen een scherp oog heeft voor het landschapsschoon of een fijn oor voor de samenklank van vogels, wind en water. Vianen is ontvankelijker dan de lezer: ze erkent zowel dat ze deel van dit alles is, als dat ze er buiten staat, en dat beide standpunten nodig zijn om tot een nieuw, eigen begrip te komen.'

Bea Vianen is ook een pionier op het gebied van de taal. Het taalgebruik in haar werk is een eigen creatie geweest. Het is niet het Algemeen Beschaafd Nederlands dat er wordt gesproken, maar een Nederlands dat herkenbaar is voor haar eigen landgenoten. Zij creeerde een nieuwe literaire geest met de

verschijning van haar romans door Surinaams-Nederlandse woorden, Sarnami en Surinaams-Javaanse woorden te gebruiken. Hierdoor heeft ze een duidelijke stem in de samenleving laten horen.

Bea Vianen is vooral een schrijver die is gebleven. Eind jaren zestig van de twintigste eeuw verschijnen boeken die herkenbaar zijn voor Surinaamse jongeren. Thema's zoals vrijheid, waaronder seksuele vrijheid, en identiteit spelen rond deze jaren in Suriname, dat zelf ook op weg is naar het verwerven van zelfstandigheid, een enorme rol. Haar boeken worden nog steeds gelezen, want ze zijn algemeen menselijk en van alle tijden. Ze houden de lezer een spiegel voor, voor hen die denken dat Suriname Switi Sranan is. Bea Vianen ontkleedt Mama Sranan genadeloos en laat zien dat haar kinderen met heel veel *hebi's* en *kunu's* zitten!

Sarnami, hai

In ‘Sarnami, hai’ schaamt S. zich voor erotische zaken en voelt wrok, jaloezie en haat daarbij. S. is zich veel te vaag bewust van de kleine biologische veranderingen in haar lichaam. Veel te traag en aarzelend in haar uiterlijke groei. Zij is mager op een jongensachtige manier, maar daarom ook sterk. Zij heeft een vitaliteit die benijdenswaardig is. Door de stormachtige geestelijke groei heeft zij het gevoel dat ze volwassen is. Doch veranderingen in haar lichaam maken haar onrustig en prikkelbaar. Haar lichaam is doortrokken van schaamte. De meisjes op school vertellen rond dat ze nog niet ongesteld is geworden. En als Selinha, haar boezemvriendin, daarover begint doorstromen ‘gevoelens van haat, tegen haar eigen lichaam en schaamte’ haar. Haar eerste gevoelens van verliefdheid ondergaan hetzelfde lot.

Het meest diepe gevoel van schaamte dat van haar bezit neemt is de zoveelste zaterdagavond wanneer haar vader beneden weer met de valsmunters aan tafel zit, nadat zij hun weekloon van hem hebben ontvangen. Haar vader lacht en drinkt met zijn bedriegers en ze maken plezier. Heeft hij ooit tegen haar gelachen? Boven op haar kamer begint ze als een bezetene op haar deur te bonken tot haar vuisten ervan gloeien. Zïj bestaat ook! En heeft ook recht op vrolijkheid en plezier! Behalve de kermis, een keer per jaar, de huwelijksceremonies, de school en Selinha! Haar vader komt naar boven en vraagt of ze gek geworden is. En na deze ontlading gebeurt het. Ze voelt dat haar dijen kleverig zijn. Haar eerste menstruatie. Ze snelt het huis uit naar Selinha en mystificeert en ontkent eerst het gebeurde tot ze uiteindelijk moet toegeven dat ze menstrueert. Dan volgt de diepe schaamte daarover. Haar vader mag dat niet te weten komen. Ze doet er alles aan om te voorkomen dat hij dat te weten komt.

Later verbaast het Selinha dat S. zich tegen haar menstruatie verzette. S. kan niet de woorden vinden om haar het dieper liggende verhaal dat daarachter schuil gaat te vertellen. S. blijft ontkennend tegenover haar lichaam staan. Selinha moet haar erop attent maken dat ze toe is aan een bh. Schaamte overvalt haar weer. Ze vraagt wat een bh kost. Dat geld moet ze aan haar vader

vragen, maar ze zal zeggen dat ze geld nodig heeft om boeken te kopen. ‘S. zoekt troost. Ze verdiept zich in de poezie van Tennyson, de Brownings of de Tachtigers. Zij herkent in hun werk de eenzaamheid, gebroken gevoelens in de volmaaktheid van het landschap.’[10]

Strafhok

Met haar roman *Strafhok* stelde Bea Vianen in 1971 de mentaliteit van onverdraagzaamheid en het denken in hokjes (hokjesgeest) meedogenloos aan de kaak. De roman speelt voor een groot deel in Moengo waar een groepje van vooral jonge, vooruitstrevend denkende mensen vecht voor een situatie waarin men vrij uit zijn ‘strafhokgebied’ van racisme, bekrompenheid, politieke verstarring en seksualitiet kan treden.

Centraal staan de Hindostaanse onderwijzer Nohar Gopalradj en zijn collega en vriend Raymond van de Berg. Enerzijds rebelleert hij door zijn relatie met zijn javaans-Creoolse vriendin Roebia tegen zijn binding aan zijn Hindostaanse milieu, anderzijds stoot hij diezelfde vriendin op ruwe wijze van zich af. Hij zoekt zijn bevrediging in een uitzichtloze, geheime relatie met een geliefde van zijn eigen ras, maar met een andere geloofsachtergrond. Schril contrasteren Nohars onvolwassen positie als leraar en de volwassen houding waarmee hij in zijn priveleven staat.

Raymond van de Berg, de mislukte student uit Wageningen, bevindt zich in een eenmans strafhok van zijn homoseksualiteit.

In *Strafhok*, het meest optimistische boek van Vianen, treden twee personages op, die het inzicht vanaf het begin bezitten dat Sita uit *Sarnami, hai* moeizaam verovert. De Hindostaanse onderwijzer Nohar is een man die zich aan de strenge taboes op seks en huwelijk wil ontrekken, wat hem tevens de weg van de rebellie tegen het kastensysteem opdrijft. Zo komt hij zeer dicht te staan bij zijn collega Raymond, die als homofiel doodsbang is voor de vele vormen van discriminatie, die zijn homofilie dan ook verbergt en als een zonderling wordt beschouwd. Wat aanvankelijk als een eindeloze en treurige reeks prive verknipt heden begint, evolueert evenwel naar een gemeenschappelijke motivatie tot politieke actie.

Ik eet, ik eet tot ik niet meer kan

Twee motieven komen in dit boek vooral naar voren: seksualiteit en armoede. Richenel is verliefd op het districtsmeisje Fauzia Ilhahibaks, maar ondanks zijn zestien jaar is hij bijzonder verlegen. Het is liefde op een afstand, die hem de wildste fantasieen bezorgt. ‘Fauzia had niet zulke grote borsten, in sommige jurken die haar te klein waren geworden weer wel, dat kwam door de taille die een hogere plaats had gekregen. Zo iets wond hem altijd verschrikkelijk op, het maakte hem “kras” en er bleef hem niets anders over dan te doen wat hij doen moest. Hij sloot zijn ogen, zijn hand gleed langs zijn navel weg en verdween onder het elastiek van zijn

pyjamabroek.'[11] Pas later als hij voor het eerst met vakantie in het dorpje terug is, heeft hij meer contact, ook seksueel. 'Trek je rok

omhoog', fluisterde hij. 'Wat ga je met me doen?', vroeg ze. 'Wil je niet?' Ze wist het niet. Hij dacht: ze wil en hoe moet ik het doen zodat het niet verkeerd gaat? En ze verwacht iets, anders zou ze niet blijven komen. Ik moet iets met haar doen, ik moet doen wat ik al jaren heb willen doen. Hij ging boven op haar liggen, nam zijn lid tussen zijn handen en probeerde dat tussen haar dijen te drukken. Het ging erg lastig, hij probeerde om toch nog iets met haar te doen, haar gezicht te pakken maar ook dat ging moeilijk omdat het bedekt was door de vele plooien van haar jurk en haar onderrok. Weer deed hij een poging met zijn geslacht en kwam klaar zonder dat hij in haar was geweest. Hij hoorde dat zij huilde, hij had zichzelf overschat.'[12]

Op school daagt het meisje Esther hem uit, maar ontwijkt hem op het beslissende moment. 'Ester was heel anders dan Fauzia, ze was veel beweeglijker, ze liet zich graag op haar mond zoenen en stribbelde helemaal niet tegen toen hij haar bij haar borsten pakte. Hij was niet echt verliefd op haar en zo opgewonden als bij Fauzia werd hij ook niet. Ester koketteerde met haar seks, ze was niet echt, dat bleek uit haar reactie toen hij meer van haar wilde en verder probeerde te gaan. Ze gaf hem een klap midden in zijn gezicht, maakte het onmiddellijk met hem uit en zei dat ze dat nooit achter hem had gezocht.'[13] Bierbal, de beste vriend van Richenel, is handiger met meisjes en heeft al jaren een 'vaste vriendin', Phulia. Tegenover deze 'onschuldige' jeugdverliefdheidjes staan de 'schuldige' erotische fantasieen van mevrouw Kooi. Haar man 'loopt uit' en zij fantaseert over seksuele contacten met de internaatsjongens.[14] 'Mevrouw Kooi was net onder de douche geweest, stond naakt voor de verweerde spiegel van de mahoniehouten kaptafel naast het tweepersoonsbed waarover een sprei van donkerblauw velours. Ze drukte een tepel in en wreef er haar vingertoppen overheen terwijl ze zich probeerde voor te stellen dat ze in een ongewone bijzondere houding de streling onderging van een man die ze niet kende maar met wie ze toch een heel intieme verhouding had zonder dat een sterveling daar iets van af wist. Deze snel opkomende voorstelling waarin ze de rol vervulde van een begeerlijke aantrekkelijke vrouw nam naarmate haar gevoelens en haar reacties op die gevoelens daaraan meer beantwoordden toe aan kracht en intensiteit, die hun hoogtepunt dreigden te bereiken toen ze haar hand over haar buik schoof en ze een duidelijk geproportioneerd omlijnd beeld had van een mannelijk lichaam eerst in de gestalte van Bierbal en daarna in die van Richenel Jubitana, de jongen met de brede schouders en met een haar onbekende maar zacht doordringende geur uit het weefsel van zijn hemd en uit de kleine opening van zijn mond wanneer hij iets zei.'[15]

Aan het eind probeert mevrouw Kooi Richenel ook daadwerkelijk te verleiden. 'Ik moet je spreken', zei ze de volgende ochtend tegen Richenel. Hij stond geleund tegen het dressoir en keek haar aan. Zijn afwerende blik bracht haar in verwarring en ze liet haar zakdoek vallen. Ze bukte zich en raapte hem op. 'Zullen we op de veranda zitten?', vroeg ze. Ze ging hem voor, hij liep met haar mee en ging zitten in de eerste de beste stoel, iedere zenuw tot het uiterste

gespannen. ‘Richenel, iedere leeftijd heeft zijn eigen problemen, niet waar? Ik ken ze maar al te goed, dagelijks maak ik jullie mee, hier op school, en denk niet dat ik me iets aantrek van jullie problemen en moeilijkheden. Vertel me nu eens eerlijk, wat is er de laatste weken met je aan de hand? Je bent met je gedachten toch niet bezig met dingen die je van je lessen afhouden? Ik wil je graag helpen, Richenel.’ Hij zei niets, ze stond op, ging achter hem staan en legde een hand op zijn schouder.’[16] Het doen overgaan van deze verlangens in een overdreven godsdienstig gedrag - ze is een aanhanger van de Jehova's getuigen - biedt haar geen oplossing. Mevrouw Kooi is de gevangene van haar omstandigheden zoals het werk dat ze niet aankan, het huwelijk dat mislukt is, haar misplaatst standsbesef en haar godsdienstige dweperij.

Conclusie

Sarnami, hai en vooral *Strafhok* lezen als een trein en zijn daardoor nog steeds populair. De eenvoudigste laag is die van jonge mensen die vechten voor hun geluk en door seksuele en andere relaties ontdekken hoe de wereld en het leven in elkaar zitten. Dat de meeste personages jong zijn en op hun manier ondernemend, maakt ook dat deze romans ondanks de uitzichtloosheid en saaiheid die hun milieus kenmerken, iets spannends en optimistisch hebben. De vele dialogen versterken dat. Zo is het eigenlijk ook met *Ik eet, ik eet, tot ik niet meer kan*. Tegen de stroom van armoede en onderdrukking van ouderen kiezen jongeren op hun eigen manier voor eigen leven. De auteur geeft de lezer de ruimte om die toekomst zelf in te vullen. Uit de cyclische structuur en de voortdurende cynische waarnemingen blijkt voor de ervaren lezer echter haar eigen pessimistische kijk. Er moeten nog veel sporen van kolonialisme en godsdienstige indoctrinatie uitgewist worden, lijkt Bea Vianen in al haar romans uit te schreeuwen, voor Suriname een paradijs kan worden, maar niet van Oranje.

Bea Vianen

Eindnoten:

1 Jacobus Willem Vianen was de zoon van Truitje Rosalina Vianen.

2 Haar vroegere naam was Ramkuwar, nummer 759/Qq. Zij was de dochter van Janakija 758/Qq. Janakija overleed op 15 november 1923 te Paramaribo. Bron: John Glenn Vianen.
3 Interview met John Glenn Vianen op donderdag 8 oktober 2012. Glenn Vianen is Bea Vianens halfbroertje. In Bea Vianens eerste roman *Sarnami, hai*, die grotendeels autobiografisch is, heet de moeder van de hoofdfiguur, Radjkumarie Hirjalie. Vergelijk deze naam met Ramkoemari Hira, de werkelijke meisjesnaam van Bea Vianens moeder.
4 Vianen, Bea, 1972. 'Pietje Bell in Paramaribo'. In: Dat was nog eens lezen! 40 auteurs over boeken uit hun kinderjaren. Amsterdam: Arbeiderspers/Querido, 1972, pagina 87-88.
5 Over haar gemengd etnische afkomst vertelt Bea Vianen het volgende: 'In die jaren (de begin jaren vijftig, de periode toen Bea Vianen op de Louiseschool zal) werd er nooit gesproken over afkomst of ras. Van vermengen tussen Aziaten onderling en tussen Aziaten met negers of met de z.g. kleurlingen was er nauwelijks sprake. Door mijn uiterlijk was het vanzelfsprekend dat ik bij de Hindostanen hoorde. Als kind had ik daar uiteraard helemaal geen bezwaar tegen. Bezwaren heb je alleen maar als je verstand in actie komt. Maar ik laat me door niemand situeren, ik laat me door niemand in een hokje plaatsen. Dat is dwang, aantasting van mijn persoonlijke en geestelijke vrijheid. Kinderen van gemengde afkomst hebben het vaak moeilijk in Suriname, ze krijgen vermeend slechte eigenschappen van het belendende ras voor de voeten geworpen. Zoals Richenel, de hoofdpersoon in *Ik eet, ik eet, tot ik niet meer kan*, door zijn Creoolse "ouma" steeds wordt gewezen op de luiheid van zijn Indiaanse vader. Ze brengt hem naar het internaat van het echtpaar Kooi, typische representanten van de lichtgekleurde, dus hooggeplaatste Creoolse bovenlaag. Mevrouw Kooi beheert het instituut met machtswellust, seksuele frustraties en raciale vooroordelen en Richenel onttrekt zich daar ten slotte aan door met twee vrienden, een Hindostaan en een Creool, te vluchten.' Bron: Jansen van Galen, John. *De boeken van Bea Vianen 'Ik moest ze schrijven om niet aan heimwee kapot te gaan*, pagina 48. Opmerking Hendrik (Henk) van Teylingen noemt het hoofdfiguur Wonnie uit het laatste verhaal van zijn verhalenbundel *De huilspiraal*, die vermoedelijk de personificatie is van Bea Vianen, een rasneuroot.
6 Interview met Glenn Vianen, 8 oktober 2012.
7 Kempen, Michiel van, 1989, pagina 184-185.
8 John Glenn Vianen is geboren op 3 april 1962 en is door Willem Jacobus Vianen erkend op 7 december 1962. Hij is de zoon van Gatidjan Piroe en Willem Jacobus Vianen. Gatidjan Piroe is de derde en laatste vrouw van Willem Jacobus Vianen geweest. Willem Jacobus Vianen was getrouwd met de moeder van Bea Vianen. Hierna heeft hij nog twee relaties gehad en leefde in concubinaat. De tweede vrouw van Willen Jacobus Vianen heette Helen Sanders. Met Vianen had mevrouw Sanders geen kinderen, maar wel twee voorkinderen.
9 http://caraibischeletteren.blogspot.com/search/label/Vianen%20Bea, zondag 25 november 2012.
10 Vianen, Bea, 1988. *Sarnami, hai*, pagina 45.
11 Vianen, Bea, 1984. *Ik eet, ik eet, tot ik niet meer kan*, pagina 12.
12 Idem, pagina 131-132.
13 Idem, pagina 135.
14 In *Sarnami, hai* wordt de ontluikende seksualiteit van Sita beschreven. Doordat Islam haar welbewust zwanger maakt en doordat ook de andere mannen in dit boek niet veel anders doen dan 'gebruik maken van hun recht' geldt hier de seksualiteit als vrijheidbeperkende factor voor de vrouw. Door de kinderen wordt ze aan huis gebonden. In *Strafhok* vinden we uitvoeriger seksuele beschrijvingen. Hier is ze een teken van vrijheid, van niet gebonden zijn aan je strafhokgebied.
15 Vianen, Bea, 1984. *Ik eet, ik eet, tot ik niet meer kan*, pagina 79.
16 Idem, pagina 140-141.

Een Surinaamse talkshow als communicatie-analyse

Usha Balesar

Inleiding

Het is kenmerkend voor gesprekken dat ze niet volgens een vooropgezet plan verlopen. Om gesprekken goed te kunnen voeren zijn de organisatorische aspecten van eminent belang. Als de gesprekken organisatorisch niet goed verlopen, zal het doel van het gesprek niet bereikt worden. Het gesprek dat in deze paper geanalyseerd zal worden is een van de afleveringen van 'Uma tori'. Uma tori is in 2007 opgericht. Het is een praatprogramma van ongeveer een uur dat op kanaal 10 uitgezonden wordt. De doelen van deze talkshow zijn: informatie en educatie, het promoten van ondernemerschap, gezondheid en educatie, taboe onderwerpen worden bespreekbaar gemaakt. De onderwerpen liggen ten grondslag aan actuele onderwerpen en onderwerpen de vrouw rakende. De genodigden kunnen deskundigen, ervaringsdeskundigen, slachtoffers, ondernemers en andere belanghebbenden, afhankelijk van het onderwerp, zijn. Aangezien ik deze talkshow een paar keren op de televisie heb gevolgd, gaat mijn interesse uit naar de aspecten van de organisatie die men hierbij gebruikt. Mijn vraagstelling luidt als volgt: 'Hoe verloopt de topic-organisatie en beurtinstap- en afsluitingstechnieken bij de talkshow "Uma tori" gepresenteerd door mevrouw Serena Holland?' De aanleiding tot deze vraagstelling is de nieuwsgierigheidswaarde die ik eraan toevoeg, omdat ik graag wil weten welke aspecten van topic-organisatie en beurtinstap- en afsluitingstechnieken ertoe bijdragen om de talkshow Uma tori tot stand te doen komen.

De relevantie van het onderzoek ligt in het feit dat er nagegaan zal worden welke aspecten van topic-organisatie en welke beurtinstap- en afsluitingstechnieken worden gebruikt bij de talkshow 'Uma tori'. Na de inleiding en de formulering van de vraagstelling zal het theoretische kader van topic-organisatie en beurtinstap- en afsluitingstechnieken worden uitgewerkt. Vervolgens wordt de getranscribeerde conversatie weergegeven. De aspecten van topic-organisatie en beurtinstap- en aflsuitingstechnieken worden met deze conversatie in verband gebracht om de vraagstelling te belichten. De genoemde gespreksonderdelen worden tussen de getranscribeerde gesprekken geanalyseerd door steeds naar de fragmenten te verwijzen. De paper wordt met een conlusie afgesloten waarin het antwoord op de vraagstelling is verwerkt.

Theoretisch kader

Om een gesprek goed te doen verlopen is het van belang dat de organisatie binnen het gesprek goed verloopt. In dit theoretische kader worden topic-organisatie, beurtinstaptechnieken en beurtafsluitingstechnieken besproken.

Topic-organisatie

De gespreksdeelnemers weten heel goed waarover ze praten. Dat neemt niet weg dat topics zonder problemen afgebakend en benoemd kunnen worden. Wat je als topic beschouwt, hangt van het niveau af waarop je interacties bekijkt. In informele gesprekken komen twee manieren van topicveranderingen voor:

- Gespreksdeelnemers maken een meer stapsgewijze, geleidelijke overgang naar de volgende topic.
- De overgang van de huidige naar de volgende topic wordt duidelijk afgebakend.

Stapsgewijze interactie

Bij de stapsgewijze interactie zorgt de voorafgaande interactie voor een vloeiende overgang. Stapsgewijze topicveranderingen zijn gespreksorganisatorisch stap-voor-stap wanneer de topicverandering via een intermediair topic voorbijgaat. In de meeste gevallen is dat een commentaar of een evaluatie van de huidige topic. Zo een reactie vormt dan een tussenstap, waardoor je zonder een breuk bij een andere topic aankomt. Een gespreksdeelnemer kan een volgende topis zodanig plaatsen dat het vanzelfsprekend lijkt op de lopende topic aan te sluiten. De gespreksdeelnemer kan ook proberen om een intermediaire topic te introduceren waaruit de stap naar de nieuwe topic als een passende ontwikkeling gepresenteerd kan worden.

Afgebakende topicveranderingen

Bij afgebakende topicveranderingen zetten de gespreksdeelnemers een streep onder het lopende gespreksonderwerp. De gespreksdeelnemer presenteert de nieuwe topic als een onderwerp dat niet past in het gesprek.

Twee technieken bij afgebakende topicverandering zijn: topicsamenvatting en topic-aankondiging. Deze twee technieken zijn topicintroductietechnieken die gebruikt worden door de gespreksdeelnemer die de in feite de eigenaar is van de vertelwaardige informatie. De informatiehouder is de persoon die de topic introduceert en de persoon die daarover iets vertelt. Zowel bij topicsamenvatting als topicaankondiging is de verteller van het nieuws degene die het initiatief tot topicverandering neemt. Bij topicsamenvatting vertelt een gespreksdeelnemer iets door eerst samenvattend een hoofdpunt mee te delen. Afhankelijk van de reactie van de gesprekspartner wordt

dat punt verder uitgewerkt. Bij topicaankondiging laat de spreker de gesprekspartner weten dat hij iets nieuws te vertellen heeft. De vertelaankondiger doet alleen een aanbod

om iets te vertellen wanneer de gesprekspartner daarvoor een positief sein geeft.

Twee andere introductietechnieken bij afgebakende topicverandering, waarbij de ene gespreksdeelnemer de andere tot een vertelling kan proberen te brengen, zijn: topicsollicitatie en topicnominatie. Bij een topicsollicitatie mag de gesprekspartner zelf bepalen over welk onderwerp hij of zij zal vertellen. In topicnominatie geeft de topic-initieerder zelf het topicdomein aan. Bij topicnominatie wordt de gesprekspartner door de spreker uitgenodigd om over een bepaald onderwerp te vertellen. De topic-initiator specificeert het domein waarover iets verteld zou kunnen worden. Het gaat dus om dingen waarvan de initiator al iets weet. Topicnominaties en topicsollicitaties komen voor:

- direct aan het begin van een gesprek als eerste topi· na een component van de afsluitingsfase;
- tijdens het gesprek na beurten waarin het vorige topic wordt afgesloten.

Topicnominatie is een krachtigere manier om de gesprekspartner aan het vertellen te krijgen dan topicsollicitaties. Mislukte topicsollicitaties worden vaak gevolgd door topicnominaties.

Topic-afsluiting

Een topic is definitief afgesloten met het begin van de volgende topic. Topic-afsluiting is een interactioneel proces, waarbij de technieken die de gespreksdeelnemers gebruiken om de afsluiting van een topic te bewerkstelligen, sequentieel van aard zijn. Het gaat om de volgende aangrenzende paren met in het eerste paardeel:

- een evaluatie van de topic;
- een vaak taaleigen gefomuleerde gemeenplaats;
- een samenvatting of een herformulering;
- terugkeer naar de topic-opener.

Sequentiele overeenstemming is erg belangrijk voor de bevordering van topic-afsluiting. In een herformulering geeft de recipient een samenvattende typering van de essentie van de voorafgaande vertelling. Bij terugkeer naar de topic-opener komt men terug op de vraag waarmee het onderwerp gelanceerd werd om het gesprek over een bepaald onderwerp af te sluiten. De overeenkomst van de topic-afsluitingen is dat ze interactioneel georganiseerd worden als een aangrenzend paar. Topic-afsluitende sequenties zijn driedelig, het aangrenzende paar wordt gevolgd door een derdepositieafsluiter. In het eerste paardeel wordt naar een afsluiting toegewerkt. In het tweede paardeel stemt de gesprekspartner in voor de stellingname in het eerste paardeel. De deelnemer

die het initiatief nam, bevestigt de acceptatie van het afsluitingsvoorstel.

Beurtinstaptechnieken en beurtafsluitingstechnieken

Gespreksdeelnemers gebruiken in bepaalde omstandigheden speciale technieken om een beurt te openen. Aan het begin van beurt fungeert ehm als een karakteristieke beurtinstaptechniek. De partikels *hee, nou* of *nah* worden ook vaak als beurtinstaptechnieken gebruikt. De spreker kan daarmee beurtruimte reserveren zonder die echt inhoudelijk in te vullen. *Hee* kondigt meestal een themaverandering aan. *Nou* en *nah* geven eerder een aanwijzing over de positie die de spreker zal innemen. De items die als beurtafsluittechniek worden gebruikt zijn: *hè, hoor, of zo, weet-je - wel, vind-je-niet*. Beurtopenings- en afsluittechnieken zijn duidelijk aanwijsbare exponenten van beurtconstructie. Enerzijds is er er een link met de vorige beurt, anderzijds legt men een relatie met de volgende.

De transcriptie en gespreksanalyse

Hieronder wordt de transcriptie van het gesprek weergegeven. De genoemde gespreksonderdelen worden tussen de getranscribeerde gesprekken geanalyseerd door steeds naar de fragmenten te verwijzen.

Een heer: Dames en heren, welkom bij Uma tori. Hier is uw gastvrouw Serena Holland. (Er wordt geapplaudisseerd door het publiek).

Mw. Holland: Dag kijkers, welkom bij deze nieuwe aflevering van Uma tori. Het is de vierde aflevering die gaat over de Uma tori beurs. U weet het de beurs is er van 31 augustus tot en met 2 september. En op deze aflevering presenteren wij u in samenwerking met het Ministerie van arbeid, Technologische ontwikkeling en Milieu. Vandaag zullen wij zes ondernemers aan u voorstellen die meedoen aan de beurs en u weet het wij hebben in iedere aflevering een deskundige en de deskundige in deze aflevering vandaag is de directeur van ATM drs. Steven Relyveld. Welkom bij Uma tori meneer Relyveld. Om te beginnen wat is uw visie over vrouwen en ondernemerschap?

Dhr. Relyveld: Ook van mijn kant goedenavond, mijn visie met betrekking tot vrouwen en ondernemerschap is dat het sowieso gegeven is dat vrouwen in opmars zijn, gelet op de omstandigheden in de wereld merken wij dat ook in de wereld vrouwen in de onderneming een groeiende trend vertonen. Dat is een gegeven, maar kijken wij naar onze eigen gemeenschap hier in Suriname dan merken wij dat in toenemende mate er een groei is in vrouwelijk ondernemerschap. Letten we op de universiteit van ons dan zien we dat 70% van de studenten vrouwen zijn. Dat betekent dat binnen enkele jaren de vrouwen van Suriname de maatschappij gaan overnemen dus de mannen zijn gewaarschuwd. Verder is het zo, ik ben directeur van het

ministerie zoals u dat heeft aangekondigd en ik pas de methode toe om in de verschillende wijken op

te trekken om ondernemerschap werkgelegenheid te creeren en te promoten. Bij die verschillende veldbezoekers merken we duidelijk dat het voornamelijk de vrouwen zijn die het voortouw nemen. Het zijn de vrouwen die bereid zijn om te zeggen van directeur ik ben bereid om de flyers te helpen uitdelen, ik ben bereid u te ondersteunen in alles wat te maken heeft met werkgelegenheid. Zie daar weer het voorbeeld dat vrouwen steeds weer het voortouw nemen om werkgelegenheid mede te ondersteunen. Dat wil ik in dit stadium even naar voren brengen.

Mw. Holland: Dank u wel, we komen daar straks op terug. U weet het aan het begin van iedere aflevering vult het publiek een enqueteformulier in en de stellingen voor deze week zijn:

- Vanuit het Ministerie van ATM wordt er voldoende werkgelegenheid gecreeerd en nog bevorderd.
- Er worden genoeg vaktrainingen aangeboden die afgestemd zijn op de behoefte van de arbeidsmarkt en die ook nog aansluiten op nieuwe productiemiddelen en technologische innovaties.
- En de derde stelling: informatie, training en begeleiding voor het opzetten van een eigen bedrijf bereiken de gemeenschap nog onvoldoende.

Aan het eind hoort u hoe het publiek over deze drie stellingen denkt. We zijn zo bij u terug.

Afgebakende topicverandering

Het fragment hierboven laat de afgebakende topicverandering zien. Bij de afgebakende topicverandering presenteert de gespreksdeelnemer de nieuwe topic als een onderwerp dat niet past binnen het gesprek. De gespreksdeelnemer, Serena, heeft de andere gespreksdeelnemer, de directeur van ATM, een vraag gesteld. Als hij klaar is met zijn verhaal, stapt ze direct over op een andere topic. Ze deelt het publiek mee dat ze een enqueteformulier moeten invullen en ze geeft de drie stellingen door. Het invullen van het enqueteformulier past niet binnen het onderwerp van het gesprek: vrouwen en ondernemerschap. Deze afgebakende topicverandering komt hieronder tot uiting in de vorm van een van de introductietechnieken, topicnominatie.

Mw. Holland: Ook het 's Lands Hospitaal doet mee aan de Uma tori beurs. Naast mij zit mevrouw Audrey Emanuels. En mevrouw Emanuels is kinderverpleegkundige en leerling verloskundige. Mevrouw Emanuels wat doet het 's Lands Hospitaal op de Uma tori beurs?

Topicnominatie

In het bovenstaande fragment wordt de gesprekspartner, mw. Emanuels, door de spreker, mw. Holland, uitgenodigd over een bepaald onderwerp te praten. De topic-initiator specificeert het domein door aan de gesprekspartner de volgende vraag

te stellen: ‘wat doet het 's Lands Hospitaal op de Uma tori beurs?’ Uit deze vraag is het duidelijk dat de topic-initiator al iets weet over het onderwerp dat

zij ter sprake wil brengen, namelijk dat 's Lands Hospitaal op de beurs zal zijn.

Mw. Emanuels: Op de Uma tori beurs zullen we de ouder - en kindzorg stimuleren, omdat het ons is gebleken dat de vaders weinig op de poli's komen. Het zijn meer de moeders die geconfronteerd worden, de zwangeren komen meestal alleen dus nu promoten we wel dat de vaders meekomen, zodat ze ook begeleid worden in de ouderschap zodat ze ook de moeders kunnen bijstaan, want het moet niet zo zijn dat alleen wanneer twee lichamen een worden is het gezellig, maar ze moeten ook hun verantwoordelijkheden kennen. En het begint vanaf de prenatale poli; dan gaan we verder. We begeleiden de vrouw totdat ze is bevallen dan gaat ze naar de kraamafdeling. Daar krijgt ze instructies hoe ze zich moeten reinigen, zodat ze geen infecties oploopt. Als ze een wond heeft na een keizersnede wordt ze ook op de postnatale poli geholpen andere hechtingen. We kijken ernaar als de wond goed geneest ook de infectiecommissie is erbij. Die is ermee belast als er infecties optreden en stimuleren hoe je het beste de hygiene kan toepassen op zo een wond, want vaak genoeg zijn ze bang om te baden.

Mw. Holland: Zijn er andere afdelingen die ook informatie zullen geven op de beurs behalve moeder-en kindzorg?

Mw. Emanuels: De afdeling infectie is er; die houdt zich meer bezig met de infecties die in het ziekenhuis kunnen voorkomen en hoe we dat kunnen voorkomen. Voor de rest hebben we ook nog de gynocologische afdelingen, een beetje instructies hoe de moeder een uitstrijkje kan gaan doen, zodat ze op tijd de baarmoeder kan laten nazien. Als er afwijkingen zijn dat ze behandeld kan worden. Meestal komen de vrouwen laat en daarom heeft 's Lands ook afdeling Stichting Lobi daar kunnen ze ook terecht voor een uitstrijkje. Dat is dagelijks van 9 tot 11, met een verwijzing van de arts.

Mw. Holland: Dat is een hele ontwikkeling bij het 's Lands Hospitaal.

Topic-afsluiting

Topic-afsluiting maakt gebruik van verschillende aspecten. In het bovenstaande fragment sluit mw. Holland de topic af door het aspect van herformulering gebruik te maken. De spreker, mw. Holland, focust op een samenvattende manier op de uitleg van mw. Emanuels. Mw. Holland formuleert de strekking daarvan iets algemener en scherpt die aan door samen te vatten dat een hele ontwikkeling plaatsvindt bij 's Lands Hospitaal.

Mw. Emanuels: Ja

Mw. Holland: Ok. Nee, we kijken er zeker naar uit en we zien u dan terug op de beurs.

Mw. Emanuels: Ja

Mw. Holland: Dank u wel. (Er wordt geapplaudisseerd door het publiek).

Mw. Holland: Directeur Relyveld, wat is het beleid van het Ministerie van ATM als het gaat om de vrouwen en ondernemerschap? Is er een specifiek beleid ontwikkeld?

Beurtinstaptechniek

In het onderstaande fragment maakt de directeur van ATM, de heer Relyveld, gebruik van de beurtinstaptechniek door het partikel *nou*, te gebruiken.

Hiermee geeft de directeur aan dat hij een kritische positie zal innemen. Hij geeft antwoord op de vraag die hem is gesteld en onderbouwt zijn antwoord met steekhoudende argumenten.

Relyveld: Nou, geen specifiek beleid met betrekking tot vrouwen en ondernemerschap. Wat wij op het ministerie als beleid propageren en uitvoeren is het beleid met betrekking tot werkgelegenheid. In dat kader nemen we als instrument mee het stukje van ondernemerschap stimuleren want ondernemerschap zien wij als tool om werkgelegenheid te kunnen creeren en dat loopt toch wel goed. We hebben verschillende werkarmen binnen ons ministerie. We hebben onder andere: SPWE, Stichting Productieve Werkeenheden die is onder andere belast met het verzorgen van trainingen en opleidingen voor kleine ondernemers maar ook startende ondernemers.

Mensen die voornemens zijn een bedrijf op te starten kunnen aankloppen bij die stichting SPWE om die begeleiding te kunnen krijgen en dat geven wij ook, we geven verschillende trainingen en ik mag aangeven dat het wel lukt. Dus binnen niet al te lange tijd zullen we in Apoera ook een unit openen. Het is een unit met betrekking tot het verwerken van pomtayer. Ik kan aangeven dat de vrouwen ook daar het voortouw nemen. Landelijk hebben we gemerkt dat steeds vrouwen ondernemerschap aangrijpen om zichzelf te ontplooien en dat stimuleren we helemaal als ministerie van ATM.

Serena: Ok. Mooi. Dank u wel. Naast directeur Relyveld zit directeur van Afaka International. Dat is de heer Gerrit Barron en als ik zeg Gerrit Barron dan klinkt het u allemaal bekend in de oren. Hij is de schrijver van boeken als *Het geheim van de Goslar*. Ik hield van dat boek meneer Barron ik heb het nog steeds thuis, maar u bent op de Uma tori beurs met nieuwe producten.

Afgebakende topicverandering

In het bovenstaande fragment is de afgebakende topicverandering duidelijk te herkennen. Meneer Relyveld, directeur van ATM, heeft gesproken over vrouwen en

ondernemerschap. Als meneer Relyveld klaar is met zijn verhaal, maakt mevrouw Holland een overstap naar meneer Barron die over een onderwerp

praat dat niet past binnen het gesprek over vrouwen en ondernemerschap. In het fragment hieronder wordt het gesprek van meneer Barron weergegeven.

Barron: Ja, we zijn er met nieuwe producten. We hebben de afgelopen jaren heel wat kinderboeken herdrukt, want er is grote vraag naar kinderboeken. Er is een nationale bewustwording gaande waarbij het eigene belangrijk wordt en mensen meer van het eigene willen weten en we spelen daarop in met onze kinderboeken. En we zullen op de beurs natuurlijk ook zijn met ons Caribisch spel Caribo, Caribean family game waarin we een eigentijds spel hebben ontwikkeld vanuit eigen Surinaamse optiek met eigen Surinaamse regels, zodat we onze kinderen kennis geven van Caribisch gebied. Tegelijkertijd is het een denkspel; we willen het denken stimuleren. Daarnaast zijn we recentelijk bezig met de nationale bewustwording. We praten allemaal over I Love Su, het is een mooie scene is bij tijd enzo, maar we moeten zaken inhoudelijk gaan benaderen, wie zijn we, wat zijn we, wat heeft Suriname te bieden. Wij zijn opzoek gegaan naar identificeerbare plaatsen in Suriname, we zijn gekomen op het punt van zeven natuurwonderen. Suriname heeft zeven natuurwonderen die hier en hier alleen aanwezig zijn.

Mw. Holland: Echt waar?

Topicsamenvatting

De mededeling waarmee meneer Barron de nieuwe topic introduceert, is herkenbaar vormgegeven als een samenvatting. Er is duidelijk meer te vertellen over dit onderwerp, maar hij wacht daarmee tot zijn gespreksdeelnemer, mw. Holland, heeft aangegeven dat zij daarin geïnteresseerd is. De topic wordt door haar gestabiliseerd met de volgende woorden: ‘echt waar?’. Meneer Barron gaat in op de reactie van mw. Holland en werkt de topic in het fragment hieronder uit.

Barron: Ja, eigenlijk zou je kunnen zeggen nadat God de wereld heeft geschapen was hij zeven seconden in Suriname en na die zeven seconden toen hij wegging heeft hij dit voor ons achtergelaten. Dus wij moeten dit met beide handen aangrijpen. Het is direct ook in het kader van werkgelegenheid creeren, want we brengen die natuurwonderen die in het binnenland allemaal zitten en hierop moet gaan spelen de toeristensector dus mensen moeten nu inventief zijn en creatief zijn om alles te organiseren naar die plekken waardoor we een stukje circulatie hebben van kapitaal en mensen en natuurlijk het land beter leren kennen. Vandaar de zeven natuurwonderen die ik presenteer aan de gemeenschap.

Mw. Holland: dus uw producten hebben echt wel een meerledig karakter.

Topic-afsluiting

Herformulering of samenvatting is een van de aangrenzende paren die topic-afsluiting bevordert. In het bovenstaande fragment geeft mw. Holland een samenvattende karakterisering van de essentie van de voorafgaande vertelling. Mw. Holland vat de strekking van meneer Barrons beschouwingen samen in de herformulering ‘dus uw producten hebben echt wel een meerledig karakter.’ De herformulering wordt vormgegeven als een verzoek om bevestiging. Een bevestigend tweede paardeel fungeert als een factor voor topic-afsluiting (zie het fragment hieronder). Via een overgangstopic initieert de spreker, mw. Holland, de volgende topic. Dit is weer te geven door het onderstaande fragment waar mw. Holland aan meneer Barron vraagt de zeven wonderen op te noemen.

Barron: Ja, wij vertrekken altijd vanuit nationaal bewustzijn, wat is Suriname wat moeten we doen zodat we de Surinamers meer nationaal bewust kunnen maken. De liefde voor Suriname dat we onze normen ook zichtbaar kunnen maken. En wanneer de mensen naar dit soort zaken kijken dan zeggen ze van werkelijk is dit Suriname. Dan zeg ik, ja is ons land. Ja, toch.

Mw. Holland: Je ziet het ook op de banner he.

Beurtafsluitingstechniek

Een van de items die gespecialiseerd is in beurtafsluitingswerk is ‘he’. In het bovenstaande fragment maakt mw. Holland gebruik van ‘he’ om haar beurt af te sluiten. Hiermee wijst ze de beurt nog eens nadrukkelijk aan haar gesprekspartner, meneer Barron, toe.

Dhr. Barron: Ja

Mw. Holland: Kunt u de zeven wonderen opnoemen?

Beurtinstaptechniek

Meneer Barron maakt in het onderstaande fragment gebruik van beurtinstaptechniek. Hij maakt gebruik van het partikel, nou. Hij neemt een kritische positie in om de zeven wonderen op te noemen.

Dhr. Barron: Nou, u ziet daar de Mamabobiberg, het is onvoorstelbaar het is 720 m hoog. Het is echt een bobi. Je weet de vrouw heeft twee borsten dus een links, een rechts. Maar Suriname heeft maar een borst en dat is de Mamabobiberg. Dit is de borst van alle Surinamers. Hier hebben we allemaal gezogen om Surinamer te kunnen zijn. Het is gigantisch, mooi, het is adembenemend. En daarna heb je Kasikasima, dat is een heilige plek, de Indianen uit Brazilie komen daarnaar toe, het is het geloof

dat de goden van Indianen daar wonen. Daarnaast hebben we de Wonotobosula. Het bestaat uit vier hele grote

watervallen en het beslaat een gebied van acht kilometer lang. Met meer dan vijfhonderd sula's en watervallen. Het is een gigantische watermassa, onvoorstelbaar.

Mw. Holland: In Suriname?

Dhr. Barron: Dat is in Suriname. Daarna hebben we nog Bigipan, het is geweldig iedereen heeft ervan gehoord, het begint in Coronie, het gaat richting Nickerie en is 50.000 ha. groot. We hebben nog Werepai, de grotten van Werepai zijn in de buurt van van Kwamalasomoeto. Je hebt daar allerlei Indiaanse tekens. Dan gaan we verder naar Duivelsei. Niet de duivel is daar geweest maar dat ei. Je moet wel gigantisch groot zijn om zo een ei neer te leggen. Het weegt bijna 5 miljoen kilogram. En dan hebben we onze Tafelberg. Het heeft drie plateaus met verschillende watervallen eromheen en het plateau zelf is 12500 ha. groot. Dat zijn de zeven natuurwonderen die wij aanbieden aan de wereld.

Mw. Holland: het was geweldig hoor meneer Barron, echt wel. We kijken uit naar uw twee nieuwste producten op de Uma tori beurs en succes ermee natuurlijk.
Dhr. Barron: Dank u wel.

Conclusie

In deze paper is het praatprogramma ‘Uma tori’ geanalyseerd, waarin er een spreker en drie gespreksdeelnemers zijn. De spreker is mw. Holland en de drie gespreksdeelnemers zijn onder andere: meneer Relyveld, mevrouw Emanuels en meneer Barron. Het is opmerkelijk dat in dit gesprek veel gebruik wordt gemaakt van de volgende aspecten van topic-organisatie namelijk, topicnominatie en afgebakende topicverandering. De spreker maakt steeds gebruik van topicnominatie, omdat zij steeds het domein van het gesprek bepaalt. Dit doet zij bij al de drie gespreksdeelnemers. In het hele gesprek is er ook sprake van afgebakende topicverandering. Dit komt doordat de spreker switcht van de ene gespreksdeelnemer naar de andere gespreksdeelnemer en zo ook van de ene topic naar de andere topic. Verder wordt er maar weinig gebruik gemaakt van de beurtinstaptechnieken en beurtafsluitingstechnieken. Als een gesprekdeelnemer de beurt krijgt begint die in de meeste gevallen direct met het onderwerp. Om terug te komen op mijn vraagstelling is het verloop van de drie gespreksonderdelen redelijk te noemen. Er wordt degelijk gebruik gemaakt van de drie gespreksonderdelen, waardoor de essentie van het praatprogramma tot zijn recht komt.

Bronnen

Mazeland, H. (2003) *Inleiding in de conversatieanalyse*. Bussum: Coutinho
(2012) DVD *Uma Tori: vrouwen en ondernemerschap aflevering 59*, Suriname

Een toepassing van Cognitieve grammatica in Suriname

Marjorie Rotsburg

Al vanaf de lagere school maken we kennis met grammatica en zeker het onderdeel ontleden. Dit gebeurt al jaren volgens de traditionele grammatica. Het gaat dan om een aantal regels die je volgt om zinsdelen te gaan benoemen: onderwerp, gezegde, lijdend voorwerp, maar ook zaken als onderwerpszin, lijdend voorwerpszin enzovoorts. Hoe vaak hebben we niet het idee (of weten we zeker) dat leerlingen niet met plezier uitkijken naar de grammaticales? Hebben we ons niet wel eens afgevraagd of de leerlingen wel begrijpen waarom een bepaald zinsdeel een bepaalde functie heeft?

Al enkele jaren bestaat er een theorie waarbij de grammatica wordt benaderd vanuit het cognitieve, de cognitieve grammatica. De grote man hierachter is *Ronald Langacker*, een Amerikaanse linguïst en oudhoogleraar aan de Universiteit van Californie, San Diego. Het onderzoek begon al in 1976 en in 1982 is de cognitieve grammatica voor het eerst beschreven door Langacker.

Cognitieve grammatica

Bij de Cognitieve grammatica gaat het in het kort erom dat symbolen van belang zijn bij het begrijpen van taaluitingen. Als mensen iets lezen of horen, dan ontstaat er bij hen eerst een concept; ze maken zich eerst een voorstelling van wat ze horen, om vervolgens te kunnen begrijpen wat de spreker of schrijver heeft bedoeld met de taaluiting. Het gaat vooral om het conceptuele (zich een voorstelling maken van iets).

Het zou in dit kader te ver voeren om uitgebreid in te gaan op alle aspecten van de grammatica en die in relatie te brengen met de cognitieve grammatica; het is in dit artikel dan ook niet de bedoeling alle aspecten te belichten. Dit werkstuk is een verslag van een 15 minuten durende spreekbeurt, gehouden tijdens de CARAN conferentie in november 2013 in Paramaribo. Binnen die beschikbare spreektijd ben ik kort ingegaan op een gedeelte uit de grammatica dat te maken heeft met ‘complexe zinnen’ en wel dat van de *main clause* en *subordinate clause* (hoofd- en bijzinnen).

In ons dagelijks taalgebruik komen er meer samengestelde dan enkelvoudige

zinnen voor. Ook in het onderwijs van Suriname wordt bij het onderdeel Grammatica - zoals genoemd in het VOJ en VOS - aandacht besteed aan zowel enkelvoudige als samengestelde zinnen. In relatie tot de Cognitieve grammatica wilde ik weten hoe het komt dat een bepaald type samengestelde zinnen wordt geformuleerd en of mensen zich er misschien inderdaad eerst een voorstelling van maken voordat ze een zin op een bepaalde manier begrijpen of formuleren.

Omdat er verschillende manieren zijn om zinnen met elkaar te verbinden, en wel hoofd- met bijzinnen, heb ik een klein onderzoek gedaan om na te gaan welke manieren van verbinding(en) tussen main clause en subordinate clause vaker voorkomt (voorkomen).

Voor de verschillende manieren waarop een subordinate clause en een main clause met elkaar verbonden kunnen worden, kan de volgende indeling worden gemaakt:

> *Adverbial clause*: Adverbial clause zijn de bijzinnen die de functie hebben van adjunct; subclauses van dit type zijn niet vereist bij het predikaat. Voorbeeld: Ik kan vandaag niet aanwezig zijn, *omdat ik ziek ben*.
> *Relative clauses / relatieve zinnen*: Deze zijn de bijzinnen die optreden als modificeerders, ze zijn onderdeel van een nominale constituent. Voorbeeld: Hij nam de mok *die op de kast was*.
> *Complement clauses:* Deze zijn de bijzinnen die een objects- of subjectsfunctie hebben. Voorbeeld: Hij zegt *dat hij morgen komt*.

Toets bij 20 respondenten

Ik heb voor het onderzoek een korte toets opgesteld. Uiteraard waren er in de toets zinnen van alle drie soorten manieren van verbinding van subordinate clause met main clause. Ik heb bij de toets met het multiple choice systeem gewerkt, zodat het voor de respondenten gemakkelijker zou zijn om in te vullen. Ik heb ook aan de respondenten gevraagd om hun keuze te motiveren.

De toets is bij 20 respondenten afgenomen. Deze respondenten zijn willekeurig uit familie- en vriendenkring gekozen, allen in Suriname woonachtig.

Willekeurig, in die zin dat ik niet per se gelet heb op hun eventuele taalachtergrond of hun onderwijsniveau. Ik koos ervoor om de respondenten in te delen in groepen. Die indeling heb ik gemaakt naar leeftijd en geslacht en wel als volgt:

- mannen in de leeftijdsklasse van 18 tot 40 jaar;
- vrouwen in de leeftijdsklasse van 18 tot 40 jaar;
- mannen ouder dan 40 jaar
- vrouwen ouder dan 40 jaar.

Ik heb deze indeling gemaakt omdat ik wilde nagaan of de oudere generatie een specifieke wijze van formuleren heeft ten opzichte van de jongere generatie. Ik heb (nog) niet gekeken naar het verschil voor wat betreft het geslacht.

De toets is voor een groot deel digitaal afgenomen, via het internet. Bij vier personen werd de toets handmatig afgenomen. Er waren 18 vragen. In een matrix heb ik de antwoorden geplaatst waardoor het overzichtelijk was, bij welke vragen er gekozen was voor hetzelfde antwoord of voor welk antwoord er het meest gekozen was bij een bepaalde vraag.

Samenvattend resultaat

Het is gebleken dat mensen bij het verbinden van subordinate clauses met main clause het liefst kiezen voor finiete bijzinnen. Volgens *Appel* e.a. (2002) bevat een finiete bijzin een werkwoordsvorm die overeenkomt met de vorm die in een hoofdzin wordt gebruikt. Bijvoorbeeld: De jurk *die ik vorig jaar gekocht* ***heb***, past me niet meer. Een niet-finiete zin daarentegen bevat een werkwoordsvorm die niet voor kan komen als het predikaat van een hoofdzin (*Appel* e.a., 2002). Bijvoorbeeld: De *door mij gekochte jurk* past me niet meer. De keuze voor finiete bijzinnen viel bij alle drie typen combinaties van main clause met subordinate clause (adverbials, relative en complements).

Mensen maken eerst concept

Het viel op dat alle respondenten bij de toets bij de vragen 1, 4, 7 en 17, hetzelfde antwoord gaven. In drie van deze nummers zijn de gekozen zinnen finiete bijzinnen maar dat niet alleen. Als ik de zinnen bekeek, dan hadden de alternatieven op basis van de woordvolgorde verschillende betekenissen. De gekozen zinnen werden vermoedelijk dus (ook) gekozen op basis van de inhoud. Mensen maken mogelijk voor zichzelf een concept van wat er gezegd/bedoeld wordt om vervolgens aan de hand daarvan informatie uit zinnen te interpreteren. Ik zeg vermoedelijk, omdat ik wel aan de respondenten had gevraagd toe te lichten waarom ze voor een bepaalde formulering kozen maar helaas had het grootste deel geen toelichting gegeven en bij de enkelen die wel een toelichting gaven, stond er een antwoord in de trant van ‘het klinkt mooier’. Verder viel op dat de respondenten zinnen kozen waarbij woorden niet nodeloos worden herhaald. Dit, ondanks er voor een groot deel voor finiete zinnen gekozen wordt bij subordination. Met andere woorden als er een finiete bijzin was waar er herhaling van woorden uit de mainclause was, koos men niet voor die subclause.

Nut van de cognitieve grammatica

Het is natuurlijk erg jammer dat de toelichting bij velen ontbrak. Daardoor kon uit dit onderzoek moeilijk geconcludeerd worden waarop mensen precies letten bij het verbinden van de subordinate clause met de main clause. Maar ook na dit kleine onderzoek zou gesteld kunnen worden dat mensen bij het formuleren / aanbieden en interpreteren van zinnen zich inderdaad eerst een voorstelling

maken van wat er gebeurt om vervolgens de informatie te interpreteren. En dat is nou juist waar het bij de cognitieve grammatica om gaat: mensen maken zich een voortelling van iets om vervolgens te begrijpen wat er wordt gezegd.

Het idee is om op een later moment dit onderzoek te herhalen, maar dan uitgebreider. Beter is misschien om (in Suriname) vaker onderzoekingen te doen die het nut van de cognitieve grammatica bewijzen. Want het wordt misschien wel tijd om die grammatica in te voeren in het Surinaamse onderwijs. Hierdoor bestaat de kans dat leerlingen zinnen beter zullen kunnen ontleden, omdat ze de zinnen dan ook beter zullen begrijpen. Ze zullen waarschijnlijk de functies van delen van zinnen beter begrijpen, omdat ze mogelijk met behulp van de structuur van de zin zich een voorstelling kunnen maken van de betekenis / de inhoud van de zin.

Bronnen

Appel, R., Baker, A, Hengeveld, K., Kuiken, F., Muysken, P. (2011). *Taal en Taalwetenschap*. Malden, MA: Blackwell.

Langacker, W. (2008). *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. New York: Oxford.

‘Wat gebeurt?’ - Interferenties en de syntaxis van het Surinaams-Nederlands

Welmoed Ventura

De standaard van het Surinaams-Nederlands (SN) grenst nauw aan die van het Algemene Nederlands (AN). Het is doorspekt van Surinaamse woorden - uit met name het Sranan, inheemse talen - of met woorden die uit het Nederlands zelf zijn gevormd, op Surinaamse bodem De meeste van deze woorden worden niet gebruikt in de standaardvariant van het SN. Ook komen op het standaardniveau de zinscon-structies en de uitspraak zodanig met elkaar overeen, dat de sprekers van de standaarden aan weerszijden van de Atlantische oceaan elkaar vrijwel probleemloos verstaan. Specifiek tropisch of West-Europees taaleigen dat in conversaties of geschreven stukken terechtkomt wordt door de andere partij doorgaans wel begrepen uit de context.

Maar het Nederlands in Suriname ondergaat veel veranderingen in de structuur, de syntaxis, waarvan een aantal mogelijk tot het standaard Surinaams-Nederlands taalgebruik is gaan behoren of op de grens daarvan zit. De meeste afwijkingen in de structuren ten opzichte van het Europese AN betreffen de invloeden van andere talen, met name het Sranan. Maar ook zijn er veranderingsprocessen zichtbaar die vanuit de Nederlandse taal zelf te verklaren zijn. Dus veranderingen die ook plaatsvinden in het Nederlands in Europa. In een aantal gevallen worden deze processen getriggerd door lokale invloeden uit de Surinaamse talen.

De specifiek Surinaamse woordenschat is in 2008 vastgelegd in het *Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands* (De Bies, 2008).[1] Anderssoortige afwijkingen, zoals die op syntactisch niveau, zijn niet officieel vastgelegd. Sommige van dit soort veranderingen in het SN lijken te behoren tot het formeel mondeling taalgebruik en filtreren deels het taalgebruik van de schriftelijke media. De standaard vastleggen is een noodzaak om duidelijkheid te brengen over wat in Suriname als correct standaardtaalgebruik wordt beschouwd. Deze verschillen behoren ook vermeld te worden in de grotere officiele grammatica's en woordenboeken. De Surinaamse woorden die zijn opgenomen in het *Groene Boekje*[2] vormen een mooi begin. De voor Suriname specifieke syntactische structuren en verschijnselen op morfologisch niveau verdienen evenveel aandacht als de lokale vocabulaire van de taal.

Dit artikel behandelt onder andere het soort veranderingen in de zinsstructuur dat blijkbaar zodanig deel uitmaken van het taalgebruik dat ze door een deel van de mediawerkers en formele sprekers - onbewust of bewust - als

standaardtaal worden beschouwd. Ze vallen niet heel erg op en komen nogal geruisloos in het officiele taalgebruik terecht. In veel gevallen gaat het om subtiele interferenties, die geen betekenisverandering opleveren. De interferenties in dit artikel komen uit situaties waarin standaardtaal gebruikelijk is. Ze komen uit de Surinaamse kranten en het mondeling taalgebruik in formele situaties. Aantekeningen gedurende de afgelopen drie jaar hebben een collectie opgeleverd die laat zien waar enkele grenzen zouden kunnen liggen tussen het niet-formeel SN en de standaardtaal binnen Suriname. Uit die collectie is het deel gefilterd, dat op of over die onzichtbare grens van de formele standaard zou kunnen liggen. Deze interferenties tonen dat de taal flink in beweging is. Voor degenen die zich niet sterk bewust zijn van het contrast Surinaams-Europees, zijn deze verschuivingen niet echt merkbaar. Ze komen bijvoorbeeld door de eindredactie van Surinaamse dagbladen waaruit het materiaal voor dit artikel afkomstig is. Een aantal eindredacteurs fronst de wenkbrauwen blijkbaar niet bij een zin als ‘de minister had geen moeite daarmee’[3]. In het formeel mondeling taalgebruik zijn deze structuren nog veelvuldiger te constateren. Ze sijpelen via deze kanalen door in het schriftelijk taalgebruik.

Dit neemt niet weg, dat de besproken verschuivingen vermoedelijk in de ogen van de taalpuristen en veel leerkrachten een gruwel zijn. Maar taalverandering is niet hetzelfde als taalverloedering. Achter die veranderingen schuilen principes die te verklaren zijn op basis van logica. De standaardtaal, zoals die bewust vastgelegd is, wemelt van de regels die onbewust blijkbaar niet als logisch worden gevoeld. Het oordeel van een gemeenschap over correct taalgebruik is subjectief, waardoor er een sociale sanctie ligt op het ‘slechte, verloederde taalgebruik’. Het menselijk brein zoekt echter de meest logische en efficiente manier, die in zulke gevallen resulteert in afwijkingen die volgens de standaardregels fout zijn. De redenering in dit stuk ligt op een lijn met die van de taalkundige Jan Stroop, die deze opvatting in eenvoudige bewoordingen uiteenzet in *Hun hebben de taal verkwanseld*.

Taalveranderingen zijn een indicatie van veranderingen binnen de maatschappij. Surinamisering in dit geval, van een stuk taal dat bezig is te wortelen. De heer Stroop wijst er in zijn werk op dat behalve de subjectieve normen van de taalgemeenschap, de interne factor van de systematiek van de grammatica een rol speelt[4]. Hij wijst erop dat verandering een teken van leven is bij een taal en dat ‘druktemakers’ deze niet kunnen tegenhouden. De redenering die Stroop naar voren brengt, namelijk dat het brein een logische weg zoekt bij taalgebruik en vanuit dat oogpunt in feite verbeteringen aanbrengt[5], is door te trekken naar het vlak van de interferenties. Misschien zoekt het brein in geval van interferenties wel de meest logische weg, die soms besloten ligt in de ene taal en soms in de andere. Een dergelijke onderzoeksvraag gaat te ver voor dit artikel, dus beperk ik mij tot de volgende:

‘Zullen de in dit artikel naar voren gebrachte syntactische structuren in het SN nu of in een nabije toekomst behoren tot het standaardtaalgebruik in Suriname?’

Op weg naar het antwoord komt het punt aan de orde waarom juist deze syntactische structuren veranderen.

Het onderzoek heeft meer vragen opgeleverd dan vast omlijnde duurzame antwoorden. Het blijft bij voorlopige conclusies, die veel meer corpusonderzoek en vergelijkingen nodig hebben om ze te bevestigen. Voor een vast omlijnde omschrijving is een grondiger gestructureerd onderzoek vereist, dat rekening houdt met factoren die een misleidend beeld kunnen geven. Bijvoorbeeld de bemensing van de redacties bij de media, die veelal een gemengd gezelschap is van medewerkers met verschillende kwalificaties of soms helemaal geen kwalificatie op het gebied van de Nederlandse taal of de journalistiek. Verder toont mondeling taalgebruik vergeleken bij schriftelijke taalgebruik relatief veel diversiteit, waarvan een deel doorsijpelt als er wordt geschreven. De beschreven veranderingen in het SN zijn toe te schrijven aan de invloed van hoofdzakelijk het Sranan. Het zijn interferenties. Deze interferenties zijn soms een teken van een niet volledige beheersing van de taal. Soms zijn ze juist een teken van de levendigheid van de Nederlands taal in Suriname. Voor *code switching* bijvoorbeeld, heeft een spreker zowel technische als metalinguïstische taalvaardigheid nodig. Veelvuldige *code switching* en *mixing*, stimuleren het ontstaan van interferenties. In veel gevallen worden interferenties van het Sranan overgenomen van door sprekers die deze taal niet zo veel spreken als degenen die de interferenties vermoedelijk gelanceerd hebben. Dat is het geval met de subtielere interferenties die door de meerderheid niet als slecht taalgebruik worden gevoeld. Ze worden vaak niet eens (meteen) herkend door personen die een behoorlijke kennis van de standaardtaal hebben.

Het taalmateriaal van deze paper is afkomstig uit drie jaar aantekeningen op basis van geschreven mediabronnen en scriptiewerk van studenten die Nederlands studeren op het Instituut voor de Opleiding van Leraren (IOL) en uit formele spreeksituaties. Het schriftelijk gedeelte is selecteerd uit de dagbladen *De Ware Tijd, Times of Suriname* en *Dagblad Suriname* en MO-B-scripties. De aantekening van gesproken taal heeft plaatsgevonden bij vergaderingen van De Nationale Assemblee en IOL-vergaderingen. Het materiaal is verzameld in de periode maart 2011-maart 2014. Het gaat niet om systematisch gepland onderzoek in de zin van tijdschema's en percentages. Van de afwijkingen die vaker voorkwamen heb ik aantekening gemaakt, aanvankelijk met het doel ze te gebruiken voor de colleges Taalbeschouwing bij de afdeling Nederlands van het IOL, die gericht zijn op meertaligheid. In de selectie staan centraal de verschillen in het gebruik van werkwoorden en voegwoorden die een andere structuur opleveren. Ook het vervagen van het bewustzijn van het grammaticaal geslacht levert wijzigingen in de structuur op.

Bij de vertalingen van het Sranan heb ik twee versies gehanteerd: een vertaling gebaseerd op het gebruik van Sranan als lingua franca, met veel interferenties en *code switching* van het Nederlands toepast in het Sranan en een interpretatie van de eerste-taalspreker en tweede-thuistaalspreker. De vertalingen heb ik laten nalezen door verschillende sprekers, waarbij ik de geschreven werken over het Sranan niet heb gebruikt. De ervaring leert dat het naar voren brengen van voorbeelden daaruit erg veel onenigheid oplevert over de formuleringen in het Sranan. Dank gaat speciaal uit naar de heer *Edmund Neus*, die de Srananzinnen in dit artikel grondig heeft behandeld, en naar mijn collega *Marjorie Rotsburg* die me raad heeft gegeven.

Het doel van dit onderzoek is niet het vastleggen van de standaard van het SN, maar het blootleggen van enkele grensgevallen die tonen dat er mogelijk blijvende veranderingen plaatsvinden en hebben plaatsgevonden die een verschuiving van Surinaamse standaard zijn ten opzichte van de algemene Europese standaard. Een aantal afwijkingen van het Europese AN worden genoemd in andere taalkundige onderzoeken naar het SN. Dit zijn meestal omschrijvende onderzoeken, die de grenzen tussen de verschillende codes binnen het SN niet omvatten. Dit artikel richt zich op de onbewuste danwel bewuste acceptatie van veranderingen in zinsstructuren en werkwoordgebruik die zich natuurlijkerwijs in het meer officiele taalgebruik heeft genesteld. Daarmee is het een verkenning naar de standaardnormen in het SN op de punten waar zij verschilt van die van Europa. Het is geen poging tot standaardisering.

De subtielere interferenties worden niet altijd herkend door de studenten. Deze vluchtige omhelzingen tussen, meestal, het Sranan en het Nederlands, worden blijkbaar niet als verkeerd ervaren. Volgens de standaardregels van het Europese AN gaat het om fouten. Het SN wordt steeds meer ervaren als eigen. Hoewel de waardering van met name het Sranan duidelijk merkbaar is, vinden vele Surinamers een goede beheersing van het Nederlands een teken van ‘ontwikkeling’ en ‘beschaving’. Overduidelijke interferenties werken stigmatiserend. Zoals afwijkingen bij lidwoorden (die meisje) of het weglaten van inversie[6] (gisteren ik ben gaan zwemmen). De Kleine, C. haalt dit verschijnsel ook aan (SN: want hij vond ik ben te lang weggebleven. EAN: want hij vond dat ik te lang weggebleven was.). Verkeerde inversie is niet typisch een invloed van alleen het Sranan. Het komt vooral veel voor bij Sarnamisprekers die minder vaak het Nederlands bezigen. Verder is het een algemeen verschijnsel bij tweede- en vreemde-taalsprekers van het Nederlands.

Ook de overduidelijke interferenties, zoals ‘laat hij zichzelf weer krijgen’ (laat hij tot rust komen) worden niet geaccepteerd als standaardtaalgebruik[7]. Maar een te Europese versie is lokaal ook niet gewenst (‘Wij praten niet zo’). Daarom is het te verwachten dat de subtielere interferenties op den duur geruisloos overgaan in een algemeen geaccepteerde standaard.

Sommige interferenties zijn gemeengoed, zoals het gebruik van het voegwoord ‘als’ waar het Europese AN het onderschikkende voegwoord ‘of’ voorschrijft: ‘Ik weet niet als ik ga’ (AN: ‘Ik weet niet of ik ga’). Een kleine groep die een grondige kennis heeft van de standaard door studie of door opvoeding, stoort zich aan deze interferentie uit het Sranan. Te verwachten is dat andere interferenties van deze aard ook steeds algemener worden, alle protesten van taalpuristen ten spijt.

Een belangrijke factor die hier invloed uitoefent, is de sociale stijging van mensen uit de lagere klassen die een Nederlands spreken dat op veel punten afwijkt van het standaard-SN. Behalve dat, speelt rechtstreekse interferentie ook een rol. Christa de Kleine[8] noemt deze factor, waarbij zij verwijst naar de periode van de jaren tachtig. Steeds meer mensen uit de niet-eliteklassen kiezen voor een hogere opleiding. Dus is de voortzetting van de opwaartse mobiliteit momenteel eerder het omgekeerde van wat De Kleine naar voren brengt over de jaren tachtig, namelijk dat mensen zonder opleiding op posities terechtkwamen waarvoor in het openbaar gesproken dient te worden. Steeds meer kandidaten beschikken wel over een opleiding. Hun taalgebruik ligt vaker onder de standaard, ongeveer rond wat de substandaard zou moeten zijn. Het is dan ‘Surinaamser’ dan dat van de elitaire groepen die het Nederlands als enige of dominante thuistaal. Deze omschrijving is wat problematisch, omdat dit in termen van identiteit zou betekenen dat de lagere klassen en hun taalregisters Surinaamser zouden zijn dan de eliteklassen.

Lokale verschuivingen in de standaardtaal

De selectie aan taalmateriaal betreft enkele verschijnselen, waarvan een deel in de colleges door veel studenten Nederlands in verschillende niveaus van het bachelor- en MO-A-niveau - en blijkbaar ook eindredacteurs - niet of niet direct herkend wordt als afwijking van de Europese standaardtaal. Een aantal van deze interferenties heb ik ook voorgelegd aan eerste-graaddocenten Spaans[9] met een MO-B-akte. Zij haalden de subtiele interferenties er wel uit. De selectie bevat afwijkingen in het gebruik van bepalingen, voorzetsels en voorzetselvoorwerpen bij werkwoorden en in het gebruik van voegwoorden. Het gaat om afwijkingen die - in mijn ervaring - typerend zijn voor vreemdetaalsprekers of latere tweede-taalsprekers, ontstaan of gestimuleerd door interferentie, verdeeld over drie categorieen:

- Het niet scheiden en naar achter plaatsen bijwoordelijke bepalingen in scheidbare samengestelde werkwoorden;
- afwijkingen in het gebruik van voegwoorden;
- weglaten van voornaamwoordelijke bijwoorden in scheidbare samengestelde werkwoorden.

De bovenstaande categorieen worden een voor een behandeld. Wat betreft de

Srananspelling is gekozen voor de informele versie van de officiele spelling, die de samentrekkingen toont door middel van apostrofgebruik. Onder de voorbeeldzinnen staat eerst een omzetting naar het Europese AN, vervolgens een interpretatie naar het Sranan, in twee versies.

Wat de methodologie betreft zijn vertalingen alleen niet voldoende voor gedegen conclusies. Vertalen is interpreteren, en zelfs de originele taal is een interpretatie van gedachten[10]. Vertalingen leveren in dit onderzoek hypothesen, aangezien het interpretaties zijn van uitsluitend het taalmateriaal dat ter sprake komt. Voor grondige conclusies is er een veel groter corpus nodig, met taalmateriaal uit het Sranan.

Bijwoordelijke bepalingen in scheidbaar samengestelde werkwoorden

Het naar achteren plaatsen van voorzetsels en bepalingen komt veel voor in het dagelijks taalgebruik van de ‘gemiddelde’ SN-spreker die het Nederlands vlot beheerst. Bij scheidbaar samengestelde werkwoorden bestaat de voorkeur voor het niet splitsen van voornaamwoordelijke bijwoorden. Daarnaast is de tendens sterk om de constituent in zijn geheel naar achteren te plaatsen. Het scheiden van dit soort bepalingen is toegestaan, maar de voorkeur hiervoor in Europa verschilt per regio. Over het algemeen geldt dat in Nederland voornaamwoordelijke bijwoorden vaker worden gescheiden dan in Vlaanderen[11]. Het al dan niet scheiden van de elementen van een voornaamwoordelijk bijwoord is een kwestie van stijlvariatie[12]. In de gesproken taal komt het volgens de ANS meer voor, terwijl in de schrijftaal de elementen eerder ongescheiden blijven. Ook bestaan er varianten die geen splitsing toestaan en gevallen waar splitsing vrijwel de enige mogelijkheid is. Bij het voornaamwoordelijke bijwoord ‘er’ - per definitie onbeklemtoond - is de tendens tot splitsen algemeen. Bij voornaamwoordelijke bijwoorden met ‘daar’ wordt er niet gesplitst.

De interferentie die hier speelt, is een kwestie van voorkeuren die ook in de Nederlandse taal in het algemeen spelen. Het niet splitsen op zich is een stilistische variant die misschien wordt getriggerd door de zinsconstructies van het Sranan, dat bepalingen overwegend achteraan plaatst. Bij het naar achteren plaatsen van de bepaling, komt interferentie sterker om de hoek kijken. Een afwijking van de Europese varianten ontstaat, wanneer het niet gesplitste voornaamwoordelijke bijwoorden in een ongewone positie terechtkomt. Dit kan gebeuren als een voornaamwoordelijk bijwoord naar achteren geplaatst wordt, waar het EAN dat niet zou doen. Ook in scriptiewerk komt het soms voor. Het verschijnsel sijpelt door in het taalgebruik van de dagbladen *Dagblad Suriname* en *Times of Suriname*, en vrijwel niet in *De Ware Tijd*. Tot nu toe heb ik deze interferentie niet gevonden in de avondkrant *De West*[13].

1. Mijn vraag was of zij geen probleem *ervan* maakten (MO-B-scriptie, 2012)
   EAN: Mijn vraag was of zij er geen probleem van maakten
   Sranan: *Mi aksi den ef' problem no de/ef'den no abi problem (nanga den san'disi)*

   ik - heb gevraagd - hun - of - probleem - niet - is/of - zij - niet - hadden - probleem

2. Het parlement maakt zich zorgen hierover (*Times of Suriname*, 4 juli 2012, voorpagina)
   EAN: Het parlement maakt zich hier zorgen over
   Sranan: *A parlement e broko en ede fu/abra disi*
   het - parlement - is - breken-hoofd-van/over-dit

3. ...dat wij in de eerstvolgende vergadering een besluit *daarover* zullen nemen (parlementsvergadering over rukwindenravage 2013)
   EAN: ...dat wij in de eerstvolgende vergadering hier een besluit over zullen nemen
   Sranan: *...tak'tap' na krutu di e kon, un sa bosroiti in'a tori disi / tak' tap'na volgende vergadering w'o tek'wan besluit in' a tori disi*
   -dat-in-vergadering-die-is-komen-wij-zullen-besluiten-in-de-zaak-deze/dat-in-volgende vergadering-wij-zullen-nemen-een-besluit-in-de-zaak-deze

4. Allemaal hebben wij gefaald *hierin* (parlementsvergadering over rukwindenravage)
   EAN: Wij allen hebben hierin gefaald/hier hebben wij allen in gefaald
   Sranan: *Un alamala gapu nanga disi/un alamala mek'a fout disi*
   wij-allemaal-hebben gefaald-met-deze/allemaal-wij-hebben gemaakt-de-fout-deze

In alle zinnen is blijft het voornaamwoordelijk bijwoord ongesplitst. In de zinnen 1 en 3 komt het voornaamwoordelijk bijwoord als het gesplitst wordt meteen na het onderwerp, in zin 2 achter het wederkerend voornaamwoord. In zin 4 komt in de standaardtaal ‘hierin’ in zijn geheel na de persoonsvorm. Zin 1 zou volgens de ANS ‘twijfelachtig’ zijn. Zin 4 levert een in het AN niet onmogelijke maar op zijn minst ongewone zinsconstructie.

In de vertaling van de Srananzinnen is te zien dat de bijwoordelijke bepalingen achteraan staan. De tweede vertaling van zin 4 toont een lijdend voorwerp in die positie. Sommige constructies leveren bij een vertaling niet per se een gelijke constructie, zoals bij zin 3. De tweede vertaling van 3 is optioneel als je het lingua-francagebruik van het Sranan als uitgangspunt zou nemen. In de interpretatie van het Sranan als lingua franca zit dan besloten de veelvuldige *code switching* naar het Nederlands. In veel spreeksituatieis er sprake van *code*

mixing, het gebruik van *code switches* binnen de zin. Hier gaat het om een theoretisch onderscheid binnen *code switching* dat verwarring kan opleveren[14]. In feite is *code mixing* een onderdeel van *code switching*, maar het is dan niet goed te horen wat de hoofdtaal is: Sranan met Nederlandse *code switching* of Nederlands met Sranan *code switching*.

Dit artikel gaat verder niet in op de vraag waar de grenzen tussen T1-Sranan en het gebruik van Sranan als lingua franca liggen. Beide interpretaties van de zinnen 3 en 4 naar het Sranan leveren een constructie met het voorzetsel achteraan. Zin 4 is te interpreteren als een geval van relexificatie: de woorden van het Nederlands zijn ingebed in de structuur van het Sranan.

Het soort Sranan dat sterk door het Nederlands is beïnvloed speelt vermoedelijk een grotere rol in het ontstaan van de interferenties dan het Sranan van T1-sprekers. Waar talen op elkaar lijken, grijpen ze gemakkelijker in elkaar. *Transfer* van de kennis van T1 naar T2 is waarschijnlijker op de punten die op elkaar lijken[15]. Bij *code switches* naar het Nederlands worden samengestelde werkwoorden overgenomen die niet alszodanig bekend zijn in het Sranan. Samengestelde werkwoorden zijn wel bekend in het Sranan, maar blijven vermoedelijk in de T1-versie altijd ongescheiden. Bij *code-switches* worden de samengestelde werkwoorden overgenomen, soms ongewijzigd, soms ingebed. Wanneer dit soort werkwoorden zijn omgevormd tot een Srananversie gaat het vermoedelijk en vooral vanuit het oogpunt van de T1-spreker om interferenties van het Nederlands.

Voegwoorden

1A: Ex-militair WH zou de man slechts een waarschuwing hebben gegeven, zodat die geen spullen op zijn terrein plaatste (*De Ware Tijd* 7 juli 2012, A4) EAN: Ex-militair WH zou de man slechts een waarschuwing hebben gegeven, om geen spullen op zijn terrein te plaatsen/dat hij geen spullen op zijn terrein moest plaatsen
Sranan: *A ex-srudati WH ben o warskow a man nomo sodati a no pot'sani na a dyari fu en*
de-ex-soldaatWH-hebben-zou-waarschuwen-de
man-slechts-zodat-hij-niet-plaatsen- spullen-op-het-erf-van-hem
Sranan: *A ex-srudati WH ben o gi a man wan waarschuwing nomo tak'a no mus'pot' sani na a dyari fu en*
de ex-soldaat
WH-hebben-zou-gegeven-de-man-waarschuwing-slechts-dat-hij-niet-moet-plaatsen-spullen-op-het-erf-van-hem

2A Ondanks een deel van de leden boos is weggelopen, is de vergadering gecontinueerd. (*De Ware Tijd* 7 augustus 2012 pagina 2)
EAN: Ondanks dat een deel van de leden boos is weggelopen, is de vergadering gecontinueerd.
Sranan: *Ofa 'sma kis'atibron dan den gwe, a krutu go doro*
hoewel-mensen-krijgen-boosheid-dan-zij-gaan weg,-de-vergadering-gaat-door

Ofa[16] *'sma kis'atibron -én den gwe, a vergadering ben continueer*
hoewel-mensen-krijgen-boosheid-en-zij-gaan weg,-de-vergadering-verleden tijdsaspect *ben*-continueren

3A Degenen die niet op tijd gaan om te ontvangen, verliezen het recht om in aanmerking te komen voor de compensatiegelden (*DBS* 7 augustus 2012, pagina 2)
EAN: Degenen die niet op tijd komen (om te ontvangen), verliezen het recht op compensatiegelden
Sranan: *Sma di n'e go biten fu kisi a moni o las' en/den compensasi-gelde*
mensen-die-niet-tegenw.tijdsaspect e-gaan-op tijd-om te-ontvangen-het-geld-zullen-verliezen-het-/de-compensatiegelden

In 1A en 2A gaat het om voegwoorden die ook de revue passeren bij taaladviseurs in Nederland als het gaat om veel voorkomende taalkwesties. De constructie wordt door een aantal stijladviseurs afkeurd[17]. 'Hoewel' zou levendiger zijn. Volgens *Onze Taal* is 'ondanks dat' meer spreektaal[18]. In de Surinaamse spreektaal is het vaker 'ondanks' zonder 'dat' dan de volledige uitdrukking. Mogelijk ontstaat de verwarring doordat 'ondanks' als voorzetsel in andere zinsconstructies functioneert zonder 'dat' (ondanks onze vermoeidheid gingen we op stap). Het gebruik van het voorzetsel 'ondanks' zonder het onderschikkende voegwoord 'dat' is in het EAN een probleem, dat in Suriname mogelijk wordt getriggerd door de constructie van het Sranan of een directe interferentie. Voor de hand liggende vertalingen van 'ondanks' zijn *ofa, ala fa, a winsi fa*. Hoewel het element *fa* mogelijk opgevat zou kunnen worden als het voegwoord 'dat', is *ofa* een woord. In de overige equivalenten uit het Sranan vormt *fa* ook een (vrijwel?) onlosmakelijk deel. Bovendien kent het Sranan wel degelijk een equivalent van het voegwoord 'dat', namelijk *dati*. Beide voegwoorden geven zekerheid aan.

De vertaling naar het Sranan van beide voegwoorden 'opdat' en 'zodat' is *sodati*. Een dergelijk onderscheid zoals het Nederlands dat toepast kent het Sranan - voorzover ik weet - niet. Op het voegwoord *sodati* kan eventueel een constructie volgen die vertaald kan worden met de aanvoegende wijs of een vervangende constructie, maar ook een ander tijdsaspect. Het Sranan-voegwoord *sodati* gedraagt zich als het Nederlandse voegwoord 'zodat'.

Bij zin 1A en 2A gaat het om een voegwoordinterferenties zoals onderzocht door Boldewijn[19], die tot de conclusie kwam dat de verwarring van het voegwoord 'of' met het voorwaardelijke voegwoord 'als' voortkomt uit het gebruik van *efu* in het Sranan, dat voor beide gebruikt wordt.

Zin 3A toont twee invloeden uit het Sranan. Het werkwoord 'gaan' in de hoofdzin, zou in het standaardtaalgebruik 'komen' moeten zijn. Het gaat hier om een verschil in het gebruik van werkwoorden en de richtingen die ze

aangeven. Het doelaangevende voegwoord ‘om’ dat erop volgt, is ook gebruikelijk in die positie in het EAN. In de bijzin volgt nogmaals een blijkbaar doelaangevend voegwoord ‘om’, in een positie die niet acceptabel is in de standaardtaal, die deze constructie vervolgt met het voorzetsel ‘op’ dat een vaste combinatie vormt in de werkwoordelijke uitdrukking ‘recht hebben op’. In het SN bestaat sterk de neiging tot het gebruik van doelaangevende ‘om’ op een manier waarop het EAN het niet toepast (zij leerde van haar moeder om te zingen). De vertaling van het doel aangevende voegwoord ‘om’ (om te) is *fu*. De vertaling toont dat die neiging hier mogelijk meespeelt. In de context van deze tekst zou een eindredacteur die de stijlregels van het EAN hanteert, de constituent ‘om te ontvangen’ weglaten. De bijzin toont niet duidelijk een interferentie, hoewel de frequentie van het gebruik van het doelaangevende voegwoord ‘om’ mogelijk een rol speelt. Het voegwoord ‘zodat’ (zin 2A) wordt ook in Nederland wel verward met ‘opdat’, dat de in het hedendaagse Nederlands inmiddels ongewone constructie met een aanvoegende wijs vereist of een constructie die deze vervoeging qua betekenis vervangt (opdat hij geen spullen op het erf zou plaatsen).

‘Er’

1B: Parlementariers moeten letten op wat ze zeggen (*Times of Suriname* 29 juni 2012, pagina 2 citaat Gerold Dompig voorzitter Ordening Goudsector)
EAN: Parlementariers moeten erop letten wat ze zeggen
Sranan: *Den asembléi-man musu sab' san'd'e taki/Den parlementariër musu sab'san d'e taki*
de-parlementariers-moeten-weten-dingen-die-zij-spreken

2B Te koop perceel met 2 woningen erop (*Times of Suriname* 29 juni 2012 advertentie)
EAN: Te koop: perceel met 2 woningen
Fu seri: wan pis'gron/perceel nanga tu oso (na tapu)
te-koop:-een-stuk-grond-met-twee-huizen-(er-op)

3B: Wat gebeurt? (SN)[20]
EAN: Wat gebeurt er?
Sranan: San'e psa?
Wat-is aan het[21]-gebeuren?

4B: Ik ben het eens (SN)[22]
EAN: Ik ben het ermee eens
Sranan: *Mi agri*
ik- het eens zijn
Sranan met Nederlandse *code switch: Mi de eens*
ik-ben-eens

De regels voor het gebruik van ‘er’ zijn ingewikkeld. In de posities waar ‘er’ niet zo veel betekent en die geen onmogelijkheden in de structuur opleveren, wordt ‘er’ gemakklijk weggelaten. Zin 1B toont weer dat de voornaamwoordelijke bijwoorden bij scheidbaar samengestelde werkwoorden problemen opleveren. In het dagelijks mondelinge taalgebruik worden delen van het voornaamwoordelijk bijwoord vaak weggelaten, zoals het bijwoord ‘er’. Het lijkt erop dat de spreker zich eerder zal bedienen van de eenvoudiger constructies uit het Sranan. De interpretatie van ‘erop letten’ in zin 1B naar het Sranan luidt *‘sab'san'y'e taki’*. Deze uitdrukking kent dezelfde woordvolgorde als het Nederlands: weten wat je zegt. Daarin staat geen voorzetsel maar het betrekkelijk voornaamwoord ‘wat’ dat vertaald kan worden met *san* (zin 1B). Mogelijk speelt de eenvoudiger constructie van het Sranan mee in het weglaten van ‘er’ en andere delen van samengestelde werkwoorden. Het gaat om constructies die in vergelijking met het Sranan ingewikkeld zijn.

‘Er’ in deze constructies is ook problematisch voor tweede- en vreemde-taalsprekers van het Nederlands die niet het Sranan als thuistaal of tweede taal hebben. Het gaat om een probleem van werkwoorden die als ingewikkeld worden ervaren, dat blijkbaar wordt opgevangen door de minder gecompliceerde constructie van het Sranan, zoals in zinnen 1B, 3B en 4B. De eerste oplossing is weglaten. De tweede is het naar achter brengen van dit deel, zoals in voorbeeldzin 1 uit de paragraaf over het naar achter brengen van voornaamwoordelijke bijwoorden van scheidbaar samengestelde werkwoorden. (‘Mijn vraag was of zij geen probleem *ervan* maakten’). Een derde oplossing is niet het weglaten of verplaatsen, maar het herhalen ervan. Deze constructie kwam nauwelijks voor in mijn schriftelijke en formele mondelinge materiaal. Zinnen als ‘er zit een dingetje erin’ en ‘er zit een blaadje erop’ maken deel uit van het taalmateriaal, maar lijken te ver van de grenzen van het standaardtaalgebruik te zitten om ze te plaatsen bij het taalmateriaal van dit artikel. Het gaat om dagelijks mondeling taalgebruik, dat niet of nauwelijks te vinden is in de geschreven media. De herhaling van ‘er’ is een invloed van het Sranan, zoals zin 2B toont. Maar in advertenties worden werkwoorden weggelaten, waardoor de eerste ‘er’ onmogelijk geplaatst kan worden[23]. Bij navraag over hoeveel huizen er op staan zou het antwoord eventueel kunnen luiden: ‘Er staan twee huizen erop.’ De Kleine plaatst deze derde interferentie onder de noemer hypercorrectie, dat zij vermeld als veelvoorkomend verschijnsel in het SN[24]. Een onderzoek zal uitwijzen dat interferentie hier een sterke rol speelt, ook als het zou gaan om hypercorrectie. ‘Er’ wordt in andere posities niet weggelaten. Het presentatieve ‘er’ vormt doorgaans weinig problemen. Een zin als ‘er is geen brood’ levert in de hogere registers van het SN niet echt afwijkingen op.

Nawoord

De syntaxis van het SN is in beweging en de mate waarin staat sterk onder invloed van het Sranan. De interferenties die raken ingeburgerd, vinden hun

weg omhoog in de registers van de taal. Het materiaal gebruikt voor dit artikel toont dat het SN afwijkingen kent die ontstaan door directe invloed van het Sranan, zoals het naar achterplaatsen van voornaamwoordelijke bijwoorden. Daarnaast toont de in dit artikel behandelde selectie dat het SN afwijkingen telt die in principe zijn te beschouwen als typerend voor tweede-taalsprekers, zoals het weglaten van 'er'. De op dit punt meer eenvoudige structuren van het Sranan nodigen triggeren de neiging om de ingewikkelde constructies van samengestelde woorden van het Nederlands deels weg te laten. Tot slot valt uit het aangeboden taalmateriaal materiaal te concluderen dat de interferenties die doordringen tot de geschreven media en de formele mondelinge podia invloed kunnen hebben op de zinsstructuren in de standaardtaal. De interferenties met betrekking tot de scheidbaar samengestelde werkwoorden die niet buiten de regels van het EAN vallen of op de rand ervan zitten, worden of zijn standaard-SN. De interferenties van functiewoorden zoals de behandelde voegwoorden worden in de schoolbanken behandeld als 'fout'. De praktijk leert dat een deel ervan in formele spreeksituaties gebruikt wordt. Het schriftelijk taalgebruik zal mogelijk deze tendens volgen. Als dit soort interferenties het formele taalgebruik haalt is het onvermijdelijk dat het standaardtaalgebruik van het SN verder zal gaan afwijken van de Europese standaard.

De interpretatie van waar volgens de eindredacties van de Surinaamse kranten de grenzen tussen standaard-SN, Europees AN en de mondelinge registers in Suriname liggen komt onderling globaal overeen. Maar er is een verschil in opleiding van eindredacteurs en journalisten. Dat levert verschillen op in taalgebruik.

Er bestaat een standaard, al is die niet officieel onderzocht of opgeschreven. De optekening van de eigen standaard van het SN vergt veel onderzoek, maar zou een flinke hoeveelheid onzekerheden omtrent het Nederlands taalgebruik oplossen. De meeste taalgebruikers willen gewoon duidelijkheid.

De paar voorbeeldzinnen uit dit artikel roepen vragen op die veel dieper gaan dan de vraag of ze standaard-SN zijn. Een belangrijke daarvan binnen de Surinaamse context is welk soort Sranan het Nederlands het meest beïnvloedt. Waarschijnlijk is dat niet het taalgebruik van degenen die het als thuistaal hebben, maar de lingua-francaversie die veel gebruikmaakt van *code switching*. De sprekers die het Sranan vlot beheersen maar geen T1-spreker zijn, beïnvloeden vermoedelijk het SN sterker. De invloed van het T1-Sranan is dan indirect.

Hoewel een analyse aan de hand van vertalingen enig licht kan werpen op de manier waarop een interferentie in elkaar steekt, is het niet de geeigende manier. Het beantwoorden van diepergaande vragen vereist een uitgebreid corpus aan materiaal uit zowel het SN als het Sranan en alles wat er tussenin ligt. Voor een antwoord op de hoofdvraag van dit artikel is een dergelijke benadering niet nodig. Wel een uitgebreid onderzoek onder de taalgebruikers, die uiteindelijk zelf zullen bepalen wat de standaardtaal van Suriname is.

Tot slot roepen de behandelde interferenties de diepergaande vraag op, welke universele mechanismen hier een rol spelen. Als het menselijk brein de meest logische en efficiente manier zoekt om gedachten in taal om te zetten, lijkt een deel van de interferenties erop te wijzen dat die eerder in het Sranan wordt gezocht dan in het Nederlands. Zo een vraag ligt op het terrein van de Algemene Taalwetenschap en de Creolistiek. Een van de hypothesen binnen deze disciplines verklaart het taalgebruik in pidgins en de daar uit voortvloeiende creooltalen vanuit de universalistische benadering.

Literatuur

Appel, R., Muysken, P., 1987, *Language contact and bilingualism*, London: University of Amsterdam

Appel, R., Vermeer, A., 2008, *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*, Bussum: Coutinho

Baker, A., Don, J., Hengeveld, K./red., 2012, *Taal en Wetenschap* (docentenhandleiding), Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Bies, de R. 2008, *Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands*, Paramaribo: Universiteit van Suriname

Charry, E., Muysken, P. Koefoed, G./red., 1983, *De Talen van Suriname*, Muiderberg: Dick Coutinho

Carlin, E. and Arends, J./ed. 2002, *Atlas of the Languages of Suriname*, Leiden: KITVL Press

Hawkins, J.A. 1983, *Word Order Universals*, London: Academic Press

Hoffman, C., 1991, *An Introduction to Bilingualism*, Singapore: Longman Singapore Publishers

Muhlhausler, P. 1986, *Pidgin and Creole Linguistics*, Oxford: Basil Blackwell

Renkema, J. 2012 *Schrijfwijzer*, Amsterdam: Boom
Romain, S., 1989, *Bilingualism*, Oxford: Basil Blackwell
Sijs, van der, N. en Willemijns, R. 2009 *Het verhaal van het Nederlands; een geschiedenis van twaalf eeuwen*, Amsterdam: Bert Bakker

Websites

http://ans.ruhosting.nl; http://taaladvies.net; https://onzetaal.nl

Eindnoten:

1 De Bies, R., (2008) *Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands (WSBN)*, Paramaribo: Universiteit van Suriname
2 *Het Groene Boekje*, 2005, Den Haag: SDU Uitgeverij
3 AN: de minister had daar geen moeite mee
4 Stroop, J., (2011) *Hun hebben de taal verkwanseld*, Amsterdam: Atheneaum Polak & Van Gennep, pag. 15
5 Stroop, J., (2011) *Hun hebben de taal verkwanseld*, Amsterdam: Atheneaum Polak & Van Gennep, pag.20
6 De Kleine, C., (2002) in *Atlas of the languages of Suriname*, Leiden: KITLV Press, pag 220
7 Dit soort interferenties zijn veelvuldig te vinden in het eerdergenoemde WSBN van De Bies, R.
8 De Kleine, C. in: Carlin, E. Arends, J., (2002) *Atlas of the Languages of Suriname*, Leiden, KITLV Press, pag. 216-217
9 In december 2013 heb ik een module over de Surinaamse taalsituatie verzorgd, bij de masteropleiding Spaans van het Inter Graduate Institute for Research (IGSR), in Paramaribo
10 http://www.lalinternadeltraductor.org/n9/teoria-traduccion.html 05-03-2014 10.49 uur
11 https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/bijwoord 27 maart 2014 12.48 uur
12 http://ans.ruhosting.nl/e-ans/08/07/04/body.html 27 maart 12.50 uur
13 Mij is bekend dat de laatstgenoemde krant behoorlijk hoge eisen stelt aan het deskundigheidsniveau van zijn eindredacteurs.

14 Appel, R., Muysken, P., 1987, *Language contact and bilingualism*, London: University of Amsterdam, pag. 121
15 Appel, R., Vermeer, A. (2008) *Tweede-taalverwerving en tweedetaalonderwijs*, Bussum: Coutinho, p. 95
16 Nog een vertaling van dit voegwoord zou zijn *awinsi* (hoewel).
17 https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/ondanks-dat-hoewel-iedereen-te-laat-was
18 http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/3083961/2011/12/20/Hoewel-legt-het-af-tegen-ondanks-dat.dhtml 27 maart 2014 10.50 uur
19 Boldewijn, I., 2012 *Het als/of fenomeen; een onderzoek naar het taalgevoel onder Surinaamse tweede/taalsprekers*, scriptie voor afronding van de moB-opleiding Nederlands, Instituut voor de Opleiding van Leraren, Paramaribo
20 Algemeen mondeling taalgebruik in meerdere registers van het SN
21 *e* tijdsaspect tegenwoordige tijd
22 Algemeen mondeling taalgebruik in meerdere registers van het Sranan
23 Niet alle advertenties bereiken de eindredactie, vaak worden deze gecorrigeerd door een corrector aan wie minder hoge opleidingseisen worden gesteld.
24 De Kleine, C. 2002, in *Atlas of the Languages of Suriname*, Leiden, KITV Press

Discourse over de Nederlandse taal en onderwijs in de Caraïben

Eric Mijts, Universiteit van Aruba

Ondanks het feit dat de Antilliaanse eilanden sinds 1954 een autonoom deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden en ondanks het feit dat het Nederlands op alle eilanden een minderheidspositie inneemt, is, behalve op Saba, het Nederlands de instructietaal in het middelbaar onderwijs en op veel plaatsen ook in het basisonderwijs van de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba. Hierover is veel discussie en debat, maar deze discussie verloopt moeizaam en verzandt vaak in ideologische patstellingen die voor alle partijen onbevredigend blijken te zijn. Stilzwijgend wordt - als gevolg hiervan - ondertussen aanvaard dat de motivatie van leraren, leerlingen en natuurlijk ook de ouders van de leerlingen om te werken aan taalvaardigheid Nederlands, reeds decennialang laag is (Prins-Winkel 1975, Dijkhoff & Pereira 2010, Leuverink 2012, Faraclas 2014).

In discourse over taal, samenleving en onderwijs wordt vaak beroep gedaan op redelijkheid en op *feiten van algemene bekendheid*. Dit komt mede door de ideologische aard van de discussie: de discussie over taal gaat niet enkel over een pragmatische keuze, maar raakt ook kwesties zoals *identiteit, emancipatie, integratie en dekolonisatie*. Verschueren (2012, p. 12-13) neemt aan dat kenmerkend voor argumenten in een ideologische discussie is dat daarin alledaagse, *commonsense* aannames gehanteerd worden die zelden in vraag gesteld worden en eerder impliciet dan expliciet als vaststaand feit aangenomen worden. In de discussie waarover in deze bijdrage gesproken wordt, kan het identificeren, expliciteren en ter discussie stellen van die *commonsensicalities* eraan bijdragen dat het uit te voeren taalbeleid meer professionele en maatschappelijke steun krijgt en daardoor ook doelgerichter, succesvoller wordt.

Alhoewel de participanten in de discussie over taal, samenleving en onderwijs allemaal het beste voor lijken te hebben met de samenleving, zijn de modellen die zij voorstellen en de argumenten die zij daarvoor aandragen vaak eerder gebaseerd op persoonlijke ervaring of op overtuigingen dan op onderzoek en analyse. De oorzaak daarvan is niet moeilijk te achterhalen: we zijn allemaal ervaringsdeskundigen op het gebied van onderwijs en taal doordat we - in ieder

geval - in onze jeugd allemaal naar school geweest zijn en allemaal een of meerdere talen geleerd hebben als kind. Afhankelijk van onze ervaring daarmee en het belang dat we hechten aan ontwikkeling en taalkennis, lopen we het risico dat de argumentatie die voor verschillende beleidsmatige modellen gepresenteerd wordt, vaak gebaseerd zal zijn op drogredeneringen en op soms wel zeer selectief gekozen normen en waarden. Ook de argumentatie van bestuurders en beleidsmakers is vaak op deze basis gevormd, hetgeen kan leiden tot zeer uiteenlopende visies op taal, onderwijs en samenleving die op onbegrip stuiten bij of tenminste niet gedeeld worden door grote delen van de bevolking. De ontwikkeling van de discussie over de positie van het Nederlands in het onderwijs in de landen die voorheen kolonies waren van Nederland illustreert dit verschijnsel.

Het debat over taal, samenleving en onderwijs wordt gevoerd op verschillende niveaus: in de Staten, de ministerraad of de eilandsraad, bij de overheidsinstellingen en in de scholen, maar natuurlijk ook op de televisie, de radio en in de krant, of aan de keukentafel bij de mensen thuis. Tekenend voor deze dialoog is de hoeveelheid onbegrip voor de ander die hiermee gemoeid gaat: onbegrip voor de argumentatie die door de ander aangehaald wordt of de doelstelling van die argumentatie, onbegrip voor het ogenschijnlijke gebrek aan realiteitszin van de ander, en onbegrip voor de doelstellingen van de ander. Als gevolg hiervan blijkt het debat over taal, samenleving en onderwijs soms eerder op een opeenvolging van monologen: in plaats van op de argumentatie van de ander in te gaan, wordt enkel de eigen argumentatie als relevant (en als voldongen feit) gepresenteerd. Een gouden regel voor een debater die een debat wil winnen is dat hij in eerste instantie niet zijn tegenstander niet zal kunnen overtuigen, maar wel het publiek. Deze regel wordt in het debat over taal en onderwijs geschonden: het publiek (lees: de leerlingen, hun ouders, de leraren en andere belanghebbenden die dus tegelijk een soort lijdend voorwerp zijn) kijkt toe op een ideologische discussie die hen niet raakt, in tegendeel, hen steeds verder wegdrukt van geloof in het succes en het nut van het onderwijssysteem dat door alle verschillende partijen, eensgezind, negatief wordt afgeschilderd. Al te weinig worden zij geïnformeerd of voorgelicht over de werkelijke redenen waarom het primair en secundair onderwijs in het Nederlands zou verzorgd moeten worden, of de werkelijke redenen waarom het onderwijs in het Papiamento/u (of in een andere taal) verzorgd zou moeten worden.

In deze bijdrage zal ik aan de hand van drie verschillende stellingen over de rol van het Nederlands in het primair en secundair onderwijs in zowel Sint Eustatius als in Aruba illustreren dat een deel van het debat over taal, samenleving en onderwijs overheerst wordt door ideologie en door de aanname dat wat uit Europees Nederland komt, beter zou zijn. De stellingen zijn ontleend aan interviews en gesprekken met beleidsmakers, leraren en vertegenwoordigers van belangengroeperingen, maar ook aan ingezonden

stukken in de media en andere publicaties. Het zou unfair zijn om de stellingen aan een specifieke persoon toe te schrijven, ze zijn eenvoudigweg deel van de discourse over taal in het onderwijs. De drie stellingen zijn de volgende: ‘De instructietaal is Nederlands omdat de toetstaal Nederlands is!’, ‘De instructietaal is Nederlands omdat de studenten daarna in Nederland moeten kunnen verder studeren!’ en ‘De instructietaal is Nederlands omdat de taal van het Koninkrijk Nederlands is!’

De positie van het Nederlands

In de gebieden die vroeger onder Nederlands koloniaal bewind vielen, is op verschillende wijzen omgegaan met de Nederlandse taal. Dat valt te illustreren aan de hand van de huidige positie van het Nederlands in die landen. Afhankelijk van de vorm van kolonisatie die het land of eiland ondergaan had, heeft de taal van de vroegere kolonisator een andere rol gekregen. In Indonesie is het Nederlands zo goed als verdwenen, de taal wordt er op een paar plaatsen nog onderwezen als een vreemde taal voor de toerisme-industrie en voor bronnenonderzoek. In Suriname is een heel andere rol voor het Nederlands weggelegd: daar speelt het Nederlands een belangrijke rol in onderwijs en bestuur, maar ook in het dagelijks leven van een groot deel van de bevolking en in het straatbeeld. Op de Caribische eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao neemt het Nederlands een minder comfortabele positie in: alhoewel Nederlands er een officiele taal is, die zowel in onderwijs als het bestuur een formele status heeft, wordt de taal eerder gezien als een vreemde taal die als moedertaal enkel gesproken wordt door Europese Nederlanders. Het grootste deel van de bevolking van deze eilanden beheerst het Nederlands wel in meer of mindere mate. Op de drie andere eilanden die voorheen deel uitmaakten van de Nederlandse Antillen, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius, is de positie van het Nederlands weer anders. Nederlands is een taal die niet alleen door weinig mensen als moedertaal gesproken wordt, maar die ook door een flink deel van de bevolking ook niet als vreemde taal beheerst wordt. Op deze eilanden is Engels de moedertaal van het grootse deel van de bevolking, net als op het grootste deel van de omliggende eilanden. In Saba is er gekozen voor Engelstalig onderwijs en bestuur, en alhoewel Nederlands er een officiele taal is, wordt de taal nauwelijks gebruikt. In Sint Maarten en Sint Eustatius is die stap niet gezet: daar wordt Nederlands gebruikt als taal in het middelbaar onderwijs, hetgeen tot onvrede leidt. De discussie over taal en onderwijs op die eilanden verloopt zeer moeizaam. Aan voorstanders van het Engels in Sint Eustatius of Sint Maarten, en voorstanders van het Papiamento/u op de benedenwindse eilanden, wordt soms voorgehouden dat hun argumentatie ideologisch en soms ook nationalistisch van aard is. Soms is dat ook zo, maar al te vaak is de verantwoording van het handhaven van Nederlands als instructietaal in het onderwijs al even ideologisch van aard. Dat is een van de redenen waarom het debat over de onderwijstaal zo contraproductief is.

Een paar voorbeelden: Sint Eustatius en Aruba

In Sint Eustatius is de discussie over taal en onderwijs op dit moment opnieuw in volle gang. De huidige situatie, waarbij Nederlands de instructietaal is in het voortgezet onderwijs en Engels de instructietaal in het grootste deel van het basisonderwijs, zorgt voor veel onbegrip en spanning in het onderwijsveld. Enerzijds bestaat de overtuiging dat Nederlands als taal van het Koninkrijk der Nederlanden vanzelfsprekend de taal van het onderwijs zou moeten zijn, anderzijds bestaat de overtuiging dat Engels als wereldtaal en als een van de talen van de regio waar Sint Eustatius ligt, die rol zou moeten vervullen. In de discussie die gevoerd wordt over de keuze van de instructietaal, valt op te merken dat er verwarring bestaat over prioriteiten in het onderwijs en de rol die taal daarin speelt.

In Aruba kent het debat over taal in het onderwijs ook reeds een lange geschiedenis: in de koloniale tijd tot 1954, in de Antilliaanse tijd van 1954 tot 1986 en sinds de Status Aparte van 1986 heeft het Nederlands, de thuistaal van 6 procent van de bevolking, een dominante rol gespeeld in onderwijs en bestuur. Het Papiamento, de thuistaal van ongeveer 70 procent van de bevolking, heeft lange tijd een ondergeschikte rol gespeeld. Pas in 2003 heeft de taal bij wet een officiele status gekregen, en pas sinds enkele jaren worden er leraren opgeleid die onderwijs Papiamento kunnen verzorgen en wordt een pilot uitgevoerd met Papiamento als instructietaal in het onderwijs, de zogenaamde Scol Multilingual (Dijkhoff & Pereira, 2010, 268). In tegenstelling tot de situatie in Sint Eustatius, gaat het debat in Aruba niet over een instructietaal die relatief klein is en een thuistaal die dicht aanleunt bij de grootste wereldtaal, maar juist omgekeerd, over een instructietaal die relatief klein is en een thuistaal die enkel lokaal door 70 procent van de bevolking gesproken wordt.

Hieronder bespreek ik drie argumenten of standpunten die gehanteerd worden door verschillende instanties die er mede toe leiden dat de dialoog over taal en onderwijs telkens weer verzandt in een discussie tussen verschillende kampen die niet nader tot elkaar kunnen komen zolang ze niet over de kern van de zaak gaan spreken: de volledige ontwikkeling van de leerling doorheen het onderwijs en de wijze waarop de overheid daaraan prioriteit wil geven, en ook, de wijze waarop de overheid hierin zou willen investeren.

De instructietaal is Nederlands omdat de toetstaal Nederlands is!

Een eerste argument dat gehanteerd wordt is het feit dat de toetsing van het onderwijs binnen Nederland nu eenmaal in het Nederlands gedaan wordt, en dat het dus van groot belang is voor de ontwikkeling van de leerlingen in het onderwijs zo goed mogelijk voorbereid worden op deze Nederlandstalige toetsing. Dit creeert een vreemde situatie: los van de kritiek die geuit wordt op het Nederlandse toetsingssysteem zit hier iets fundamenteel fout. De

Nederlandse toetsing is gericht op leerlingen die voorbereid worden op functioneren in de Europees - Nederlandse maatschappij en maakt dan ook vaak gebruik van de Europees - Nederlandse context.

Om wiskundevraagstukken aantrekkelijker te maken voor leerlingen wordt gebruik gemaakt van die Europese context waarin treinen, files, winterweer of bladeren op het spoor een belangrijke rol kunnen spelen. De leerlingen in de zonnige omgeving van de eilanden waar het nooit winter is en waar het verkeer tussen grotere wooncentra enkel per vliegtuig of per boot gebeurt moeten eerst een vertaalslag maken voordat ze aan het onderliggende wiskundevraagstuk toe komen. Als ze daar al aan toekomen. Alhoewel de Nederlandse toetsing door allerlei kwaliteitswaarborgen omgeven is en in de Nederlandse context adequaat toetst wat nodig geacht wordt, blijkt dat systeem voor de leerlingen van Sint Eustatius maar ook Aruba juist vaak een *ver van mijn bed show* waarvoor zij allerlei zaken moeten begrijpen en kennen die geen uitstaans hebben met hun eigen leefomgeving.

Voor het geval van Aruba zou beargumenteerd kunnen worden dat er in het Papiamento nog geen uitgebreid toetsapparaat bestaat met de waarborgen die de Nederlandse toetsen omgeven. Dat betekent echter niet dat zoiets niet, met de nodige inspanning en investering, tot stand zou kunnen komen. Voor Sint Eustatius is de argumentatie interessanter: ook daar wordt door sommigen gesteld dat de instructietaal niet veranderd kan worden omdat de toetstaal Nederlands is. Statianen spreken echter een variant van het Engels, en Engelstalige toetsing is ruim voorhanden, ook gericht op de Caribische context (CXC-examens), en daarvoor zijn volledige curricula beschikbaar. Voor wat betreft toetsing en beschikbaar materiaal zou in Sint Eustatius dan ook een veel eenvoudiger omschakeling mogelijk zijn. In Aruba en Sint Eustatius wordt hetzelfde argument gehoord, niet omdat dat per se steek houdt, maar omdat het goed uitkomt voor de ideologisch vormgegeven gedachte dat het toch beter zou zijn om in het Nederlands les te geven.

De instructietaal is Nederlands omdat de studenten daarna in Nederland moeten kunnen verder studeren!

Een ander argument is dat de enige echte mogelijkheid voor voortgezet onderwijs voor deze leerlingen in Nederland ligt. Ook dat lijkt bezijden de waarheid. Laten we vooraf stellen dat niet iedereen aan hoger onderwijs begint, en dat voor deze groep die niet aan hoger onderwijs begint het onderwijs nodeloos moeilijk gemaakt wordt door de al te sterke focus op Europees Nederland. Daarnaast is van diegenen die dan na het middelbaar onderwijs aan hogere studies beginnen het slaagpercentage heel laag.

Er schuilen twee valkuilen in deze argumentatie: allereerst wordt er blijkbaar uitgegaan van een veronderstelling dat enkel in Nederland een garantie bestaat voor kwalitatief hoogstaand onderwijs, de kwaliteit van het onderwijs in de regio zou niet

volstaan. Schoorvoetend begint men langzaamaan toe te geven dat ook in de Caribische regio goed gefundeerd hoger onderwijs verzorgd wordt dat de kwalitatieve vergelijking met Europa, als die dan al nodig is, goed kan doorstaan. Een tweede valkuil in dit argument is dat het mede gebaseerd is op een financieel argument: studeren is duur, en voor studies in Nederland bestaat er meer financiele ondersteuning in de vorm van beurzen en studieleningen. Dit is op zich waar, maar de wet studiefinanciering BES anno 2014 (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) maakt studeren in de regio ondertussen ook mogelijk waardoor de mogelijkheid van voortgezet onderwijs in het Engels in de eigen regio een realiteit wordt en waardoor de kosten van het studeren in de regio (ook voor de studiefinancieringsinstelling) lager worden. Daarnaast is het uitvalpercentage van de studenten die in Nederland gaan studeren zo hoog dat bezwaarlijk beargumenteerd kan worden dat het niet de moeite zou lonen om studie in de regio nog meer te stimuleren.

De instructietaal is Nederlands omdat de taal van het Koninkrijk Nederlands is!

Een derde argument is dat Nederlands nu eenmaal de taal van Nederland is en dat de leerlingen daarom in het Nederlands les zouden moeten krijgen. Dat Nederlands de taal is van het land Nederland is grondwettelijk correct, maar er is meer aan de hand: sinds 10 oktober 2010 zijn de BES-eilanden, waaronder Sint Eustatius, als *bijzondere gemeente* deel geworden van het land Nederland en is de officiele landstaal Nederlands. Het Engels mag echter officieel wel in het onderwijs, in contact met de overheid en in de rechtspraak worden gebruikt. Dat is ook niet meer dan billijk, als je bedenkt dat voor slecht vier procent van de Statiaanse bevolking Nederlands de moedertaal is, en dat voor het grootste deel van de bevolking Engels de voertaal is. In Aruba is ongeveer zes procent van de bevolking Nederlandstalig, de rest van de bevolking spreekt andere talen. Dit argument raakt dan ook niet aan het fundament van de discussie - wat is goed voor de jeugd van de eilanden - maar draagt eraan bij dat de discussie niet daadwerkelijk inhoudelijk gevoerd wordt en de focus verschuift naar een staatkundige kunstgreep om samenhang binnen het koninkrijk door middel van taal te bevorderen.

In Nederland is Nederlands de officiele taal, met als bijzonderheid dat in de provincie Fryslan het Fries erkend is als tweede officiele taal. Voor de BES-eilanden zijn naast het Nederlands, ook Papiaments en Engels officiele talen, terwijl op de andere eilanden Papiamentu, Engels en Nederlands de officiele talen zijn voor Curaçao, Engels en Nederlands voor Sint Maarten en Papiamento en Nederlands voor Aruba. Nederlands is inderdaad *een* taal van het Koninkrijk, maar de eilanden zijn meertalig binnen het Koninkrijk, en hebben dus ook meerdere keuzemogelijkheden voor de taal in het onderwijs.

Concluderend

Dit lijkt een opsomming van absurde voorbeelden, maar het zijn argumenten die tot op het hoogste niveau serieus genomen en herhaald worden, het zijn overigens niet de enige. Ook tegenstanders van Nederlandstalig onderwijs verdedigen hun standpunten soms met argumentatie die evenzeer mank loopt. Niet alleen een deel van de bestuurders van verschillende eilanden lijdt aan een eenzijdige focus op Nederlandse studiefinanciering, Nederlandse centrale toetsing en Nederlandse verdere studies, maar ook schoolbesturen, de media en belangengroeperingen blijven dit soort uitspraken hanteren om hun overtuigingen kracht bij te zetten. De politieke en publieke discussie over taal en onderwijs verzandt in dit soort retoriek, en de instructietaal krijgt de schuld van lage slaagpercentages, studievertraging, drop-outs en de vervreemding van het onderwijs van de samenleving. De open dialoog over taal en onderwijs is pas mogelijk als de verschillende gesprekspartners het eens worden over de fundamentele doelstellingen van het onderwijs en het gebruik van taal in het onderwijs, en de kromme en oneigenlijke redeneringen uit de dialoog te identificeren, expliciteren en ter discussie te stellen zodat ze uiteindelijk uitgebannen worden.

Literatuur

Dijkhoff, M & J. Pereira (2010) ‘Language and education in Aruba, Bonaire and Curacao’, in B. Migge e.a. *Creoles in Education*, Amsterdam: John Benjamins B.V. p. 237 - 272

Faraclas, N., E.-P. Kester & E. Mijts (2013) *Language of Instruction in Sint Eustatius, Report of the 2013 Research Group on Language of Instruction in Sint Eustatius*. Den Haag/Oranjestad: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen / Rijksdienst Caribisch Nederland

Leuverink, K. (2012)Un Idioma Strano: Onderzoek naar Taalattitudes en Taalbeleid in Aruba. In: Eric Mijts: *Conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011; Symposium Nederlands als vreemde taal in het onderwijs 2008*. Oranjestad: Seminar publicaties Universiteit van Aruba 2012: 81-94

Prins-Winkel, A.C. (1975) *Cabez Duru, Verslag van een onderzoek naar de Onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met de Vreemde Voertaal in het Onderwijs*. Zeist: Dijkstra.

Verschueren, J (2012) *Ideology in Language Use, Pragmatic Guidelines for Emperical Research*. Cambridge: University Press.

Van moedertaaldidactiek naar vreemdetaaldidactiek: een ontwikkeling vanuit het verleden naar het heden

Bernadette Bérénos M.Ed.

In deze voordracht komen de volgende onderdelen aan de orde:

- Welke thuistalen zijn er op Curacao?
- Schets van het Curaçaose onderwijssysteem;
- Project ‘Anders Nederlands’;
- Praktijk: Schoolwoordenlijst / Constructies / Steunles;
- UNA: Lerarenopleiding.

De problematiek van discrepantie tussen thuistaal en schooltaal

Onze leerlingen hebben verschillende taalachtergronden: Spaans, Engels, Nederlands en Papiamentu, terwijl de instructietaal Nederlands is. Dit veroorzaakt discrepantie tussen thuistaal en schooltaal, waardoor er vaak interferentie optreedt. Een klein maar vaak voorkomend voorbeeld hiervan is het noemen van nummers: 23 - binti tres - tweeendertig.

De meest gesproken taal

Uit de cijfers van de laatstgehouden census in 2011 blijkt dat in de overgrote meerderheid van de huishoudens het Papiaments het meest gesproken wordt (78,4%), gevolgd door het Nederlands (9,3%), het Spaans (4,7%) en het Engels (3,5%). Vergeleken met 2001 is er een daling te zien bij Papiamentu en een stijging bij Spaans. Dat merk ik ook in de praktijk: er zijn steeds meer Spaanstalige leerlingen.

Schets van het Curaçaose onderwijssysteem

Voor 2002 bestond het basisonderwijs uit het tweejarige kleuteronderwijs en het zesjarige lager onderwijs voor de leeftijdscategorie van 6 tot 12 jaar. Na het afronden van de lagere school kon de leerling naar de vier-jarige MAVO, de vijfjarige HAVO of het zes-jarige VWO. In 2003 is de MAVO als apart schooltype opgehouden te bestaan en overgegaan in het VSBO (Voorbereidend secundair beroepsonderwijs). In 2002 is het Funderend Onderwijs (F.O.) ingevoerd dat leerlingen van 4 tot 12 jaar een onderwijstype laat doorlopen.

Officiele en onderwijstalen

De voormalige Nederlandse Antillen kennen drie officiele talen: het Nederlands, het Papiamento en het Engels. Op Curaçao en Bonaire wordt het Papiamento

het meest gesproken en op St. Maarten, St. Eustatius en Saba het Engels. De onderwijstaal is Nederlands en Engels (St. Maarten, St. Eustatius en Saba). In het Funderend Onderwijs is de onderwijstaal het Papiamento en het Engels (St. Maarten, St. Eustatius en Saba).

'Anders Nederlands'

'Anders Nederlands' is de naam van het project ten behoeve van de wijziging van het MAVO-programma Nederlands in de Nederlandse Antillen in oktober 1994. Tijdens de MAVO-dag op 26 april 1991, gehouden op initiatief van de Vereniging van MAVO-directeuren, zijn door de vakgroep Nederlands twee knelpunten gesignaliseerd, namelijk:

1. Een te lage input vanuit het basisonderwijs, waardoor reeds begonnen wordt met een achterstand op het gebied van de taalbeheersing;
2. Het gebruik van methoden die uitgaan van moedertaalonderwijs, terwijl het Nederlands een vreemdere taal is dan Engels en Spaans.'

In maart 1993 nam de toenmalige Vereniging van MAVO-directeuren het initiatief het onderwijs Nederlands op haar scholen te evalueren en voorstellen te doen voor een nieuw examenprogramma Nederlands en een nieuwe aanpak van dit vak.

Werkgroep 'Anders Nederlands' 1996

In dezelfde vergadering is een werkgroep in het leven geroepen die belast werd met de formulering van een voorstel voor de aanpassing van het examenprogramma Nederlands confrom vreemdetaalprincipes. Na een intensieve periode van voorbereidingen diende de werkgroep in oktober 1994 een projectdossier in waarin wijzigingen in het programma Nederlands voor de MAVO-scholen op de Nederlandse Antillen werden voorgesteld. Deze veranderingen hielden in een andere invulling en een geheel andere aanpak van het onderwijs Nederlands. Dit moest *functioneel-communicatief zijn en worden aangevuld op basis van vreemdetaalprincipes*. In dit dossier worden de achtergronden van de problemen uiteengezet. Al vanaf het eind van de jaren zestig wordt in diverse onderzoeksrapporten melding gemaakt van de slechte leerprestaties in en het lage rendement van het onderwijs in de Nederlandse Antillen. *'De belangrijkste oorzaak voor het lage onderwijsrendement is het feit dat de instructietaal op school, het Nederlands, niet de moedertaal is van de meeste leerlingen.'*

Voor het welslagen van dit project dienden de docenten bij/nageschoold te worden. Deze nascholingen hebben plaatsgevonden gedurende een traject van vier jaar, waarbij steeds een ander onderdeel centraal stond. De nascholingen werden verzorgd door twee trainers /vakconsulenten bij ACTA Midden-Nederland. De behandelde onderdelen zijn: didactiek vreemdetaalonderwijs; functioneel lees- en luisteronderwijs;

didactiek voor het Nederlands als vreemde taal; didactiek schrijven, didactiek spreken en didactiek woordenschat.

Het directe gevolg van deze vernieuwingen hield in dat men van een moedertaalmethode overstapte op een tweedetaal methode. De methode die toen werd voorgesteld was *BV-Taal*, een NT2-methode die destijds recentelijk in Nederland was geïntroduceerd.

Praktijk: Schoolwoordenlijst / Constructies / Steunles

Met de opgedane kennis van de nascholingen zijn docenten Nederlands in het veld gebruik gaan maken van een pakket *Schooltaalwoorden*. Ook zijn bijvoorbeeld op twee middelbare scholen voor havo/vwo extra lessen Nederlands ingeroosterd waarbij het Nederlands als vreemde taal wordt aangeboden in de vorm van een *steunles*. Tijdens deze les wordt er gewerkt met eigen materiaal: *constructies*.

UNA: Lerarenopleiding: Modules Taalgericht vakonderwijs, Vreemdetaaldidactiek, Nederlands in Papiamentstalige context

De Universiteit van de Nederlandse Antillen startte in 2001 met de Algemene Faculteit waar de tweedegraads opleiding voor leraar Papiamentu, Nederlands, Engels en Spaans wordt aangeboden. Gezien het feit dat het Nederlands binnen het onderwijs de officiele status van vreemdetaal heeft, worden op de opleiding voor docent Nederlands o.a. aangeboden de modules Vreemdetaaldidactiek, Taalgericht vakonderwijs en Nederlands in Papiamentstalige context.

Taalgericht vakonderwijs

Deze module gaat over het lesgeven aan leerlingen die zelf de instructietaal niet voldoende beheersen om alle belangrijke elementen uit een les op te kunnen pikken om die vervolgens te onthouden. Dus een situatie die helemaal opgaat voor het onderwijs op de meeste scholen voor voortgezet onderwijs op Curaçao. Hier hebben grote groepen leerlingen moeilijkheden met de les, omdat ze het Nederlands niet voldoende beheersen. In die zin is dit verschijnsel niet iets typisch voor de les Nederlands. Het domein van taalgericht vakonderwijs omvat dus niet alleen het vak Nederlands, maar ook alle andere vakken en dus ook alle andere vakdocenten. Maar het draait bijna allemaal om taal, en docenten Nederlands kunnen hierin een bijzondere rol spelen. Op school worden leerlingen geconfronteerd met het speciale taalgebruik of vaktaal en de denkwijze van de verschillende vakken. De resultaten worden beter als docenten bewust die vaktaal opbouwen. In deze module leren de studenten hoe ze aandacht kunnen besteden aan de rol van taal in schoolvakken. Belangrijk hierbij is de focus op de talige kant van het vakonderwijs en vervolgens het onderwijs *contextrijk* aan te bieden met *taalsteun* en *interactie*. Dit zijn tevens de kernbegrippen van taalgericht vakonderwijs. Rond deze kernbegrippen worden veel didactische

suggesties gegeven. Ook wordt aandacht besteed aan het opbouwen van een taalbeleid in de school.

Nederlands in Papiamentstalige context

Het Nederlands zijnde een Germaanse taal, is in vele opzichten moeilijk voor Curaçaose leerlingen met hun veelal Papiamentstalige achtergrond. De talige elementen zijn nu eenmaal anders in het Nederlands dan in het Papiamentu. In de praktijk worden deze verschillen zichtbaar door onder andere interferentieverschijnselen op de verschillende beschrijvingsniveaus van de taal: klanken (uitspraak, woord- en zinsaccent), woorden (woordvorming, woordgeslacht, verbuiging) zinnen (volgorde van zinsdelen en zinsbouw). In deze module wordt het taalsysteem van het Papiamentu naast dat van het Nederlands gelegd om op basis van de verschillen inzicht te krijgen in de factoren die het leren van het Nederlands bemoeilijken en om daar in de praktijk rekening mee te houden.

De benadering van het Papiamentu is echter niet als 'stoorzender'. Samen met de studenten worden de verschillende oplossingen voor de praktijk onderzocht. In dat kader is er in deze module ook aandacht voor het verschijnsel taalfamilies en verwantschap tussen talen.

Vreemdetaaldidactiek

In deze module worden alle verworven kennis en vaardigheden uit de diverse modules met betrekking tot het onderwijs Nederlands in een Papiamentstalige context bij elkaar gebracht en geïntegreerd in een basisdidactiek. Met de studenten wordt stilgestaan bij de drie belangrijkste condities voor taalleren: taalinput, productieruimte en feedback. Onze leerlingen komen buiten school bijna niet in situaties terecht waar ze omwille van de communicatie 'gedwongen' zijn om Nederlands te spreken, te lezen, te schrijven of ernaar te luisteren (taalinput en productieruimte). Hoe kunnen wij als docenten Nederlands taalsituaties de klas binnenhalen of elders creeren? Hoe zorgen wij voor voldoende taalinput in de klas of daarbuiten (intentioneel)? Wat kunnen de leerlingen zelf oppikken (spontaan)? Wat is de rol van effectieve feedback en hoe stimuleren wij daarmee het leren van het Nederlands? Wat is de rol van attitude? De studenten zijn nu door de ontwikkelingen die ze hebben meegemaakt, beter in staat zich in te leven in de behoeften van de leerlingen en hun beperkingen.

Literatuur

Handboek Taalgericht vakonderwijs, Maaike Hajer en Theun Meestringa, Coutinho, 2009

Handboek Nederlands als tweede taal, Bart Bossers e.a. Coutinho, 2010

Lesgeven in meertalige klassen; Handboek Nederlands als tweede taal in het voortgezet onderwijs, Monique van de Laarschot, Wolters-Noordhoff 1997

Didactiek van het vreemdetalenonderwijs, Eric Kwakernaak, Coutinho, 2009

Het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT)

Kitty Groothuijse, Universiteit van Aruba

Het CNaVT bestaat al sinds de jaren zeventig en werd ontwikkeld voor buitenlandse universiteiten waar het Nederlands gedoceerd werd. Met de oprichting van de Nederlandse Taalunie in 1980 werd het oorspronkelijk Vlaamse CNaVT een Nederlands-Vlaamse samenwerking dat in 1999 is overgedragen aan een Nederlandse en een Vlaamse universiteit. Eerst waren dat de Universiteit van Amsterdam en de Katholieke Universiteit Leuven. Sinds 2009 is de uitvoering in handen van het Centrum voor Taal en Onderwijs van de KULeuven en de Fontys Lerarenopleiding in Tilburg.

CnaVT richt zich op NT2- en NVT-sprekers en jaarlijks worden vijf profielexamens gemaakt die wereldwijd in meer dan 40 landen worden afgenomen onder ongeveer 2500 kandidaten van universiteiten en hogescholen maar ook in het secundair onderwijs en bij prive-instellingen.

In 2012 namen 2519 kandidaten deel in 44 landen. De meeste kandidaten komen uit Belgie en Duitsland, Griekenland en Aruba, maar ook in het voormalig Oostblok is CNaVT populair.

De vijf profielen

Het *Profiel Toeristische en Informele Taalvaardigheid* (PTIT) omvat de taalvaardigheid die nodig is om sociaal te functioneren in het Nederlands en is vooral gericht op informele communicatie. Dit profiel is bedoeld voor mensen die contacten willen aangaan of onderhouden met Nederlandstalige familie of vrienden of voor mensen die zich als toerist willen redden in het Nederlands of voor mensen die, binnen een niet-professionele context, met Nederlandstalige toeristen in hun eigen land willen communiceren.

Alle vaardigheden zijn binnen PTIT van belang, met de nadruk op mondelinge interactie. Bij het maken en beoordelen van de examens wordt er rekening gehouden met de variatie, bijvoorbeeld in lexicon en uitspraak, die er binnen het Nederlandse taalgebied bestaat.

PTIT komt globaal overeen met niveau A2 van het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader (ERK) of Common European Framework of Reference (CEFR).

Het *Profiel Maatschappelijke Taalvaardigheid* (PMT) toetst de taalvaardigheid die nodig is om zelfstandig te functioneren in het Nederlands, is gericht op meer

formele communicatie en is bedoeld voor mensen die interesse hebben voor de Nederlandse taal en cultuur en Nederlandse teksten zoals krantenartikelen en nieuwsberichten willen begrijpen. Daarnaast is het profiel ook voor mensen die een langere periode in een Nederlands taalgebied willen verblijven het Nederlands willen begrijpen en gebruiken.

Ook in dit profiel zijn alle (geïntegreerde) vaardigheden van belang. Samen met het eerste profiel (toeristisch) zijn dit de populairste profielen waaraan de meeste kandidaten deelnemen. PMT komt globaal overeen met niveau B1 van het ERK.

Het *Profiel Professionele Taalvaardigheid* (PPT) omvat de taalvaardigheid die nodig is om professioneel in het Nederlands te functioneren en is ook gericht op formele communicatie. Het is bedoeld voor mensen die het Nederlands nodig hebben binnen administratieve en dienstverlenende functies. Alle vaardigheden worden getoetst en algemene beroepstaal staat centraal; vakspecifieke voorkennis of woordenschat is niet vereist, maar het kunnen omgaan met professionele teksten met onbekende woorden (gebruik van een woordenboek), is wel een vereiste.

PPT komt globaal overeen met niveau B2 van het ERK.

Het *Profiel Taalvaardigheid Hoger Onderwijs* (PTHO) omvat de taalvaardigheid die nodig is bij aanvang van een opleiding aan een universiteit of hogeschool met het Nederlands als instructietaal. Dit profiel is derhalve bedoeld voor mensen die van plan zijn zich in te schrijven aan een Nederlandstalige universiteit of hogeschool. Zij moeten mondeling en schriftelijk kunnen omgaan met theoretische en abstracte teksten.

Alle (geïntegreerde) vaardigheden zijn binnen het PTHO van belang. Naast inhoudelijke eisen spelen ook vormelijke eisen (grammatica, woordenschat etc.) bij dit profiel een belangrijke rol. Immers, in het hoger onderwijs worden er ook hoge eisen gesteld aan vormelijke criteria.

Het PTHO-examen komt globaal ook overeen met niveau B2 van het ERK.

Het *Profiel Academische Taalvaardigheid* (PAT) omvat de taalvaardigheid die nodig is om op academisch niveau in het Nederlands te functioneren en is net als de meeste profielen vooral gericht op formele communicatie. Dit profiel is bedoeld voor mensen die aan het eind staan van een opleiding Nederlands als Vreemde Taal of aan het begin van een loopbaan als docent Nederlands als Vreemde Taal. Verder is dit profiel ook geschikt voor mensen die een academische loopbaan - niet noodzakelijk in de letteren - in Vlaanderen of Nederland ambieren. Zij moeten kunnen omgaan met mondelinge en schriftelijke teksten op academisch niveau.

Centraal staat kunnen omgaan met algemene academische taal. Er is geen vakspecifieke voorkennis of woordenschat vereist, wel de vaardigheid om met

wetenschappelijke teksten met onbekende woorden om te gaan. PAT komt globaal overeen met niveau C1 van het ERK.

Opbouw van het examen

Het examen toetst wat mensen met taal moeten kunnen doen en welke taaltaken ze moeten kunnen uitvoeren en op welk niveau. Het gaat daarbij om de taken: luisteren, mondelinge interactie, lezen, schrijven en spreken. Om een indruk te geven van wat er van kandidaten wordt verwacht volgt hier een voorbeeld van de eisen voor de luistervaardigheid van kandidaten die meedoen aan het PTHO-profiel:

- De taalgebruiker kan op beschrijvend niveau de hoofdgedachte achterhalen en de gedachtegang volgen van informatie in teksten zoals tijdens een hoorcollege, een debat, een presentatie, (wetenschappelijke) documentaires.
- De taalgebruiker kan op structurerend niveau informatie en instructies selecteren in teksten, bijvoorbeeld bij een opgave tot een groepsopdracht tijdens hoorcolleges, in lezingen, gedurende een onderhoud met een docent, een presentatie.
- De taalgebruiker kan op beoordelend niveau informatie, argumenten en conclusies vergelijken in theoretische, academische, literaire teksten.

  Woordenschat > De woordenschat is gerelateerd aan het theoretische, academische of wetenschappelijke domein. De teksten bevattenoverwegend algemene academische taal, met af en toe ook vakspecifieke woordenschat.

  Grammatica > De zinsopbouw kan complex zijn. Lange, samengestelde zinnen komen vaak voor.

  Structuur/Samenhang/Lengte > De teksten zijn overwegend duidelijk gestructureerd. Lange teksten zonder expliciete structuur kunnen nu en dan voorkomen.

  Onderwerp > De onderwerpen liggen binnen het theoretische, wetenschappelijke of academische domein.

  Register > Het register is overwegend formeel.

  Uitspraak > De uitspraak is duidelijk.

  Tempo > Het spreektempo is normaal.

(bron: www.cnavt.org)

Ieder examen bestaat uit drie delen: twee gezamenlijke delen en een individueel deel.

Alle kandidaten nemen tegelijkertijd deel aan een auditief examen van ongeveer een uur, bestaande uit twee taken:

- Beantwoorden van (meestal) meerkeuzevragen over een luisterfragment;
- Schrijven van een samenvatting naar aanleiding van een luisterfragment.

Daarnaast nemen alle kandidaten gezamenlijk deel aan een schriftelijk examen van ongeveer een uur en 45 minuten waarin zij drie taken dienen uit te voeren:

- Tekst lezen en meerkeuzevragen beantwoorden;
- Tekst lezen en samenvatten;
- Vrije schrijfopdracht, meestal een betoog met minimaal drie argumenten.

Het individuele, mondelinge examen bestaat uit twee taken en duurt circa 25 minuten. De eerste taak is het voorbereiden en houden van een presentatie; de tweede taak is meestal het voorbereiden en voorbereiden van een gesprek waarin de kandidaat een verzoek moet doen. De kandidaat heeft vijf minuten voor de voorbereiding en het gesprek dat volgt duurt ook circa vijf minuten. Daarna stelt de examinator nog enkele vragen. Het gesprek wordt opgenomen.

Ieder examen is een van de taken identiek aan een van de taken van het examen van de voorgaande periode. Dit heeft tot doel om het examen te kunnen ‘ijken’. Door middel van deze identieke taak worden de prestaties van de kandidaten vergeleken met die van het jaar ervoor. Op grond van deze resultaten wordt de cesuur bijgesteld.

CnaVT en UA

Op de Universiteit van Aruba wordt dit examen sinds 2009 twee maal per jaar afgenomen, in november en in mei, onder studenten van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en de Financieel Economische Faculteit. Ook wordt CNaVT gebruikt als examen Nederlands voor colloquium doctum-kandidaten.

Het examen wordt gebruikt als ingangstoets voor de hoofdfase bij de FEF (na een eenjarige propedeuse volgt een 3-jarig hbo-bachelorprogramma), de lerarenopleiding Wiskunde en voor toelating tot het tweede jaar bij de FdR.

Het examen is verplicht voor alle studenten die vanuit het middelbaar beroepsonderwijs (EPI) instromen en voor havo- en vwo-studenten die voor een van de onderdelen van het eindexamen Nederlands (schoolonderzoek of centraal schriftelijk) een onvoldoende (minder dan 5.5) haalden.

Ieder jaar doen er in november ongeveer 85 kandidaten mee, in mei neemt meestal een groep van ongeveer 25 studenten deel: degenen die gezakt bleken en een klein aantal late colloquium-inschrijvers.

Het aantal geslaagden varieert wereldwijd van iets meer dan 25% (PAT) tot 96% (PTIT). Op grond van het feit dat op Aruba Nederlands de instructietaal in het onderwijs is, zou mogen worden verwacht dat het slagingspercentage hier

hoger zou zijn dan in landen waar kandidaten veelal veel korter met het Nederlands in aanraking zijn geweest. Die verwachting blijkt onjuist, want het slagingspercentage ligt juist lager dan gemiddeld. Zo slaagde gemiddeld 76 voor versie 1 van het PTHO-examen in 2012 en 86% versie 2 van dit examen. In Aruba slaagde 82% voor versie 1 en 67% voor versie 2. Dit verschil kan ik niet verklaren.

Waarom gebruiken we dit examen?

Hoewel nog niet zo veel universiteiten en hogescholen het certificaat erkennen en we ons ten volle realiseren dat dit examen, net als ieder examen, slechts een momentopname is van de vaardigheden van de kandidaten, vinden we het toch waardevol om dit examen af te nemen. We hebben voor CNaVT gekozen omdat dit een van de weinige examens is waarin zowel de luistervaardigheid, de mondelinge interactie, de lees- en schrijfvaardigheid als de spreekvaardigheid worden getoetst.

Het Nederlandse ministerie van Onderwijs heeft een vergelijkbare (hbo-taal) toets ontwikkeld, maar deze mag alleen in Nederland worden afgenomen.

CNaVT zorgt voor een ijking; een vergelijking van onze studenten met studenten die wereldwijd aan hetzelfde profiel deelnemen. Slagen voor de toets wil zeggen dat de beheersing van het Nederlands van de kandidaat op het moment van het afleggen van het examen op hbo-niveau is. Bovendien is in de loop van de jaren gebleken dat het examen ook een heel aardige graadmeter is bij de FEF om te voorspellen of studenten hun propedeuse halen. In de afgelopen vijf jaar is het maar vijf keer voorgekomen dat een student alle vakken haalde maar zakte voor CnaVT. In alle andere gevallen zakte de student zowel voor de propedeuse als voor dit examen. Waarmee dit examen voor ons een goede voorspeller voor het studiesucces van onze studenten blijkt. Daarbij wordt het studenten gemakkelijk gemaakt om te oefenen; de website bevat voorbeeldexamens en een goed gevulde toetsenbank.

Afnemen van dit examen heeft ook nadelen. Zoals gezegd is het een momentopname, maar daarin is dit examen absoluut niet uniek. Afnemen van het examen vraagt veel tijd van de examinatoren die in de opgegeven week flink wat overuren draaien. Daarbij is afname van grote groepen enigszins problematisch. In principe zouden kandidaten die het mondelinge examen hebben afgelegd geen contact mogen hebben met kandidaten die nog mondeling moeten doen om te voorkomen dat die kandidaten mogelijk met voorkennis aan het examen kunnen beginnen. Maar we zijn meestal drie dagen mondelinge examens aan het afnemen, dus we kunnen bijna niet voorkomen dat studenten er met elkaar over praten. We wijzen de kandidaten er wel op dat zij zichzelf benadelen en fraude plegen als zij anderen vertellen waarover het examen gaat, maar kunnen niet uitsluiten dat kandidaten die later examen doen in een bevoordeelde positie verkeren.

Ander nadeel is de ondoorzichtigheid van de cesuur (hoe die wordt vastgesteld is voor ons niet inzichtelijk), de relatief lange periode tussen het afnemen van het examen en de uitslag (meestal rond de tien weken) en de vrij hoge kosten

(75 euro per examenronde per kandidaat). Wat ook als een nadeel beschouwd kan worden, is dat kandidaten bij het niet halen van de cesuur alle onderdelen opnieuw moeten afleggen. Het maken van deelexamens is niet mogelijk.

Maar de voordelen wegen ruimschoots tegen de nadelen op, vooral omdat het afnemen van het examen er ook voor zorgt dat studenten hun vaardigheden in het Nederlands extra oefenen.

Recentrage van het literatuuronderwijs

Wim Rutgers, University of Curaçao

Inleiding

De moderne Caribische literatuur beweegt zich niet alleen tussen de polen traditie en moderniteit, maar ook tussen het lokale en het universele. In dit laatste verband - de spanning en interactie tussen het locale en universele - spreekt men wel over *glocal*: het globale en locale in verhouding tot en combinatie met elkaar, waarbij aandacht voor het locale tegenwicht biedt aan het steeds dominanter wordende globale oftewel mondiale. Wij spreken hier van *recentrage*, het hercentreren, dat de eigen specifieke situatie in het centrum plaatst en vervolgens vanuit dat eigen perspectief een open oog heeft voor alles wat er in de wijde wereld gebeurt.

Het begrip recentrage houdt in dat de lokale situatie en de eigen regio in het centrum worden geplaatst en tot uitgangspunt en vertrekpunt worden genomen voor de studie en de beschrijving van de literatuur en haar geschiedenis. Het begrip is ontleend aan Jacques Corzani, geciteerd uit Michiel van Kempens dissertatie: ‘Recentrer, c'est donc avant tout puiser dans l'antillanite les principes de l'analyse, c'est reconstituer le processu de la creation de l'interieur, ce n'est plus seulement observer (meme si ce l'est encore), c'est revivre et faire revivre.’

Volgens Michiel van Kempen, *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur*, dissertatie UvA, 2002, pagina 56-60, moet recentrage in de Cariben uitgaan van en rekening houden met de volgende vijf kenmerken: multi-lingualiteit, multi-etniciteit en multi-culturaliteit; creoliteit; roots; oraliteit; verzet.

De recentrage beweegt zich vanuit het lokale, via het regionale naar het mondiale. Begin dicht bij huis en zet vervolgens de vensters wijd open naar de wereld: het Caribisch gebied, de literatuur in en van de rest van de wereld, gezien vanuit een lokale optiek.

We kunnen in dit verband ook wel spreken van concentrisch literatuuronderwijs: met het invullen van steeds wijdere cirkels van het lokale, naar het regionale en tenslotte mondiale. Ik gebruik liever het woord mondiale dan globale, omdat dat laatste woord ook een andere betekenis heeft van oppervlakkig. Begin bij het lokale maar incorporeer dat vervolgens in het regionale en mondiale. Blijf niet in het lokale steken!

Vragen rond recentrage volgens een literair communicatieschema

Als we willen recentreren moeten we eerst wel weten waar het centrum ligt. Met andere woorden: wat is en wat behoort tot de Surinaamse of Caribische literatuur? Als we voor het beantwoorden van die vraag uitgaan van een literair communicatieschema waarbij auteur en lezer, tekst en context aan de orde komen, kunnen we het begrip recentrage een wat gedetailleerder inhoud geven. Wat de auteur betreft stellen we dan vragen als 'Wie, welke auteur behoort tot de Surinaamse literatuur?' In het verleden concentreerde en beperkte de discussie zich meestal rond dit biografische criterium. De discussie is al oud en hardnekkig. Is het de lokale auteur, maar wie is dat? Kan een paspoort uitsluitsel geven? Wat te doen met migratie in en uit het land? Hier speelt ook het probleem van inclusiviteit en exclusiviteit: sluiten we zoveel mogelijk auteurs in of uit?

We kunnen ook de tekst bij de discussie betrekken. Suriname is multilinguaal, sommige auteurs ook. Is de ene taal Surinaamser dan de andere? Is het ene genre meer Surinaams dan een ander? Houden we rekening met de populariteit van de verschillende genres in onze beschrijving: poezie, toneel, proza? Versterken setting, inhoud en thematiek, perspectief, personages het lokale karakter van de tekst?

Daarnaast speelt ook de geïndenteerde lezer een belangrijke rol. Wie is de impliciete, de veronderstelde lezer; wie is de werkelijke lezer? Wie schrijft de literaire kritiek: journalistiek, essayistisch, academisch en wat zijn de waarderingscriteria daarbij? Gaan we op zoek naar Surinaamse normen?

De lezer kan ook de taak op zich nemen om gecanoniseerde werken uit de mondiale of westerse literatuur vanuit een eigen optiek te herlezen, analyseren, interpreteren en te waarderen. Waar een auteur 'terugschrijft', kan de lezer 'teruglezen' en oude werken opnieuw interpreteren. Edward Said noemde dat in *Culture and Imperialisme* (1993) een vorm van 'contrapuntal reading'.

Tenslotte speelt de context een belangrijke rol. Vanuit de idee van recentrage kunnen we de cultureel historische en lokale literaire context intensief in ons leesproces betrekken. Welke institutionele aspecten spelen een rol bij de productie en distributie van literatuur: uitgevers; kritiek; boekhandel en bibliotheek; onderwijs.

In *Kadans, literatuurgeschiedenis* (Willemstad: FPI 2006) is het volgende schema voor deze vier vormen van literaire communicatie gebruikt.

Het biografische criterium kan op zijn beurt verder gedifferentieerd worden tot een continuum van auteurs die nooit in het Caribisch gebied geweest zijn en er toch over schrijven, de passant voor die er voor kortere of langere tijd vertoefd heeft, de kolonist of migrant die weliswaar van buiten kwam maar in het Caribisch gebied is gaan wonen en er de rest van zijn leven gebleven is.

Centraal staat vervolgens de auteur die in het gebied geboren is en er zijn hele leven gewoond heeft. Aan de andere kant van het continuum staat achtereenvolgens de auteur die voor studie en werk langere tijd in het buitenland gewoond heeft en tenslotte de auteur die weliswaar in het gebied geboren is maar die al op jonge leeftijd is geemigreerd. Immigratie en emigratie bepalen volgens het biografische criterium de ‘Surinamiteit’ van de auteur: hoort een auteur volgens biografische criteria er nog niet bij, er al wel bij, er helemaal bij, er nog steeds bij of er niet meer bij?

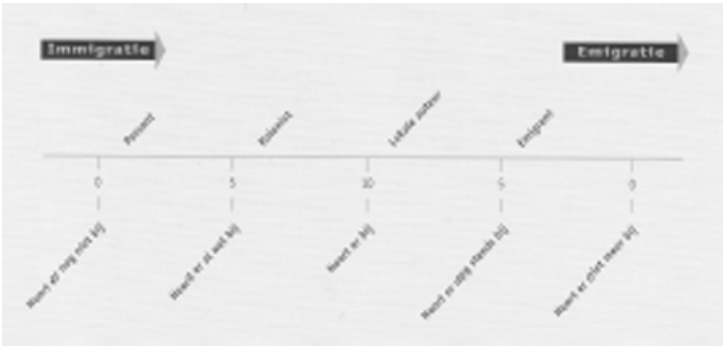

Bij het tekstcriterium gelden criteria als vorm en inhoud. Is de gebruikte taal bepalend? Moeten setting en thematiek Surinaams zijn? Volgens het lezerscriterium wordt onderzocht of een boek voor lezers in het Caribisch gebied zelf geschreven is of voornamelijk voor een Europees publiek.

Belangrijk voor het lezerscriterium is ook of een werk in het land zelf wordt uitgegeven of in het buitenland. Van belang is ook of het werk in Suriname verspreid wordt, of er recensies van eigen bodem bestaan, geschreven door eigen recensenten en of het werk geschikt is voor het leesdossier en het eindexamen. Volgens het criterium van de context kan er gelet worden op de mogelijkheid van periodisering in Caribische literaire stromingen. Wordt er in het werk gereflecteerd op de eigen situatie? Is het literaire werk gericht op de Caribische mens en maatschappij of is het Caribisch gebied alleen een tropisch en exotisch decor? Worden er Caribische thema's aan de orde gesteld?

Met al deze vragen - en waarschijnlijk nog heel wat andere - is het mogelijk een gedetailleerde lijst met plussen en minnen te maken, waardoor er een veel genuanceerder antwoord gegeven kan worden op de vraag naar het Surinaamse of Caribische karakter van een bepaald literair werk. Schematisch heeft *Kadans, literatuurgeschiedenis* dit tenslotte als volgt worden weergegeven.

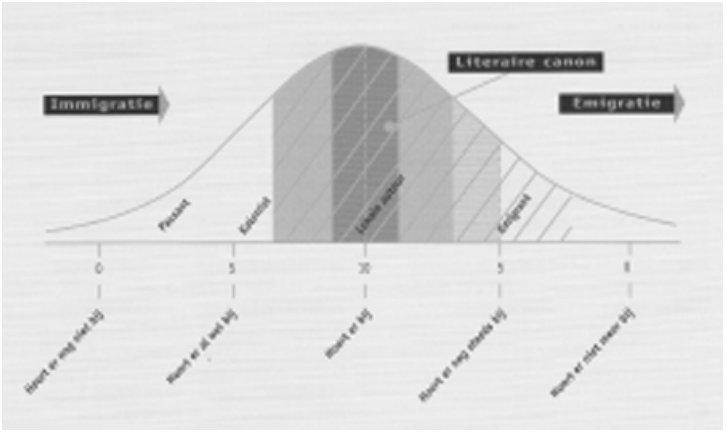

Bovenstaande vragen beogen niet zozeer antwoord te geven op de vraag of bepaalde schrijvers en literaire werken al dan niet tot de Surinaamse literatuur behoren, maar veel eerder in hoeverre ze er toe gerekend kunnen worden. Dit is een overwegend praktische kwestie van indeling, toelating en uitsluiting, waarbij men streng of soepel te werk kan gaan.

Een moeilijk punt bij het thema van recentrage is de literaire theorievorming. Kan die aan de algemene literatuurwetenschap worden overgelaten of zoeken we naar specifieke lokale normen? Bestaan er Surinaamse normen voor literatuur? Dit leidt tot twee vragen: Wat te doen met analysetechnieken en wat te doen met de periodiseringproblematiek bij de literatuurgeschiedenis?

Contrapuntal reading

De al eerder genoemde Edward W. Said: *Culture and Imperialism* (1993) introduceerde een leesvorm en leeshouding die hij aanduidde als ‘contrapuntal reading’ waaronder hij een leeswijze verstond die niet alleen aan het literaire werk zelf recht doet, maar dit ook en vooral plaatst binnen zijn cultureel historische context, met name die van het Westerse imperialisme: ‘My method is to focus as much as possible on individual

works, to read them first as great products of the creative or interpretative imagination, and then to show them as part of the relationship between culture and empire.' (Edward Said: *Culture and Imperialism*. London etc.: Vintage Edition 1993; 1994: xxiv)

De oplossing van *Kadans, literatuurgeschiedenis* voor recentrage vanuit lezersstandpunt biedt met behulp van deze leesmethode nog een mogelijkheid om de canon van de Europees-Nederlandse literatuur aan vernieuwend op de locale en regionale situatie gericht onderzoek te onderwerpen.

Recentrage en regionalisering van de literatuur houdt daarbij niet alleen de aandacht in voor auteurs uit de eigen regio, maar betekent ook een andere lezersaandacht en boekenkeuze inzake de traditionele gecanoniseerde Europees-Nederlandse literatuur. Regionalisering van het literatuuronderwijs in de laatste zin houdt in Europese auteurs op een nieuwe wijze en wel vanuit koloniaal en postkoloniaal perspectief te herlezen, opnieuw te analyseren en te herinterpreteren. Iemand die Joost van den Vondel zou willen behandelen zou de *Gijsbrecht van Aemstel* kunnen bespreken, maar hij zou ook *Lof der zeevaart* (1623) kunnen behandelen, waarin de prins der Nederlandse dichters de koloniale positie van de Zeven Verenigde Gewesten kritisch beschrijft door de vraag naar het moreel acceptabele gedrag in de koopvaart te stellen (D'haen 2002, I: 47).

Of hij zou van Hildebrand uit de *Camera Obscura* niet Stastok maar Kegge kunnen behandelen. Deze is immers als een nouveau riche van een suikereiland uit de West teruggekeerd om in het moederland te gaan rentenieren. Hij wordt wel heel ongunstig afgeschilderd in zijn afkeer van 'grote hanzen en adellijke heren'; het enige positieve personage is de oude dame uit het Caribisch gebied. Frank Martinus Arion heeft in een Parijse lezing 'Multatuli est-il tombe di ciel' (*Preludium* 8-2, 1991: 36-56) al eens uitgebreid op deze nieuwe interpretatiemogelijkheden bij Eduard Douwes Dekker gewezen.

Dan kan er vervolgens ook aandacht besteed worden aan het gegeven dat dominee Beets lid was van de 'Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering van de Afschaffing der Slaverny', voor welke vereniging hij felle pleidooien hield tegen het onmenselijke systeem van de slavernij en voor de afschaffing ervan, aspecten van deze auteur die in traditionele literatuurgeschiedenissen nooit aan de orde komen. Wie een oog heeft voor deze vorm van lezen kan een locale visie op de traditionele Europees-Nederlandse canon ontdekken en daardoor de literatuur meer relevantie voor de studenten geven. Ingrid Leemans en Gert-Jan Johannes geven in *Worm en donder; Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800: De Republiek* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2013) geeft in het hoofdstuk zeven 'Op reis naar "de ander"' (p. 559-583) een aantal sprekende voorbeelden en mogelijkheden.

Periodiseringsproblematiek

Recentrage stelt ook de vraag: nemen we de traditionele westerse literaire perioden en stromingen over of zoeken we eigen ordeningscriteria omdat westerse criteria niet toereikend zijn voor de locale situatie? De westerse onderscheiding tussen koloniale en post-koloniale literatuur voldoet niet meer. Voor veel van de moderne publicaties heeft dat onderscheid geen zin meer.

Voor een locale historische ordening van de Caribische literatuur stelt *Kadans, literatuurgeschiedenis* een indeling in vier perioden voor.

a. De Cariben in de letterkunde; grofweg van de tijd van 'ontdekking', verovering en kolonisatie tot aan het einde van de achttiende eeuw. We noemen dit veelal literatuur van passanten, maar ze wordt ook wel de tijd van de prekoloniale periode genoemd. Ze valt ook te karakteriseren als Caribisch-Nederlandse literatuur: literatuur die tot die van Nederland gerekend moet worden, maar met de Cariben als specifiek onderwerp en thema. Het betreft hier Europese auteurs die tijdelijk in de regio verbleven, en gerepatrieerd naar Europa voor een Europees publiek via een Europese uitgever *over* het Caribisch gebied geschreven hebben. Ze geven uiteraard de visie en thematiek van Europeanen - in elk geval niet-Caribiers - weer. De anthologie van Michiel van Kempen en Wim Rutgers: *Noord-Oost passanten* (2002) biedt daarvan een uitgebreid overzicht.

b. Letterkunde, geschreven door kolonisten oftewel migranten die zich blijvend in de kolonie vestigen en locale auteurs, de in het land geboren en opgegroeide auteurs, geschreven voor een locaal publiek. De werken van deze blanke elite in de koloniale tijd heb ik voor de Antilliaanse situatie eerder het 'nulde hoofdstuk' van de Antilliaanse literatuur genoemd, maar ze is ook op de literatuurgeschiedenis van Suriname heel goed toepasbaar met De Surinaamsche Lettervrinden aan het einde van de 18e eeuw als voorbeeld. Het ïs er wel maar het hoort er nog niet echt bij. Dit is dan de koloniale letterkunde waarin geleende vormen de eigen inhoud verpakken.

c. Locale letterkunde, geschreven door locale auteurs, de werkelijke Caribische literatuur, geschreven door de auteurs in het centrum van het continuum.

d. Misschien moeten we tegenwoordig zelfs van een vierde groep spreken, die van de migranten die vanuit het Caribisch gebied gemigreerd zijn en steeds meer los raken van hun roots. Zijn ze nog Caribisch of passen ze inmiddels in de Europees-Nederlandse literatuur?

Dit zou nader geanalyseerd kunnen worden aan de hand van Hugo Brems' onderscheid dat hij maakt in de Nieuwe geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005, *Nog altijd vogels die nesten beginnen*, tussen migranten en allochtone auteurs. Hij karakteriseert de literatuur vanuit de ex-kolonien als een literatuur met specifieke kenmerkende trekken als 'herinnering aan

kolonialisme', 'de manier waarop zij met de cultuur van Nederland omgaan' en 'van historisch gefundeerde rancune of nostalgie'. (Brems 2006: 669) Hij differentieert die algemene karakteristiek vervolgens met analyse-elementen als 'setting, thematiek, perspectief, taal, stijl en structuur'. (Brems 2006: 683 - 684) De Caribische migranten staan nog steeds in de spagaat van trouw aan het land van herkomst maar met een scheef oog naar het land van toekomst.

Bonding, bridging, belonging

Wat in historische literatuurperioden geldt voor de geleidelijke integratie van Europees-Nederlandse passanten en migranten in het Caribisch gebied, geldt in deze tijd voor Caribische passanten en migranten in Europees-Nederland. Gert Oostindie spreekt in *Postkoloniaal Nederland; vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2010) in dit verband van belonging, bonding en bridging. Welke ruimte wordt alle burgers, ongeacht hun onderlinge verschillen, geboden zich te vereenzelvigen met de nationale gemeenschap (belonging), welk gevoel hebben de migranten zelf bij de nationale gemeenschap te horen of geven ze de voorkeur aan het versterken van de samenhang binnen de eigen migrantengroep (bonding) of - tenslotte - zoeken ze overbrugging van verschillen met de ruimere samenleving (bridging). Deze drie begrippen hebben een tekstinhoudelijke kant en een institutionele kant.

In hoeverre komt in deze teksten de wil tot belonging, bonding en bridging tot uitdrukking? Maar ook: in hoeverre worden ze toegelaten tot de Europees-Nederlandse literatuur? Krijgen deze auteurs kansen bij uitgevers, critici en overige lezers, boekhandel en bibliotheek? Worden ze opgenomen in de mainstream literatuur (belonging)? Willen ze daar wel bij horen of zoeken ze eigen wegen en sluiten ze zich op in eigen kring (bonding)? In hoeverre slaan ze een brug tussen het eigene en het vreemde, het oude en het nieuwe, het land van herkomst en het land van aankomst en toekomst (bridging)?

Vanuit Europees standpunt worden deze auteurs langs de meetlat van de immigratie gelegd, vanuit Caribisch standpunt worden ze beschouwd vanuit het perspectief van emigratie.

Praktijk, een voorbeeld van de ABC-eilanden

In de methode *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen* (2002) en *Kadans, literatuurgeschiedenis* (2006) heeft het hiervoor geschetste uitgangspunt van recentrage vormgekregen in het literatuuronderricht in het voortgezet en hoger onderwijs. In *Kadans, literatuurgeschiedenis* wordt de literatuur van zes schooltalen concentrisch beschreven van lokaal naar regionaal naar mondiaal.

Ter verduidelijking volgt hierna een voorbeeld van literatuuronderwijs aan de universiteit. Vanuit het uitgangspunt van recentrage geven we aan de

masteropleiding op de University of Curaçao een vorm van gemeenschappelijk literatuuronderwijs waarbij we voor de vier talen Papiaments, Nederlands, Engels en Spaans de theoretische vakonderdelen gezamenlijk geven, waarnaast natuurlijk vakspecifieke aspecten afzonderlijk aan de orde komen. Vanaf het derde cohort van 2013 - 2014 geven we bovendien interactief college via *blackboard collaborate* aan studenten op Aruba, Bonaire en Curaçao gezamenlijk en gelijktijdig.

Het organisatorisch samengaan van vier talen en drie (ei)landen heeft zowel een financiele als een ideologische basis. De kleinschaligheid verhindert opsplitsing in kleine groepen, wat heeft geleid tot gemeenschappelijk onderwijs aan vier taalgroepen op drie eilanden gemeenschappelijk. Zo kan gezamenlijk bereikt worden wat individueel niet mogelijk zou zijn.

Maar de ideologsche kant is minstens zo belangrijk. De literatuur van de Nederlands-Caribische ABC-eilanden is er een in de vier talen Spaans, Papiaments, Engels en Nederlands. Het aandeel van het Nederlands is kwantitatief bescheiden maar kwalitatief aanzienlijk. We moeten hierbij bedenken dat niet alleen het literaire leven in zijn algemeenheid meertalig is, maar dat bijna zonder uitzondering alle individuele auteurs meer dan een taal hanteren in hun literaire werk. Frank Martinus Arion's Nederlandstalige romans als *Dubbelspel* en andere bestuderen zonder daarbij zijn Papiamentstalige poezie en toneel en andere activiteiten voor het Papiaments te betrekken geeft een onvolledig beeld van de auteur in diens totaliteit. Dat geldt voor nagenoeg elke Antilliaanse auteur. De taaldocent Nederlands in het middelbaar en hoger onderwijs werkt steeds in een multilinguale situatie.

Hoe werkt dat in de praktijk voor een onderdeel als literatuurgeschiedenis? De theorie wordt plenair aangeboden, waarna de studenten die persoonlijk voor hun doeltaal uitwerken met voorbeelden uit die doeltaal. Dat principe geldt bijvoorbeeld voor de module ‘literaire benaderingen’, waarbij elke doeltaalgroep op zich eigen materiaal uitwerkt. Caribische literatuurgeschiedenis kent parallelle perioden en stromingen die plenair besproken worden, waarna elke student auteurs en werken kiest uit de eigen doeltaal.

Een mooi praktisch voorbeeld om het principe te verhelderen vormt het college ‘literaire periodes en literaire stromingen’ aangeboden in de vorm van multilinguale werkgroepen die na een algemeen inleidend college, gevolgd door praktische instructies, vervolgens aan het werk gaan door zich te verdiepen in een bepaald tijdvak, zoals oudheid, middeleeuwen, renaissance, barok, verlichting, romantiek en modernisme. Het is daarbij wel van groot belang uitgebreide en helder afgebakende instructies te geven.

Als achtergrondmateriaal werd een hoofdstuk gebruikt uit en standaardwerk over Caribische literatuur: Igma M.-G. Van Putte-De Windt: Forms of Dramatic

Expression in the Leeward Islands. In: A. James Arnold: *A History of Literature in the Caribbean; Volume 2: English- and Dutch- speaking regions*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 2001: 597-614

De module beoogt een overzicht te geven van de geschiedenis van lokale, regionale en Westerse literaire stromingen door middel van onder meer een aantal historische (toneel) teksten die vervolgens hertaald en geherinterpreteerd zijn door regionale en lokale auteurs. Het karakter van deze module is cultureel historisch en literair historisch, waarbij de belangrijkste lokale, regionale en Westerse stromingen aan de orde worden gesteld en worden vergeleken met latere - moderne - vertalingen en adaptaties, waarbij eveneens veel aandacht zal zijn voor lokale bewerkingen in het Papiaments.

Voor elke stroming wordt gekozen uit originele werken in verschillende talen. Zo komt Shakespeare aan de orde, maar ook Oscar Wilde en G.B. Shaw voor het Engels, maar ook Spaanstalig en Nederlandstalig origineel werk. Gemaksen duidelijkheidshalve kies ik hier het voorbeeld van de middeleeuwen, waar zowel de Marialegende *Beatrijs* als het mirakelspel *Mariken van Nieumeghen* aan de orde gesteld worden. Beide werken kennen een lange traditie van vertalingen en bewerkingen.

Voor de duidelijkheid geef ik hier een overzicht van mogelijkheden zoals dat aan de studenten werd aangeboden en waaruit door de werkgroepen gekozen kon worden:

1 Oudheid: Panchatantra / Antigone // Antigona / Oedipus // Oidipus
2 Middeleeuwen: Mariken van Nieumeghen // Mari di Malpais / Maria di Cer'i Noca; Beatrijs / Ser Betris
3 Renaissance / Barok: Shakespeare: Midsummernightsdream// Ilushon di anochi; Romeo and Juliet / Romeo i Julieta
4 Verlichting: Moliere: L'avare / Le Medecin malgre lui // Shon Pichiri / Ami dokter lubida! //
5 Romantiek: Oscar Wilde: The Prisoner of Chillon / E prisonero di Chillon
6 Realisme: G.B. Shaw: Pygmalion / Laiza porko sushi
7 De moderne tijd: J.P. Sartre: Huis clos // Tennessee Williams: A streetcar named desire (1947) / The rose tattoo (1950-1951) / Cat on a hot tin roof (1955)

Dit betreft een module waarbij studenten bewijzen in staat te zijn individueel en groepsgewijs zelfstandig onderzoek te kunnen verrichten en dat zowel schriftelijk als mondeling te kunnen presenteren. De groepen bereiden zich daarom breedvoerig en diepgaand voor op een breed scala van kenmerken

van tekst en context; auteur en lezer. De aan elke groep verstrekte opdracht betreft alle vier onderdelen van het bekende communicatieschema. Allereerst bestudeert een van de werkgroepleden de cultureel historische en de literaire context en kenmerken van de middeleeuwen in het algemeen. De studenten Nederlands bestuderen op hun beurt de tekst in het origineel en die van latere moderne bewerkingen in het Nederlands zoals van P.C. Boutens en Willem Wilmink bijvoorbeeld, studenten Papiaments buigen zich over de vertaling en adaptatie van deze werken in hun doeltaal Papiaments, waarnaast Engels- en Spaanstalige studenten bewerkingen die in hun doeltaal verschenen zijn of gelijksoortige werken aan onderzoek onderwerpen. Ook de receptiegeschiedenis in verschillende tijden en gebieden komt aan de orde. Zo hebben de leden van de werkgroep hun handen vol met hun eigen onderdeel en met de afstemming daarvan met dat wat de overige leden aan de orde willen stellen.

De presentatie geschiedt schriftelijk in een gezamenlijk document (dossier) waar aangegeven wordt uit welke individuele bijdragen van elk groepslid dit is opgebouwd. Daarnaast presenteert en verdedigt elke groep het werkstuk mondeling.

De mondelinge presentatie bestaat uit vijf onderdelen met de volgende opbouw:

- De cultureel historische en literaire context
- De auteur: leven en werk
    - Plaats auteur en werk in de tijd
- De tekst: inhoud en thema
    - Plaats de tekst in de tijd
- De lezer: receptie
    - Contemporain
    - Historisch: receptiegeschiedenis
- De adaptatie in comparatistisch perspectief

Bedenk hierbij steeds dat het om de bestudering van literaire stromingen gaat. Auteur, tekst en lezer dienen dus vanuit de cultureel historische en literair historische context bestudeerd en beschreven te worden. Voor de mondelinge presentatie en verdediging gelden de volgende afspraken:

- Voor elke mondelinge groepspresentatie is een tijdsduur van 60 minuten gereserveerd, waarvan 45 minuten voor de presentatie en 15 minuten voor plenaire vragen en discussie.
- Aanwezigheid bij de mondelinge presentatie van allen is verplicht bij alle groepen.

Duidelijkheidshalve werd de te volgen procedure voor de schriftelijke verslaggeving nog een keer samengevat waarbij de volgende onderdelen genoemd werden:

- Cultureel historische en literaire context: periode + stroming: een diepgaande bespreking van de belangrijkste kenmerken van de betreffende literaire periode.

- Auteur + werk: relevante biografische aspecten over leven en werk van de auteur.

- Tekst: inhoud en thematiek; genre en vorm van het literaire werk.

- Receptie: contemporain en receptiegeschiedenis + eigen waardering van het betreffende werk door de groep.

- Bespreking van vertaling(en) en adaptatie(s) van het origineel, waarbij opnieuw de context, de vertaler, het werk en de receptie betrokken worden. Het belangrijkste orientatiepunt hierbij is comparatief: de vergelijking van origineel en adaptatie.

- Verslaggeving: het verzamelen van alle documenten, inclusief een lijst van gebruikte primaire en secundaire literatuur; het presenteren van dit alles is een goed verzorgd dossier.

De beoordeling van de schriftelijke verslaggeving en de mondelinge presentatie:

- Ieder lid van de werkgroep heeft een herkenbaar persoonlijk onderdeel als bijdrage aan de groepspresentatie geleverd.

- Voorbereiding, presentatie en nawerk wordt beoordeeld als groepswerk met de beoordeling (a) onvoldoende / (b) voldoende / (c) ruim voldoende / (d) goed / (e) uitmuntend.

- Deze beoordeling is tevens de eindbeoordeling (het eindcijfer) voor deze literatuurmodule.

Een laatste belangrijk punt is de afspraak over het taalgebruik: zowel de schriftelijke als de mondelinge presentatie heeft plaats in een door de groep te bepalen gebruik van een taal of meer talen. Dat kwam in de praktijk erop neer dat elk lid van de groep het verslag maakte in de doeltaal die hij/zij studeerde. Er werd dus consequent zowel mondeling als schriftelijk verslag afgelegd in vier verschillende talen.

Er werd in elke groep gewerkt met handouts en/of met Powerpoint. Verrassend was dat bij de mondelinge presentaties multimediaal gewerkt werd met naast mondelinge adstructie veel beeld en geluid afkomstig van een grote verscheidenheid aan internetmateriaal. Dat blijkt perspectief te bieden aan het literatuuronderwijs in het voortgezet onderwijs.

Dit voorbeeld toont aan dat multilinguaal gemeenschappelijk literatuuronderwijs een enorme verbreding van orientatie biedt omdat de studenten nu niet alleen literaire werken in hun eigen taal bestuderen maar ook systematisch op de hoogte gebracht worden van vergelijkbare werken in andere talen en uit andere culturen. Wel is daarbij de eis dat de masterstudenten de vier talen Nederlands, Papiaments, Engels en Spaans op zijn minst receptief beheersen.

Alle masterstudenten maken met deze werkwijze op een veel bredere manier kennis met literaire verschijnselen die hun eigen vakgebied overtreffen: er wordt zo organisch ruimte geschapen voor een comparatistisch perspectief - een niet te onderschatten voordeel voor wie de meertalige Caribische literatuur bestudeert. Bovendien zien de studenten op de ABC-eilanden hoe de literatuur in hun eigen taal organisch en vanzelfsprekende plaats krijgt in het grote geheel van de wereldliteratuur: *glocalisering*. Vanuit het idee van de recentrage wordt het locaal-eigene verbonden met het regionale en het mondiale.

Ter afsluiting valt er nog een belangrijk discussiepunt te noemen. Recentrage, zoals hierboven beschreven, is van groot belang, mits we niet uit het oog verliezen dat ons literatuuronderwijs niet bij het lokale ophoudt, maar vanuit de lokale optiek vervolgens de wereld verkent. We dienen daarbij vanuit didactisch oogpunt niet alleen rekening te houden met de ‘leefwereld’ van onze studenten, maar ook met hun ‘belevingswereld’ die wel eens ver van de eigen leefwereld verwijderd zou kunnen liggen. Recentrage in culturele zin kan en moet samengaan met een recentrage in didactische zin.

Literatuur

James Arnold: *A History of Literature in the Caribbean*. Volume I: Hispanic and Francophone regions, Amsterdam/Philadelhia: Benjamins 1994; Volume II: English- and Dutch-speaking regions, Amsterdam/Philadelhia: Benjamins 2001; Volume III: Cross-Cultural Studies, Amsterdam/Philadelhia: Benjamins, 1997

Hugo Brems: *Nog altijd vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2006

Theo D'haen (red): *Europa buitengaats; Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2002

Michiel van Kempen, *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur*, dissertatie UvA, 2002

Michiel van Kempen & Wim Rutgers: *Noordoostpassanten; 400 jaar Nederlandse verhaalkunst over Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba* Amsterdam: Contact 2004

Ingrid Leemans en Gert-Jan Johannes: *Worm en donder; Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800, De Republiek* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2013: 559-583)

Frank Martinus Arion: 'Multatuli est-il tombe di ciel'. *Preludium* 8-2, 1991: 36-56. Ook verschenen in *Intimiteiten van het schrijven*. Amsterdam: De Bezige Bij 2011

Gert Oostindie: *Postkoloniaal Nederland; vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2010

Charles H. Rowell: Caribbean literature from Suriname, the Netherlands Antilles, Aruba, and the Netherlands. *Callaloo* Vol. 21, No. 3, summer 1998

Wim Rutgers: *Beneden en boven de wind; literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba* Amsterdam: De Bezige Bij 1996) Ook via www.dbnl.org te raadplegen)

Wim Rutgers: *De brug van Paramaribo naar Willemstad*. Willemstad: FPI 2007 (Ook digitaal op cd bij de FPI beschikbaar)

Edward Said: *Culture and Imperialism* London: Vintage 1993

Ronnie Severing, Wim Rutgers en Liesbeth Echteld:

-*Kadans, Literaire ontwikkeling en literaire begrippen*. Willemstad: FPI 2002

-*Kadans, Literatuurgeschiedenis*. Willemstad: FPI 2006

-*Kadans, Literaire ontwikkeling en literaire begrippen, Docentenhandleiding.* Willemstad: FPI 2002, 2006

-*Kadans, Literatuurgeschiedenis, Docentenhandleiding*. Willemstad: FPI 2006

-*Kadans, Literaire ontwikkeling en literaire begrippen, Literaire socialisatie, DVD voor docenten*. Willemstad: FPI 2002

-*Kadans, Literaire ontwikkeling en literaire begrippen, Kadans in beeld, DVD voor docenten*. Willemstad: FPI 2002

-*Kadans, Literatuurgeschiedenis, Secundaire literatuur, CD-Rom voor docenten*. Willemstad: FPI 2006

-*Kadans, Literatuurgeschiedenis, Secundaire literatuur, Wim Rutgers, De brug van Paramaribo naar Willemstad, CD-Rom*. Willemstad: FPI 2002

We verliezen de jeugd - en onze mooie taal - aan het internet!
Of valt dat nog wel mee? - Aanzet voor een discussie

Wim Berends

Over de manier waarop onze jeugd omgaat met hun mobiele telefoon en het internet bestaan vele uitgesproken meningen. De jeugd zit maar ‘dom te chatten’, ze sturen elkaar ranzige teksten en bedenkelijke foto's. En de tijd die ze eraan besteden gaat ten koste van hun huiswerk en studie. Allemaal waar, tot op zekere hoogte. Toch zijn er ook ontwikkelingen die hoopvol stemmen, voor onze jeugd hier in Suriname en zelfs voor onze taal.

Voor dit artikel maak ik onderscheid naar het gebruik van de mobiele telefoon - hier in goed Nederlands ‘cell’ of ‘blackberry’ genaamd - en naar het internet dat via een laptop of pc wordt benaderd.

Primaire levensbehoefte

Het is intussen duidelijk dat vrijwel alle kinderen - soms al zeer jong - met een mobiele telefoon dienen te worden uitgerust. De ouders hebben daarvoor een sociaal of zelfs educatief excuus: ‘Dan kan ik haar tenminste bellen als ik niet weet waar ze uithangt.’ Of: ‘Dan kan hij onderweg iets opzoeken voor school en hij kan over zijn huiswerk bellen met vrienden.’ De jeugd zelf heeft geen excuus nodig. Die telefoon behoort tot de primaire levensbehoeften. Stel je de ultieme vernedering voor als al je vrienden er een hebben en jij niet! Bij voorkeur het nieuwste type smartphone natuurlijk, maar een afdanker van vader of moeder is beter dan niets.

Wat de jeugd ermee doet

En wat doet de jeugd met die telefoon? Inderdaad, chatten, sms'en, ‘pingen’, twitteren, foto's uitwisselen en natuurlijk bellen. Dat laatste - en internetten - doen ze met beleid, want je bent een loser als je steeds moet zeggen: ‘Mijn beltegoed is op.’ Ook daardoor weet de jeugd haarfijn de gratis diensten te vinden en neemt de reclame op de koop toe.

En de taal?

En wat doet de jeugd dan wel met de taal? Onnodig te zeggen dat er voor sms'en een uitgebreide subtaal bestaat, die in hoofdzaak bestaat uit sterk verkorte, meestal Engelse woorden. Zoals ‘SUS’ (*see you soon*). Ook bij het

chatten praat men in een soort verbaal steno, doorspekt met woorden uit de (meestal Amerikaanse) jeugd- en muziekcultuur. Een leraar die slechts tien jaarringen meer heeft dan zijn leerlingen verstaat er geen fluit van.

Taalverruwing?

Is dit nu taalverruwing, taalverarming, taalverschuiving (van Nederlands naar Engels)? Dat zou het kunnen zijn als de jeugd ook in de normale conversatie zo zou praten. Opvallend is echter dat de kinderen en jongvolwassenen, althans in Suriname, doorgaans keurig blijven converseren. Dat hebben ze immers van thuis meegekregen, want je hoort beschaving en respect voor de ander (zeker de volwassene) te tonen. Hoewel meisjes en jongens onder elkaar wel degelijk gespierde taal kunnen gebruiken. Maar de subtalen blijven veelal beperkt tot de media waarvoor ze zijn ontwikkeld.

Twitter

Opmerkelijk is dat voor Twitter, het snelste en meest opinierende medium op internet, ook doorgaans normale woorden en vaak zelfs nette, korte zinnen worden gebruikt. Dat is bijzonder, omdat per bericht niet meer dan 140 tekens kunnen worden gebruikt. Dat dwingt je ertoe, een maximum aan ‘boodschap’ in een minimum aan tekst te verwerken. Ook met dit ‘microblog’ is de jeugd weer zeer bedreven. Je moet wel wat creatief zijn om de ‘hashtags’ te bedenken waarmee men jouw berichten en commentaren kan vinden. Overigens heeft het Genootschap Onze Taal het woord twitteren verkozen tot woord van het jaar 2009. Hoewel we met dit microblog misschien niet van taalverrijking kunnen spreken, is het onmiskenbaar een praktische vaardigheid als je zeer kort en bondig kunt formuleren.

Beeldtaal en fotovaardigheden

Dan de overige mobiele activiteiten. Aan de lopende band worden foto's gemaakt, opgeslagen, eventueel bewerkt en naar kleine of grote groepen verzonden. Heeft dat met taal te maken? Wel degelijk, want er bestaat zoiets als *beeldtaal*. Net als bij zo'n microbericht kan een foto veel informatie bevatten. En de jongere kent de essentie van: ‘Een foto zegt meer dan duizend woorden.’ Bovendien wordt er naar aanleiding van die foto's weer heel veel geschreven en gesproken. Ook niet onbelangrijk is dat de jongeren steeds beter leren te fotograferen, foto's te bewerken en hun fotoarchieven te ordenen.

En nu: het internet

We hebben nu de mobiele cultuur en de beeldtaal gehad: tijd voor het internet, benaderd via de pc of laptop. Na de pc begint ook de laptop tot de primaire levensvoorwaarden te behoren. Op de tabletcomputer en de e-reader kom ik later nog terug. De jeugd doet op de pc of de laptop hetzelfde als op de mobiele telefoon, maar uiteraard veel meer dan dat omdat het apparaat meer kan en het

minder geld kost. Thuis is er vaak internet via de kabel of WiFi, al is dat nog maar voor een minderheid van onze jeugd het geval. De laptop kan soms via gratis WiFi ook in de mall, op school of in een restaurant worden gebruikt om te ‘internetten’.

Internetreuzen

En dan komen we aan bij de internetreuzen waaraan de jeugd zich met huid en haar heeft overgeleverd. Voor huiswerk en studie kom je nauwelijks om Microsoft heen met hun Word, Outlook, Excel en Powerpoint. Wie iets wil opzoeken belandt bij Google, Yahoo of Wikipedia. Je vriendenkring tref je op Facebook of Google+. Komt het zoeken naar een baan in zicht dan zet je je gegevens op LinkedIn. Heb je filmpjes of zoek je filmpjes, dan is er YouTube. En voor muziek is er iTunes of een andere muziekdienst.

Dit alles vergt al heel wat kennis, organisatietalent en bij voorkeur een deskundige oom die je met programma's, virusverwijdering of een vastgelopen computer helpt. Maar wat doet het met de taal?

De spellingscontrole

Te beginnen met Word van Microsoft: ook op het IOL wordt iedere student aangeraden de spellingscontrole te installeren en te gebruiken. Dat helpt naar mijn mening een beetje voor wie echt slordig schrijft, maar het ding heeft nadelen. De spellingscontrole kan niet goed omgaan met werkwoordsvormen en heeft een tamelijk beperkte woordenschat. Zeker voor studenten Nederlands. Alleen als je de spellingscontrole voortdurend nieuwe woorden ‘aanleert’ heb je er meer gemak van, maar dan nog kunnen er foute adviezen komen. Het is gewoon beter om je spelling zodanig te beheersen dat je alleen af en toe een woordenboek nodig hebt. Heb je dat niet dan is de nog de website van de Taalunie.

Het is dus verstandig om leerlingen en studenten op de spellingscontrole te wijzen, maar niet om ze erop te laten vertrouwen. Het is een hulpmiddel, maar ook niet meer dan dat.

E-mail is geen brief

De e-mail, van Microsoft of anderszins, is een postvervanger met een eigen etiquette. Aanvankelijk bedoeld voor korte, zakelijke boodschappen en voor uitwisseling in wetenschappelijke kring is de e-mail de nagel in de doodskist van het postverkeer geworden. Wie schrijft er nog wel eens een brief? Niet de jeugd. Oma kan maar beter internet nemen, want de felicitaties komen per mail!

Facebook

Facebook is een verhaal apart. Facebook is verzonnen door een student en door de studentengemeenschap groot gemaakt. Onder de huidige tientallen miljoenen gebruikers is de jeugd - van pril tot belegen - oververtegenwoordigd. Suriname staat aan de wereldtop als het gaat om Facebookgebruikers onder de

18 jaar. Sinds januari 2012 is het aantal gebruikers zelfs verdubbeld (Jean-Luc van Charante, 2013).

Facebook is een uitgesproken taalmedium. Naast het kletsen, foto's en berichtjes uitwisselen is het een combinatie van ‘Mijn dagboek’ en de jeugd/studentensoos. Letterlijk alles wordt uitgewisseld. Vaak door middel van foto's, maar meer nog met tekst. Echter, met een belangrijk onderscheid: de remmen die men in een normale conversatie of zelfs bij een meningsverschil heeft, lijken op Facebook soms volkomen zoek. In het dagelijks leven keurige jongens en meisjes bedienen zich van schuttingtaal van de ergste soort of proberen de ander op de meest vileine wijze onderuit te halen. Dit heeft al geleid tot de ‘Facebookdoden’. Bijv. meisjes die zich verhangen nadat ze per Facebook de bons hebben gekregen of in groot verband voor slet zijn uitgemaakt.

Ook in Suriname zijn er al ‘Facebookrellen’ geweest, waarbij onder andere een leraar publiekelijk aan de schandpaal werd genageld.

Dit lijkt eerder een sociaal dan een taalkundig gegeven, maar het zou zinnig zijn om het onnodig kwetsende, uitdagende en ronduit gemene taalgebruik eens onder de loep te nemen. Aan de uitspraak: ‘De pen is het venijnigste wapen’ hebben de Facebookauteurs nog een extra dimensie gegeven. Wij zullen de jeugd, onder andere met de vakken Argumenteren en Debatteren, moeten leren de taal in het sociale verkeer niet als wapen te gebruiken. Dat kan trouwens ook prima een onderdeel zijn van het Taalbeleid binnen de onderwijsinstelling.

Misschien zouden we ook grondiger moeten onderzoeken welke invloed Facebook en soortgelijke media hebben op het *gedrag* van vooral kinderen en jongvolwassenen. Maar dat is een taak voor een andere discipline dan de onze.

De ‘communities’

Een interessant verschijnsel op internet zijn de zogenaamde ‘communities’. Fora waarop leden en belangstellenden informatie en meningen uitwisselen over een gemeenschappelijk onderwerp van interesse. Dat varieert van literaire, muziek-, computer- en natuurvoedingsfora tot discussieplatforms over opvoeding. Deze fora kenmerken zich vaak door een sterke verbondenheid van de leden - die vaak heel grappige pseudoniemen gebruiken - en door sociale controle. De bijdragen, waarin de leden over hun hobby of bezigheden schrijven, zijn niet zelden van bijna literaire klasse. Een lid dat zich verbaal misdraagt, wordt onverwijld uitgestoten. Ik ben van mening dat dit soort fora bijdraagt aan de taalvaardigheden van de leden. Je ziet regelmatig dat oudere leden de jeugdige in hun commentaren corrigeren op het punt van inhoud, stijl en spelling.

Natuurlijk zijn er ook minder verheven fora. *FOK* is een berucht Nederlands voorbeeld, waar men elkaar aftroeft in vulgair en schunnig taalgebruik. Op zichzelf ook wel weer leerzaam, trouwens. Dat geldt ook voor het krakersforum *Indymedia*, dat bol staat van de maatschappijkritiek. En voor *Geenstijl* waar de anonieme inzenders, ‘stijllozen’ geheten, ongegeneerd van zich af kunnen blazen. Toch zijn er op datzelfde Geenstijl prachtige, goed onderbouwde

betogen te vinden waar de jeugd wel degelijk iets van opsteekt. Wij doen er goed aan, het verschijnsel van de internetcommunities met onze jeugd te bespreken en ze hun ervaringen te laten uitwisselen.

Internet vergeet niets

Ook het gebruik van een ‘zelfpromotieplatform’ zoals *LinkedIn* en andere zal de jeugd moeten worden geleerd. Vooral omdat het internet NIETS VERGEET. Net als bij Facebook kun je in een onbezonnen moment dingen opschrijven en online zetten die je latere leven diepgaand kunnen beïnvloeden. Een waarheidsgetrouw, promotioneel profiel van jezelf kunnen publiceren is trouwens een vaardigheid die net als het opstellen van een curriculum vitae bij het vak Nederlands hoort.

Zoekmachines

Dan zijn er de ‘zoekmachines’ zoals Google, Yahoo en Bing. Op hun interessegebieden zoals sport, mode, muziek, films e.d. weten de jongeren hun informatie prima te vinden. Maar achtergrondmateriaal voor een scriptie of goede argumenten voor een debat of betoog bijeenzoeken blijft voor velen een exercitie aan de oppervlakte. Het formuleren van een werkelijk goede zoekopdracht is een taal- en associatiebezigheid, die bij het vak Nederlands kan worden aangescherpt. ‘Even een woord opzoeken’ doe je beter niet bij Google, maar bij de Taalunie. Daar kun je ook goede synoniemen vinden om je woordenschat uit te breiden.

Internetencyclopedie

Ook de internetencyclopedie Wikipedia, die vaak te pas maar vaker nog te onpas wordt gebruikt, vergt inzichten. De jeugd moet uiteraard leren dat je niet knipt en plakt zonder behoorlijke bronvermelding (dus niet: ‘Wikipedia’). Verder moet erop worden gewezen dat Wikipedia niet alleen feiten, maar ook meningen bevat. Of dat het ene feit wordt benadrukt en het andere wordt onderbelicht, al naar de opvatting of de smaak van de inzender. En dat elke tekst kan worden geredigeerd, waarbij nieuwe opvattingen kunnen doorklinken. Vaak zijn de verwijzingen naar literatuur en andere bronnen onder het Wikipediastuk veel belangrijker dan het stuk zelf.

Maakt internet lui?

Ook weer zo'n mening, dat het internet lui maakt. Geen jeugdige die een bibliotheek zal bezoeken of boeken zal raadplegen; alles staat immers op internet. En als het niet op internet staat, dan bestaat het niet. Je hoeft ook niets te onthouden, want je kunt

het altijd weer opzoeken. Toch moeten we oppassen dat we ook hier niet te snel veroordelen. Juist omdat de jeugd de bibliotheek mijdt, moeten we blij zijn dat ze nog ergens hun informatie gaan halen. En internet heeft een belangrijk voordeel. Het biedt sneller en meer directe toegangen en doorverwijzigingen naar informatie en achtergrond. Leer de jeugd

dus liever, bij welk vak dan ook, het internet goed te gebruiken.

Tablet en e-reader

Ten slotte nog iets over de tabletcomputer en de e-reader. De eerste wordt vooral als een kruising tussen laptop en mobiele telefoon gebruikt, vandaar dat er al ‘phablets’ zijn die beide functies combineren. De tweede dient, zoals de naam al aangeeft, om er boeken, kranten en tijdschriften mee te lezen. Ook de tablet wordt daarvoor veel gebruikt, maar het scherm daarvan is minder geschikt dan dat van de e-reader.

Bij Amazon worden al meer boeken in digitale vorm dan op papier omgezet. Ook daarom is een waarschuwing op zijn plaats. Uit recent onderzoek is gebleken dat een elektronisch boek anders wordt gelezen dan de papieren versie. De lezer, maar vooral de jeugd, heeft de neiging de pagina's te ‘scannen’. De oogbewegingen blijken niet de regels te volgen, maar net als bij bijv. een internetpagina, van alinea naar alinea te verspringen.

Proefpersonen die een elektronisch boek hadden gelezen, bleken de inhoud daarvan minder goed te kennen dan mensen die het papieren boek hadden gelezen.

Er zijn ook voordelen van de e-reader: het is gemakkelijker om iets terug te zoeken, er kan op woord of onderwerp worden gezocht en er kunnen elektronisch aantekeningen worden gemaakt die met anderen kunnen worden gedeeld. Maar als men een boek grondig moet kennen lijkt het erop dat de papieren versie vooralsnog de voorkeur verdient.

Samengevat

Samengevat concludeer ik dat onze kinderen en jongvolwassen met de informatie- en communicatiemiddelen die zij nu ter beschikking hebben, waaronder het internet, vrijwel ongemerkt allerlei nuttige vaardigheden opdoen, onder andere voor hun taalvaardigheid.

Wij doen er goed aan de ‘subtalen’ die dit oplevert, zoals sms-taal en Twitterjargon, te accepteren en er ons voordeel mee doen bij de instructie. Daarnaast moeten we de jeugd talige en andere vaardigheden leren om de media en het internet beter in hun voordeel te gebruiken en uitwassen te bestrijden.

Ik kan het doemdenken dat uit de titel van deze voordracht blijkt dus niet onderschrijven. Bovendien is de jeugd in Suriname nog in een vrij vroeg stadium van mobiele telefonie en internet. Nu kunnen wij er nog iets aan doen. En, laten we eerlijk zijn, we zullen wel moeten. Want wie doet het anders?

De nieuwe Van Donselaar

Lila Gobardhan-Rambocus

Ruim drie maanden na het overlijden van Jan van Donselaar (12 april 2013) verscheen het *Woordenboek van het Nederlands in Suriname van 1667 tot 1876*, uitgegeven door het Meertens Instituut (Amsterdam) in samenwerking met de Nederlandse Taalunie. In dit woordenboek, niet het eerste van Van Donselaar, worden 2100 woorden onder de loep genomen. Zijn doel was het vastleggen van de voorgeschiedenis van het moderne Surinaams-Nederlands.

Nicoline van der Sijs verzorgde de publicatie. Zij is onder andere bekend van de vele (woorden)boeken over de geschiedenis van het Nederlands, zoals *Het ontstaan van het ABN* (2004), *Dialectatlas van het Nederlands* (2011), het *Van Dale Groot Leenwoordenboek* (2005), *Yankees, cookies en dollars* (2009) en *Nederlandse woorden wereldwijd* (2010). Het laatstgenoemde boek is een verzameling van Nederlandse woorden (175600) in andere talen (138) wereldwijd. Deze informatie is bedoeld om aan te geven dat de voorbereiding voor publicatie van de laatste Van Donselaar in goede handen was.

In 1976 verscheen als eerste het *Woordenboek van het Surinaams-Nederlands* als uitgave van het Instituut A.W. de Groot voor Algemene Taalwetenschap van de Rijksuniversiteit Utrecht. Dit boek beschrijft 1400 Surinaams-Nederlandse woorden. Een tweede, herziene en uitgebreide, druk verscheen in 1989, toen verzorgd door Dick Coutinho, Muiderberg. De uitbreiding was enorm: 6600 trefwoorden. Voor dit woordenboek kreeg Van Donselaar de Johan de la Courtprijs van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).

In deze reeks mag niet onvermeld blijven de publicatie van Renata de Bies met ruim 5000 trefwoorden, eerst als publicatie van de Universiteit van Suriname in 2008 uitgebracht onder de titel *WSBN Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands*. Vervolgens kwam het in maart 2009 in Nederland uit onder de titel *Woordenboek Surinaams Nederlands*, opgenomen in het fonds van Uitgeverij Spectrum als Prisma woordenboek. Over dit woordenboek van De Bies stelt Nicoline Van der Sijs in haar voorwoord bij de laatste Van Donselaar dat dit een aanvulling is op eerder werk van Van Donselaar. Enige opmerkingen naar aanleiding daarvan kunnen verhelderend werken. Het grote verschil is dat De Bies naast schriftelijke bronnen ook in ruime mate gebruik maakt van gesproken taal en dat zij mede op grond daarvan in haar woordenboek ook

onderscheid maakt naar sociale klasse. De Bies geeft verder aan dat het hier om typisch hedendaagse Surinaams-Nederlandse woorden van de laatste 50 jaar gaat met nadruk ‘op de laatste 25 jaar vanwege grote mobiliteit in de woordenschat gedurende deze periode.’ Van Donselaar heeft voor zijn twee eerdere woordenboeken (van 1976 en 1989) vooral gebruik gemaakt van eigentijdse schriftelijke bronnen. Van Donselaar brengt in andere woordenlijsten in dezelfde publicatie ook het moderne Surinaams-. Nederlands (na 1945) met deze schriftelijke bronnen (1667-1876) in verband.

Voor zijn laatste publicatie put Van Donselaar uit schriftelijke bronnen van 1667 tot 1876, het jaar waarin de leerplicht werd ingesteld. Als beginjaar kiest de auteur 1667, omdat in dat jaar de Zeeuw Abraham Crijnssen Suriname veroverde op de Engelsen en vanaf toen het Nederlands de officiele taal werd. Veel Nederlands werd er echter niet gesproken en geschreven, omdat de bevolkingssamenstelling gemengd was: naast de indianen waren er negerslaven, Engelsen en Portugese joden. Suriname was dus meertalig en is dat tot de dag van vandaag gebleven. De West-Indische Compagnie (WIC) onder wier beheer Suriname viel, bepaalde al in 1627 dat in haar territorium - waar Berbice, Essequibo en Demerara, nu Guyana, toe behoorden - de ‘Nederduytse spraecke’, het Nederlands dus, gehanteerd moest worden, zonder Latijnse, Franse en andere niet-Nederlandse woorden (Netscher, 1888: 349;377). In die tijd had je namelijk de Franse mode, wat betekende dat de Fransen werden geïmiteerd, omdat Frankrijk het meeste prestige had in het Europa van die tijd. Voor het Nederlands taalgebruik betekende deze mode dat in de hogere kringen gesprekken en brieven gelardeerd werden met Franse woorden en uitdrukkingen.

In artikel 9 van de capi-tulatievoor-waarden na de verove-ring van de kolonie op de Engelsen in 1667 werd aangegeven dat alle wetten, akten en declaraties zowel in het Nederlands als in het Engels gepubliceerd moesten worden, omdat de inwo-ners geen Nederlands kenden, maar wel onder de Nederlandse wetgeving zouden vallen. Via plakkaten werd de bevolking vervolgens ervan in kennis gesteld dat het Nederlands de enige ambtelijke taal was, omdat het vanaf 1667 de officiele taal was. Het oudste bewaard gebleven plakkaat hieromtrent is van 15 juli 1688 (Schiltkamp en De Smidt, 1973: 179). Uit dit plakkaat valt op te maken dat een groot deel van de bevolking een andere moedertaal had. Ondanks dit plakkaat vond de koloniale overheid het nodig in 1759 weer met een publicatie te komen ter bescherming van het Nederlands. Dat hing samen met de bevolkingssamenstelling. Aan het begin van de 18^{e} eeuw waren er in de kolonie naast de indianen nog negerslaven, Nederlanders, Fransen, Duitsers en Portugese Joden en een klein aantal Engelsen. Zowel de Fransen (hugenoten) als de Joden waren de inquisitie in Europa ontvlucht en waren naar de Nieuwe Wereld, onder andere naar Suriname, gekomen. De weinige Engelsen die in Suriname gebleven waren, hadden meestal hun plantages in de districten

Coronie en Nickerie. Frans was toen in Suriname ook een thuistaal en sommige slaven, meer stadsslaven, spraken Frans. Het stoorde de koloniale overheid zo erg dat de mensen vooral het Frans bleven gebruiken, dat zij in 1759 een notificatie deed uitgaan dat in het Frans geadresseerde post niet geaccepteerd zou worden voor zending naar Europa (Schiltkamp en De Smidt, 1973: 655). Het *Woordenboek van het Nederlands in Suriname van 1667 tot 1876* omvat zeven hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de taal van de Nederlandse bewoners van Suriname tot 1876, het jaar van de instelling van de leerplicht met Nederlands als schooltaal. In dit hoofdstuk geeft de schrijver '...een beeld van de lotgevallen van de Nederlandse woordenschat in de mond van, of althans op papier bij Nederlanders in een ver verleden, in een ver weg gelegen, exotisch land, met vergeleken bij het moederland een ander klimaat, andere landschappen...' en andere verhoudingen (p.10). In hoofdstuk 2 staan de aanwijzingen voor het gebruik van het woordenboek. Bij de opgenomen woorden worden codes vermeld die informatie geven over zaken als de etymologie(herkomst en geschiedenis) van het woord, de periode ziektes, waarin het aangetroffen werd (waarbij er verschillende tijdvakken worden onderscheiden) en het domein, waarbij ca. 85% van de woorden verdeeld kan worden over 11 domeinen, die onder te brengen zijn onder de noemer natuur of cultuur. Het gaat hier om woorden voor dieren, wilde planten, cultuurplanten, enz., vallend onder natuur en woorden voor zaken vallend onder de cultuur van de blanken, de slaven of de indianen.

Van Donselaar geeft aan dat het voor de hand ligt aan te nemen dat de opgenomen woorden in drie opeenvolgende perioden in gebruik raakten, ondanks het door hem geconstateerde feit dat deze veronderstelling niet door het gevonden materiaal bevestigd wordt. Tot 1700 moeten er nieuwe woorden gekomen zijn die behoorden tot de domeinen van de cultuurgewassen, het plantagesysteem, het bestuur en de indianen en hun cultuur. In de eerste helft van de 18^{e} eeuw zullen de woorden en begrippen gevolgd zijn, die te maken hadden met de zich ontwikkelende cultuur van de kolonisten zelf. Hier gaat het om teksten van bijvoorbeeld Herlein, Hartsinck en Merian. De woordenschat zal ten slotte in de tweede helft van de 18^{e} eeuw weer aangevuld zijn onder invloed van de cultuur van de slaven en de strijd tegen de bosnegers. Dat deze veronderstelling niet bevestigd wordt door het gevonden materiaal zal volgens de schrijver komen door de aard en de spreiding in de tijd van de bronnen. Van Donselaar stelt dat veel woorden al in gebruik waren, maar dat de beschrijvingen van onder andere Herlein, Merian en Roos zorgden voor een betere verspreiding in de jaren daarna.

In hoofdstuk drie beschrijft Van Donselaar zijn zoektocht in teksten naar Nederlandse woorden, die hij beschouwt als basis voor het Nederlands dat zich in Suriname ontwikkeld heeft, het Surinaams-Nederlands. Hij somt 54 van de voor hem belangrijkste auteurs over het Nederlands in Suriname tot 1876 op.

Enkele willekeurig gekozen voorbeelden:

- Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck, gouverneur van Suriname (1873-1868);

- E.J. Bartelink, als kind van een planter en een slavin eerst blankofficier en uiteindelijk planter geworden (1834-1914);

- P.J. Benoit, Antwerpenaar en auteur van Voyage a Surinam (1839); verbleef in 1831 gedurende lange tijd in Suriname;

Anthony Blom, landbouwkundige, klom op van blankofficier tot directeur en daarna administrateur (1747-1807);

- J.J. Hartsinck, die nooit in Suriname is geweest, maar veel archiefmateriaal kon bestuderen omdat zijn vader 25 jaar lang directeur van de Geoctroyeerde Societeit van Suriname is geweest en hij zelf een van de directeuren was van de WIC;

- A.F. Lammens, rechter in Suriname van 1815-1835, vanaf 1828 president van het hof. Veel nagelaten werk;

- Maria Sybilla Merian, verbleef drie jaar in Suriname en is wereldberoemd om haar insectenboek met prachtige platen (1647-1717);

Paul François Roos, dichter (1751-1805).

In hoofdstuk vier staat de eigenlijke alfabetische woordenlijst (p. 31-245). Hoofdstuk vijf (p. 247-252) geeft zonder nadere verklaring in ruim vijf pagina's een alfabetische woordenlijst van ‘duistere en/of onbetrouwbare woorden’ die niet als trefwoord zijn opgenomen. Hoofdstuk zes, getiteld ‘Contraregisters’ is onderverdeeld in drie paragrafen met een alfabetische woordenlijst:

6.1 geeft van hedendaags en/of toenmalig Europees Nederlands het toenmalig Surinaams-Nederlandse equivalent;

6.2 geeft van het hedendaags (vanaf 1954) Surinaams-Nederlands het (ook) toenmalig Surinaams-Nederlandse equivalent;

6.3 is een lijst van wetenschappelijke namen van dieren en planten met de toenmalig Surinaams-Nederlandse naam, 1667-1876.

Hoofdstuk zeven ten slotte bevat een lijst van literatuur en bronnen.

Een willekeurige greep uit de nieuwe Van Donselaar leverde de volgende nog de volgende nog in dezelfde betekenis gebruikte woorden op: bovenwaarts; dam (op plantage); bakove, banaan, bananenbakove, barbacotten, baskiet; binden (van een

hangmat), boomrijp, dieken (uitgraven), districtscommissaris, dram, floridawater, gomma, hemd (overhemd), korjaal, kostgrond, laxans; lota,

manja, mati, ogri'ai, pindakaas, het plein (officieel het Onafhankelijkheidsplein), rits(zand-of schelprits), sika, singel (dakbedekking), tomtom, treef, trens, uitlopen(vreemdgaan), zure oranje.

Alleen al hieruit zou men kunnen opmaken dat het Nederlands van 1667-1876 inderdaad, zoals Van Donselaar ook stelt, de basis is van het hedendaagse Surinaams-Nederlands. De basis is vooral sterker geworden in de 19e eeuw, toen de opkomende klasse van kleurlingen, gemanumitteerde en vrijgeboren negers er bewust voor kozen het Nederlands te gebruiken. Mede hierdoor konden ze zich onderscheiden van de slaven. De leerplicht, ingesteld in 1876, deed de rest en zorgde ervoor dat het Nederlands, het Surinaams-Nederlands, op grote schaal ingang heeft gevonden en daardoor een belangrijke taal geworden is geworden in het meertalige Suriname, waar de officiele taal nog steeds Nederlands is. Het Surinaams-Nederlands kreeg, net als het Sranan, een unificerende functie, wat inhoudt dat bijna alle meertaligen met elkaar kunnen communiceren in deze twee talen als ze elkaars talen niet verstaan.

De fascinatie van de bioloog Van Donselaar voor de *vreemde* Nederlandse woorden, die hij tijdens zijn eerste verblijf in Suriname begon op te schrijven, heeft Suriname drie waardevolle woordenboeken opgeleverd, woordenboeken met een schat aan informatievoor de wetenschapper en de geïnteresseerde lezer.

Woordenboek van het Nederlands in Suriname van 1667 tot 1876; uitgegeven door Meertens Instituut (Amsterdam) in samenwerking met de Nederlandse Taalunie.

ISBN: 9789070389772. Prijs: € 25,-

10 koeien: taal- en cultuurinvloeden in een Surinaamse rap

Hilde Neus

Inleiding op de controverse

Op maandag 5 augustus 2013 en in de dagen daarna werd de rapsong ‘10 koeien en een nieuwe Zundapp’ veelvuldig besproken in de media: traditionele en sociale. Op een gegeven moment werd het lied op radio 10 zelfs niet meer afgespeeld. Het station haalde de rap om ‘ethische redenen’ uit de ether. De leiding van het directieteam in de persoon van Werner Duttenhofer jr. gaf aan dat er veel kritiek was van luisteraars. Na de massale verontwaardiging stuurde het station dinsdag een verklaring uit waaruit bleek dat het besluit tijdelijk was. Het nummer was in de week daarvoor op nummer een van de Kanta Massi hitparade van Surinaamse poku's binnengekomen. De discussie leidde er ook toe dat de Nederlandse radiozender FunX het nummer aan de playlist toevoegde[1]. Nikki Mulder schreef in de Ware Tijd zelfs dat Scrappy ‘de beerput van racisme’ opentrok[2].

De reden voor de controverse was tweeledig: het lied zou een bepaalde etnische groep van het land beledigen en daarnaast zelfmoord aanwakkeren. Begin 2014 is de discussie over het lied ‘Tien koeien en een nieuwe Zundapp’ nog niet voorbij. Op de site van GFC-nieuws schreef mevrouw Kasanradji: ‘Wat doen onze mediawerkers om trend van normverlaging te bestrijden? Moeten we homofilie/gaytoestanden maar gaan goedpraten en bevorderen om modern te zijn? Moeten we het marihuana-gebruik gaan bevorderen door de legalisatie ervan aan te sporen? Moeten we personen die raciale exercities uitvoeren om een andere groep te pesten, bejubelen of veroordelen? In onze geliefde natie was er een Scrappy met zijn lied die velen heeft gekwetst en de klok van de natie een stuk terugzette. Zie hoe hij luidkeels bejubeld werd door een deel van het Volk en gepromoot door aantal radiostations, die weigerden om raciale redenen respect op te brengen. Daar komt het onderhuidse racisme bovendrijven. De zanger mag zijn scrap liever in het bos gaan dumpen[3].’

In dit essay onderzoek ik de rol van identiteit in deze Surinaamse rap en daarvan zijn taal en cultuur belangrijke facetten. Ook vraag ik me af welke betekenis de cultureel-etnische kenmerken in het lied voorstaan en onderwerp ik de tekst aan een analyse. De discussies laaiden hoog op, maar was de tekstsoep nu wel zo heet als die werd opgediend?

Taligheid

Een van de markante elementen van het lied ‘Tien koeien en een nieuwe Zundapp’ is dat er diverse talen in worden gebezigd. De basistekst van de song die Scrappy rapt, is Nederlands, terwijl het refrein, gezongen door Brian B, zowel in het Nederlands als in het Sranan wordt gebracht. Daarnaast gebruikt Scappy woorden uit het Sarnami. Deze code switching gaat heel natuurlijk en is functioneel in onze multilinguale samenleving. Het refrein is gericht op een groot publiek dat, zeker in Suriname, zowel Sranan als Nederlands als talen veelvuldig bezigt. Bovendien is de rap gepopulariseerd, het spreekt een grote groep aan door zowel de keuze van de zanger hiervoor, als door de tekst en het feit dat de boodschap in twee talen gezongen wordt (zoals bijv. in het volkslied). In de rap worden Sarnamiwoorden gebezigd die misschien niet bij alle etnische groepen bekend zijn, maar die wel betekenis hebben in de groep waartoe het onderwerp van de liefde van de ik-figuur, Rubia, behoort.

Dit geeft een aardige twist aan het geheel. Taal is namelijk iets wat door de hogere cultuur als een eigendom wordt gezien. De auteur treedt hiermee het domein van de ander binnen en pretendeert kennis te hebben van diens cultuur; vooral van het taalelement. Daarmee plaatst hij zichzelf direct op voet van gelijkheid. In ‘Caliban's antwoord’ van Hilda van Neck-Yooder schetst de auteur de rol van taal in ongelijke verhoudingen, zoals die tussen overheerser en onderdrukte. In dit geval de relatie tussen Prospero uit ‘De Tempest’ van Shakespeare en Caliban, de ‘wilde’ die de schipbreukelingen uit Europa aantreffen op een eiland in de Nieuwe Wereld. Prospero maakt Caliban duidelijk dat hij niets in te brengen heeft zolang hij de taal van de civilisator niet spreekt. Dus leert Caliban deze en komt daarmee al snel op het niveau van de overheerser[4]. De mensen met een taal met een hogere status voelen zich dan al gauw bedreigd, want taal is ook een cultuurelement waarmee je mensen binnen de eigen groep bijzonder kunt laten voelen, terwijl je tegelijkertijd mensen van buiten de groep uit kunt sluiten. Daarnaast hebben mensen de neiging om, wanneer ze binnen het domein van een andere groep verkeren, de taal van de ander te leren om deels bij dat domein te horen, en zo respect voor de ander op te brengen door diens taal te bezigen en zich aan te passen met als doel te kunnen integreren.

Jaques Derrida, belangrijk Frans filosoof, introduceerde in 1968 het idee van *différance* (verschil en verschuiving), waarbij je je kunt afvragen wat de betekenis is die we aan taal toe kunnen kennen. In het geval van Scrappy: betekent wat hij rapt wel hetzelfde voor de hindoestaanse luisteraar en voor de boslandcreoolse toehoorder? Uit de reacties binnen de samenleving blijkt duidelijk dat een bepaalde etnische groep een andere betekenis toekent aan aangegeven tekstelementen (bijvoorbeeld de bruidsschat). Daarnaast kun je je afvragen wat *différance* betekent voor de constructie van identiteit binnen literatuur. Identiteit heeft te maken met etniciteit, cultuur, religie en politieke

keuzen. We zijn geneigd overeenkomsten met anderen te bagatelliseren en verschillen te accentueren om zo de eigenheid van identiteit te benadrukken. Volgens Korsten kan het idee van *différance* dan helpen bij het analyseren van een strategie van handelen[5]. Relaties onder hindoestanen onderling, net zo goed als relaties tussen boslandcreolen onderling, zijn de norm. De eigen morele ideologie en culturele uitdrukking is algemeen geaccepteerd. Het gaat er dan uiteindelijk niet om die norm af te wijzen, maar om alternatieven te accepteren als een mogelijkheid. Scrappy beperkt het onderhouden van liefdesrelaties niet tot keuzes binnen de eigen groep, maar kijkt over de grenzen heen. Daarbij realiseert hij zich wel dat juist hierdoor de verschillen geaccentueerd worden. Ook Bourdieu, een andere belangrijke Franse filosoof, geeft in zijn sociologie aan hoe belangrijk het is om tot een bepaalde groep te behoren. Hij introduceert hiervoor het begrip *habitus*; een individu ontwikkelt een mentale structuur als deel van een bepaalde sociale omgeving. Deze bepaalt hoe hij de wereld waarneemt, waardeert en daarbinnen handelt. Daarom zijn mensen geneigd om hun omgeving en hun plaats daarbinnen te aanvaarden als vanzelfsprekend en die wereld als norm te reproduceren. Men handelt vanuit een bepaalde intuïtie en sociaal instinct. Men functioneert binnen de sociale ruimte op diverse autonome velden zoals politiek, cultuur of economie. De machtsverdeling binnen de sociale ruimte heeft als gevolg dat een maatschappelijke elite haar eigen norm als legitiem zal voorstaan[6]. Scrappy beschrijft in zijn liedtekst de afkeuring van de hindoestaanse groep voor de relatie tussen de ‘buskondre boi’ en Rubia. Dit sluit echter niet uit dat de sociale groep rondom de jongen volledig instemt met zijn keuze. Ook daar zullen de commentaren niet van de lucht zijn geweest. Maar dat is een ander verhaal.

In de column ‘Borrelpraat (deel 161) op de site van Starnieuws neemt de schrijver Rappa het lied op de korrel en haalt aan dat in de jaren '60 er al een omstreden lied over interetnische relaties was, omdat ‘Kafri spotte met Hindoetaal en religie’. Ook heeft hij het over het verhaal van Dobru, ‘de Plee’, waarin een Hindostaans meisje stiekem haar Creoolse vriendje ontmoet op het achtererf[7]. Uit de veelvoud aan reacties blijkt wel dat er genoeg artistieke uitingen met dit thema zijn geweest in Suriname's kunstland.

We kunnen ons afvragen of er op woordniveau verschillende betekenissen gegeven kunnen worden aan een bepaalde uiting vanwege een verschillende etnische en multi-linguale achtergrond[8]. Binnen de invloeden van de Afrikaanse talen kunnen we de herkomst van het woord Djoeka bevragen. Van Donselaar noemt in zijn woordenboek van het Surinaams-Nederlands het lemma Joukaene (joekaas). Dit zou een kreek zijn langs de Marowijne waar de groep weggelopen slaven woonde die in 1760 het vredesverdrag met het koloniale bestuur sloot[9]. Er zijn inzichten in welke Afrikaanse culturen hebben bijgedragen aan de Caribische culturen en hoe die zich ontwikkelden, maar duidelijke lijnen zijn er niet[10]. Kafri komt van het woord kaffer, dat in Zuid-Afrika (bantoe-negers) een denigrerend woord was voor iemand van negroïde

Disi na a tori fu a hindoestani pikin nanga a buskondre boi.

Disi na a tori fu a hindoestani pikin nanga a buskondre boi.

't Is maandag, kijk de zon staat hoog boven,
De scholen zijn uit en ze moet langslopen.
Eindelijk, kijk haar daar,
met haar zwart, glad haar.
Ze lacht, fronst.
Ik ben een gevoelige Nidyuka, mijn hartje bonste.
Ze vroeg me wat er is, maar ik antwoordde niet.
Ze stapte op mijn fiets.
Zit je goed Rubia?
Ik nam haar toen mee. We gingen richting Sophia.
Onderweg zagen we iemand.
O god, haar opa!
Ik zag hem veel te laat, dus kon niet uitwijken.
Hij was boos, ploeg, dus hij stond te kijken.
Hij zei: Rubia, stap aff Ga direct naar huis!
Kafir, luister, anders haal ik mijn buis.
Hij zei: Then koelen en een nieuwe Zandapp,
Als ik dat niet kan krijgen, fergiti Rubia.
Hij zei: Then koelen en een nieuwe Zandapp,
Efu mi no man feni dati, fergiti Rubia.
Geef me een kans nou, ik ga tonen dat het kan.
Gi mi wan kans now, dan mi o sori yu taki a kan.
Rubia is twintig jaar en ik ben negentien.
Mijn liefde voor haar, die kan haar opa niet zien.
Hij zegt: Wij zijn nette mensen en ik ben pandit.
Die zwarte kafir, die is bandiet.
Ik vind dat die man liegt.
Ik ga naar school, ik doe mijn best en ik heb nog een bijbaan,
En zijn kleindochter Rubia, die is mijn djaan.
Ik ben lief voor haar.
Ze noemt mij zwarte Shahrukh Khan,
maar wel met dreadlocks.
Maar ik ben niet van Bollywood.
Nee, ik kom uit het bos.

Rubia, praat tot je sadja, zeg hem wat je voelt.
Ik doe het elke dag, Scrappy.
Hij weet niet wat ik bedoel.
Ik zeg: sadja, ik wil Scrappy.
Zegt hij een heleboel, zoals:
Then koelen en een nieuwe Zandapp,
Als ik dat niet kan krijgen, fergiti Rubia.
Hij zegt: Then koelen en een nieuwe Zandapp,
Efu mi no man feni dati, fergiti Rubia.
Aadja, geef me een kans nou, ik ga tonen dat het kan.
Gi mi wan kans now, dan mi o sori yu taki a kan.
Rubia is op een dag de hele situatie zat.
Die kreeg ruzie met haar opa en ging toen op stap.
Ze belde me op: Scrappy, ik ben het al zat.
Ik heb een liter gekocht en die zit in mijn tas.
Neem me niet kwalijk honey, maar ik maak mezelf af.
Ik kon helemaal niet geloven, nee, wat ik hoorde.
Dus ik schoof naar een kant. Ja, want mijn matti's stoorden.
Herhaal het weer Rubia, wat zijn je woorden?
Nee, stop! Zeg me niets! Ik wil het nooit meer horen!
O Bhagwaan Rubia, tu pagala ha na.
Ik pakte mijn fiets en ik ging haar achterna.
O ja, daar staat ze.
Rubia kore, leg dat ding neer.
We gaan praten,
laat sadja hatten,
maar zelfmoord plegen, dat lost niets op!
Dus houd je hoofd op.
Ik heb een Zandapp gekocht, en negen koelen.
Dus nog maar een koe te gaan, dan mag hij niet meer bemoeien.
Aadja, geef me een kans nou, ik ga tonen dat het kan.
Gi mi wan kans now, dan mi o sori yu taki a kan.

Then Koelen - Scruppy Wft. Bryan B

[Vervolg Taligheid]

afkomst[11]. Deze term wordt in Suriname (nog steeds veelvuldig) gebruikt door hindoestanen om mensen van creoolse afkomst aan te duiden. Onder de creolen zul je het woord niet horen. Van de andere kant is het woord koelie afkomstig uit het Oosten, waar het gebruikt werd om lastdragers aan te duiden[12]. Dit wordt algemeen gebezigd in Suriname door de creoolse groep om hindoestanen te benoemen.

Identiteitskenmerken

Naast taal spelen er natuurlijk andere elementen een rol binnen interetnische verhoudingen. Bepaalde tradities blijken een heel verschillende uitwerking te hebben in diverse lokaliteiten. De bruidsschat is een belangrijk cultureel element in ‘Tien koeien...’ en zeker een element waar een deel van de hindostaanse gemeenschap over is gevallen. In India (overigens ook in het vroege Europa) werd een prijs in natura of geld door de familie van de bruid betaald aan de familie van de man. Dit heeft er toe geleid dat meisjes geld kostten, terwijl jongens dat juist opleverden, en dat daardoor de geboorte van een meisje lager werd ingeschat dan de komst van een mannelijke baby[13]. Door de tijd heen is er kritiek op deze praktijk ontstaan en wordt deze gewoonte bij velen niet meer gepraktiseerd[14]. In Suriname is het zo dat de vader van de bruid symbolisch geld doneert aan de vader van de bruidegom. Dit geschiedt zonder druk en op gemoedelijke wijze.

In delen van Afrika is het juist zo dat de man de vrouw afkoopt van haar familie. Voor mij is er in Tanzania (jaren '80) ook wel eens gekscherend een aantal koeien geboden, bij wijze van grap. Dit lijkt een patriarchale en mysogynistische gewoonte die vrouwen in een ondergeschikte positie plaatst. Maar waarschijnlijk was dit gebruik juist ingesteld om de vrouw te beschermen. Mocht de man niet tevreden zijn met de vrouw, kon hij haar terugsturen naar haar familie en (een deel van) het geld teruggeven. Door de urbanisatie zijn oude gebruiken echter ook daar veranderd[15]. De situatie in Afrika was in feite omgekeerd met die in India. Het is dus typisch dat een jongeman van Afrikaanse afkomst zingt over een bruidsschat en dat de hindoestaanse gemeenschap in Suriname zich daaraan stoort. Uit de felle reacties blijkt duidelijk dat men het ervaart als het komen aan de identiteit van de andere groep.

Identiteit is wat een persoon begrijpt en uitdrukt van zijn individualiteit, maar tevens van het gebeuren in de groep waartoe hij behoort. Twee aspecten bepalen de individualiteit van een persoon, volgens Kwame Antony Appiah in ‘The Ethics of Identity’. Individualiteit wordt gevormd door twee noties. De eerste is een romantisch beeld van ‘jezelf vinden, jezelf ontdekken ten opzichte van de wereld’. Dit is authenticiteit. De tweede is een existentiele visie waarin bestaan voorafgaat aan essentie: je bent er eerst en dan bepaal je hoe je wilt leven. In extremo betekent dit dat je jezelf moet verzinnen. Toch zijn beide

noties onvolledig en is er een middenweg. Je eigen identiteit creeren is goed, als die gevormd wordt als antwoord op zaken die zich buiten ons zelf en onze keuzes afspelen[16]. Naast collectieve identiteit is er ook persoonlijke identiteit. Deze twee zijn onderling sterk aan elkaar verbonden. Vaak is het belang van het individu ondergeschikt aan het belang van de groep. Gaat autonomie van een groep in tegen diversiteit, vraagt Appiah zich af. Individuele vrijheid is meestal ondergeschikt aan het groepsbelang.

Ons idee over identiteit verandert ook naarmate we in een veranderende omgeving leven. In een samenleving met maar een etnische groep stel je jezelf geen vragen, simpelweg omdat die zich niet voordoen. Volgens Korsten heeft de geschiedenis getoond dat identiteitsdenken op basis van een (natuurlijke of goddelijke) origine of fundament - met de implicatie van raszuiverheid- kan leiden tot vernietiging. Hij benadrukt dat dit denken acceptatie of bevordering van diversiteit niet stimuleert. De situatie is anders wanneer je je in een multi-etnische samenleving beweegt. Het is een meerderheidsgroep eigen zich hoger in te schatten dan de groep die in de minderheid verkeert. Ook speelt eloquentie en zelfinschatting een rol. Zodra een minderheidsgroep zich ontwikkelt door scholing kan de andere groep steeds minder claim leggen op een hogere cultuur. Korsten geeft aan dat wanneer je uitgaat van essentiele verschillen in identiteit, er vanzelf asymmetrische machtsverhoudingen ontstaan[17]. Wim Bakker, arts en politicus, introduceert in zijn publicatie ‘Srefidensi’ het begrip accommodatie. Naast collectieve assimilatie, het proces van het accepteren van de eigenheid van de andere etnische groep, ofwel de psychologische verwerking van het nieuwe wereldbeeld, bestaat volgens hem al sinds de jaren '40 van de vorige eeuw. Accommodatie is het politieke proces, waarbij de assertiviteit van de groep de dominante cultuurgroep motiveert tot structurele veranderingen, die de levenskansen van de immigrantengroep veilig stellen[18]. Bij de marrons kunnen we niet spreken van een immigrantengroep, maar dat speelt hier zeker niet de dominante rol.

In feite staat Scrappy een utopische samenleving voor: niet in de betekenis van een elders geprojecteerde samenleving, maar een lokale, die optimaal en goed is: een leefgemeenschap waar alles perfect geregeld is om iedereen gelukkig te maken[19]. In het geval van Suriname betekent dit dat alle bevolkingsgroepen hun menselijke gelijkwaardigheid op de ultieme manier tonen door het aangaan van seksuele relaties en het voorbrengen van kinderen die genetisch anders zijn dan hun vader en moeder, en uiterlijk andere, nieuwe kenmerken vertonen dan de groep waaruit elk van hun ouders voortkomt. Dit vormt ook meteen de bedreiging. Er waren heftige discussies gaande op diverse social media naar aanleiding van het lied ‘10 koeien en een Zundapp’. DNA-lid Sheilendra Girjasingh benoemde het lied als racistisch: ‘Wij (Hindostanen) kunnen ook zingen dat je op Latour en Ramgoelam wordt beroofd door Marrons’, zei hij in Dagblad Suriname[20].

De diverse groepen in Suriname gaan vreedzaam met elkaar om, maar het multiculturele debat, dat bij de discussie over het wel of niet aanwezig zijn van Zwarte Piet bij de aankomst van Sinterklaas in Nederland zo'n bittere nasmaak krijgt door de racistische opmerkingen op de 'social media', speelt hier ook[21]. Dit drijft groepen uit elkaar. De intentie van Scrappy is juist om mensen dichter bij elkaar te brengen. Dit utopische uitgangspunt speelde ook een rol in de film 'Wan Pipel' van Wim Verstappen en Pim de la Parra, naar een screenplay van Rudi Kross en Albert Helman. Deze film kwam een jaar na de onafhankelijkheid uit en wordt nog regelmatig vertoond op de Surinaamse televisie, rond de datum van Onafhankelijkheidsdag. We zien dat de discussie ruim dertig jaar na dato nog steeds actueel is. Ook toen was er een bekende persoon die zeker bijgedragen heeft aan het succes van de film, in de persoon van de actrice Willeke van Ammelrooy als de blanke vriendin van de hoofdpersoon. In 'Wan pipel' verkoos de Creoolse jongen een Hindoestaans meisje boven zijn Hollandse geliefde.

Brian Bijlhout

Nu is de trekker van het lied van Scrappy Brian Bijlhout, een belangrijke Surinaamse zanger (Paramaribo 1968), die ook veel successen heeft geboekt buiten de grenzen van Suriname. Zo won hij in 2012 bij 'The winner is....' een platencontract van 1 miljoen Euro. De bijdrage van Bijlhout verleent extra cachet aan het lied, vanwege zijn bekendheid en vanwege het totaal oppositionele karakter van het refrein, zowel in melodie als in inhoud. Door de bijdrage van Brian B krijgt de structuur van het lied iets van het contrapunctuele van de traditionele 'Troki en Piki' (voorzanger en koor) en is het meer dan slechts een refrein. Brian zag Scrappy tijdens een optreden en ze raakten aan de praat. Zo is de samenwerking ontstaan. Het feit dat hij medewerking verleende is niet onomstreden. 'Van zo'n getto marron was het te verwachten, maar dat Brian B hier zijn naam aan verleent...?' was op een internetforum te lezen.

De auteur

Scrappy W is op 9 oktober 1985 geboren als Claude Dinge te Semoisi. Deze boslandcreoolse jongen kwam op zijn zesde naar Paramaribo en werd opgebracht door stadcreolen. Hij sprak geen Sranan, en zeker geen Nederlands. Dit leidde ertoe dat hij werd gepest door medeleerlingen op school. Van vrienden heeft hij het Sranan opgepikt. Op de LTS rapten de jongens en drumden op de tafels, zo rolde Scrappy in de muziek. Zelf (of een van zijn vrienden) ondergaat hij de ongelijkheid binnen de samenleving. Dit was ook het geval met de thematiek van het nummer 'Tien koeien...'. De muziek wordt op CD's gebrand en via de muziekwinkels verspreid. 25% van de opbrengst is voor de winkel. Ook promoot hij zijn muziek op straat, vooraf aangekondigd op de radio en in de krant[22].

Scrappy zelf geeft aan: ‘Als je goed naar mijn teksten luistert, ga je opmerken dat ik soms scheldwoorden gebruik, maar dat is niet zo. Het zijn woorden die in de samenleving voorkomen. Ik gebruik woorden als kafri, Dyuka, pandit. Zo is Dyuka gewoon een stam uit het binnenland. Stadsmensen denken dat het een scheldwoord is, omdat ze niet goed weten wat het verschil is tussen de verschillende stammen in het binnenland en ons daarom allemaal maar Dyuka's noemen.’ Vermeldenswaard hier is dat Scrappy zelf de benaming door elkaar gebruikt. De groep nakomelingen van weggelopen slaven, die zich aan de Marowijne hadden verschanst, noemden zichzelf Ndyuka. Voelt hij zichzelf Dyuka of een Saramacca? Scrappy noemt zichzelf de Super Saamaka en hij zoekt juist onderwerpen uit waar niet over wordt gezongen, of die controversieel zijn. Al is dun de mode, Scrappy zal zingen over ‘dikke vrouwen’. Zelf geeft hij aan niet te kunnen zingen, daarom rapt hij, en speelt graag met woorden...[23]

Reijerman geeft in ‘Sranan a no paradijs’ aan dat de brandbreedte van de Saramaka groot is en diverse liedgenres omvat van wereldlijk liederen, die als drager van sociale commentaren fungeren[24]. In de rap ‘10 koeien...’ klinkt liefde door voor Suriname, maar tegelijkertijd is Scrappy kritisch. Zo fungeert muziek als een medium om taboes te doorbreken. Hij is trots op zijn culturele erfgoed, maar wijst het erfgoed van een ander niet af. Hij gaat zelfs zover dat hij de bruidsprijs wil betalen en daar zelfs voor aan het sparen is. Eenheid in verscheidenheid, de filosofie van Jnan Adhin, is waar hij voor staat, zolang het om positieve zaken gaat.

Volgens Carla Bakboord, antropologe, heeft muziek schrijven en spelen voor veel van de jonge Surinaamse musici een intrinsieke waarde [...]: ‘disi na mi’. Ook Scrappy wil dit benadrukken met zijn credo ‘Super Saramacca’. Bakboord citeert Jaffe en Sanders, die in een onderzoek aantonen hoe jonge gemarginaliseerde marrons in Paramaribo strategieen ontwikkelen in hun strijd tegen etnisch-raciale stigmatisering en voor verbetering van hun sociaal-economische positie[25]. Scrappy is een duidelijk voorbeeld van zo'n gemarginaliseerde persoon die deze strijd voert. Bakboord geeft ook aan dat de muziekproducten het recht op eigen etnische en culturele identiteit uitdrukken en daarmee de sociaal maatschappelijke positie van de artiest bepalen. Maar volgens haar gaan ze ook over de etnische grenzen heen en benadrukken zo het Surinamer-zijn[26]. We kijken naar de inhoud van ‘Tien koeien...’ en kunnen vaststellen dat het hier ook een dergelijk muziekproduct betreft. Tevens speelt de globaliserende werking een rol, en die kan leiden tot homogenisering, maar kan ook een hybridiserende werking hebben: gaan we over tot standaardisering of juist tot diversificatie[27]. Geconstateerd kan worden dat de marrons hun eigen stem In de muziek hebben behouden, al is die anders dan vroeger, mede onder invloed van wereldmuziek, zoals bijvoorbeeld reggae.

Betekenis op tekstniveau

Poezie, ook in een lied, is altijd pragmatisch verankerd, zij dient altijd een doel,

ook als het slechts een doel is dat de dichter zichzelf heeft gesteld[28]. De schrijver van het lied, Scrappy W, wil graag een betere samenleving. Hij geeft aan dat je liefde niet tegen kunt houden en dat alle bevolkingsgroepen in Suriname door liefde een betere samenleving kunnen creeren. In ‘Hip-Hopping across cultures’ geeft de Jamaicaanse Carolyn Cooper aan dat naast jazz, blues en spirituals ook recentere muziekvormen als reggae en rap elementen van weerstand bevatten tegen de alomtegenwoordige brutalisering van mensen van Afrikaanse afkomst[29]. In het lied van Scrappy gaat het om het aspect van gelijkwaardigheid aan een andere groep en daarmee komende tot sociale integratie. Hij beoogt dit door een respectvolle relatie en liefde.

Culturele elementen zijn van essentieel belang in deze rap, zoals we al hebben gezien aan bijvoorbeeld de talen, de verschillende etnische groepen die een rol spelen en de bruidsschat.

Een ander kenmerk van poetisch taalgebruik is het liegen van de waarheid, ofwel het dubbel gebruiken van de referentiele functie. Sommige vormen van taal (zoals harde codes in een pictogram) zijn logisch en glashelder, vrij van dubbelzinnigheden en persoonlijke kleuringen. Poetische taal zijn vaak vertroebelde, verstoorde uitingen waarvan het begrip wordt bemoeilijkt door subjectieve elementen[30]. Reijerman noemt dit als een van de kenmerken van performance-expressiviteit van de Saramaka[31]. Het referentiele kader is erg belangrijk in dit lied. ‘Zwart glad haar’ verwijst naar ‘goed haar’, een kenmerk van een hogere groep in vroeger jaren. Een partner met een lichtere huid en gladder haar werkte statusverhogend in de jaren tussen 1900 en 1950. In de jaren '60 werd de ‘black is beautiful’ beweging vanuit Amerika geïntroduceerd in Suriname (gekoppeld aan de nationalistische beweging) en zien we een opwaardering van Afro haar, werd het mode om Afro's te dragen.[32] Afro-Surinamers besteden veel aandacht aan hun haar. Natuurlijk haar is bij hen sterk gekruld, er bestaan vele verschillende structuren en het kan heel verschillend aanvoelen. In navolging van de reggae muziekbeweging zien we ook de haardracht van rasta's aan populariteit toenemen. Vele jonge mannen knippen hun haar niet en dragen het in lange vlechten. Bij de marrons is het gewoonte bij beide seksen om veel aandacht aan het haar te besteden. Maar alleen vrouwen vlechten haren, van elkaar en van mannen, iets wat uren in beslag kan nemen.

De naam Rubia verwijst naar de film Wan Pipel, waar de hoofdpersoon, een creoolse man, verliefd wordt op de hindoestaanse Rubia en haar verkiest boven zijn Hollandse vriendin, zeer tegen de zin van zijn familie. Een metafoor voor de onafhankelijkheid van Suriname. Rubia is overigens heden ten dage niet echt een naam die opvallend veel voorkomt.

Toentertijd is de personage die Rubia speelde, Diana Gangaram Panday, erg verguisd door de Surinaamse samenleving. Ondanks het feit dat ze een filmrol

speelde, werd ze er persoonlijk op aangesproken dat ze de geliefde was van een zwarte man. De psychologie leert dat periodisering een onmisbare voorwaardelijke eis is bij onze waarnemingen.[33] Dit heeft te maken met herhaling en met afwisseling. Naast de herhaling van het refrein in een lied zien we hier een terugkeer van een thema: in Wan Pipel, maar nu niet met een stadscreool, maar een boslandcreool.

Verder is er sprake van redundante informatie: de fiets voegt geen inhoudelijke betekenis toe aan het thema van het gedicht. Je zou dit vervoermiddel geen speciale waarde toedichten behalve die van een lagere vorm van bromfiets. De Zundapp wordt in Suriname gezien als een bromfiets van hoge kwaliteit. Momenteel rijden er vrijwel geen Zundapps meer rond, maar tegenover het merk bestaan er wel degelijk gevoelens van nostalgie voor dit vervoermiddel. Er is zelfs een Zundapp club in Suriname! ‘Een politieagent staat druk bewegend op een kruispunt waar een Javaanse heer op een bromfiets door het rood rijdt. De agent roept: “Mag niet, mag niet..”. De Javaan rijdt rustig door en schreeuwt teug: “Dis” no Magniet, disi Zundapp!!’.[35]

Het ritme en de rijm bestaat uit terugkeer van hetzelfde na het andere, we zien klankherhaling in het lied op geperiodiseerde wijze. Scrappy gebruikt rijm in zijn rap. Het zijn soms clichevormen en weinig origineel. Hier en daar komt het rijm zelfs geforceerd over. Zoals in:

> ‘Rubia ga direct naar huis,
> kafri luister, anders haal ik mijn buis’.

Bij navraag bleken enkele hindoestaanse vrouwen het woord wel te kennen als uitdrukkingsvorm voor geweer.[36]

Een bijzonder controversieel gedeelte van het lied betreft de vermelding dat Rubia zelfmoord wil plegen. Op een gegeven moment belt Rubia op met de mededeling dat ze het zat is en zichzelf van kant zal maken. Ze heeft een liter gekocht. Hij verstaat haar niet en vraagt of ze wil herhalen wat ze zegt, maar bij nader inzien vindt hij het te pijnlijk. Hij gaat haar achterna en brengt haar zover dat ze de fles gramoxone neerlegt en bereid is met hem te praten. Hij geeft aan dat zelfmoord niets oplost en dat ze haar hoofd op moet houden. Hier fungeert deze thematiek als middel om een discussie op te starten. Zelfmoord is een taboe in Suriname, er wordt zelden openlijk over gesproken. Nu er meer zorg is op dat gebied vanuit de psychologie en psychyatrie, zeker ook in Nickerie waar de suïcide cijfers landelijk gezien het hoogst zijn, wordt dit gegeven ook beter bespreekbaar. Suïcide en pogingen daartoe worden volgens Graafsma et al gezien als een serieus probleem met betrekking tot de mentale gezondheid. Een epidemiologische studie in het district Nickerie heeft hoge cijfers opgeleverd (48 per 100.000) voor zelfmoord en (207 per 100.000) pogingen daartoe; dit zijn gemiddelde cijfers over de jaren 2000-2004. Opvallend is het hoge aantal mannen (49%), en vooral het opmerkelijke gebruik van pesticiden in fatale

(55%) en niet-fatale (44%) zelfdodingen. Naast alcoholmisbruik en huiselijk geweld noemt Graafsma ook de rigiditeit van de hindoestaanse cultuur ten opzichte van familietradities. In het artikel wordt aanbevolen de pesticiden, die zo gemakkelijk over de toonbank te verkrijgen zijn, achter slot en grendel te plaatsen.[37] Uit de rap blijkt dat de grootvader van Rubia haar relatie met de jongen afkeurt, wat de reden is waarom ze een poging tot zelfmoord wil ondernemen. Ook is duidelijk dat Rubia met weinig moeite aan de pesticide kan komen. Jongeren luisteren naar muziek en zo komt de boodschap van Scrappy tot hen. De kunst kan zo een belangrijke rol spelen om taboes bespreekbaar te maken, volgens de arts Asha Mungra.[38]

Nabeschouwing

In dit stuk is aangegeven dat er eg veel commentaar is gekomen na het ‘airen’ van het raplied ‘Tien koeien en een nieuwe Zundapp’ van Scappy W op de Surinaamse radio. De kritiek richtte zich vooral op twee elementen in het lied: de relatie tussen een *hindoestani pikin* en een *buskondre boi*. Daarnaast is er heel wat gediscussieerd over het feit of de auteur van het lied wel of niet mag rappen over zelfmoord. Hoe de onderlinge verhoudingen te maken hebben met accommodatie en assimilatie is wel duidelijk geworden. We zien dat jonge mensen vaak meer begrip hebben voor provocerende teksten dan oudere, en daarbij speelt dan ook de plaats die zij innemen op de maatschappelijke ladder. Opmerkelijk is dat diverse mensen de zanger, Scrappy W, van racisme en discriminatie beschuldigen, terwijl ze met hun uitspraken zelf uitdragen dat ze de andere groep niet als gelijke ervaren. Scrappy zelf geeft aan dat hij een positieve boodschap uitdraagt: men moet van diegene die men kiest kunnen houden, en zelfmoord is geen oplossing voor je problemen. Helaas (waarschijnlijk een gebrek aan financien) is er geen video van het nummer gemaakt. Ondanks en dankzij de controverse rondom het lied is het uitermate populair geworden en het werd veelvuldig gedraaid op de Surinaamse radiostations. Met het lied neem Scrappy W actief deel aan het creoliseringproces in Suriname.[34]

Bronnen

Albuyeh, Ann, 2011

'Tracing African Language and Culture in Trinidad and Puerto Rico'

In: *Anansi's Defiant webs. Contact, Continuity, Convergence and Complexity in the Languages, Literatures and Cultures of the Greater Caribbean*

Curaçao: Universiteit en IPA.

Appiah, Kwame Anthony, 2005. *The Ethics of Identity*. Princeton: Princeton University Press

Bakboord, Carla, 2012. 'Wan poku boskopu. Jonge Surinaamse musici laten hun stem horen. In: *Oso* jrg. 31, nr. 1

Bronzwaer, W., 1993. *Lessen in lyriek: nieuwe Nederlandse poëtica*. Nijmegen: Sun

Cooper, Carolyn, 2002. 'Hip-Hopping across cultures'. In: *Questioning Creole. Creolisation Discourses in Caribbean Culture*. Jamaica: Ian Randle

Donselaar, J. van, 1989. *Woordenboek van het Surinaams-Nederlands*. Muiderberg: Dick Coutinho.

Donselaar, J. van, 2013 *Woordenboek van het Nederlands in Suriname van 1667-1876*. Den Haag: de Nederlandse Taalunie/Meertensinstituut

Flinterman, Jan-Jaap, 2013. De sociologie van Pierre Bourdieu. http://flinterm.home.xs4all.nl/Pierre-Bourdieu-samengevat.html

Fuller, mrs. Marcus. B., 1900. *The Wrongs of Indian Womanhood*. New Delhi: Inter-India Publications [herdruk 1984]

Graafsma, Tobi et al, 2006. High rates of suicide and attempted suicide using pesticides in Nickerie, Suriname, South America. http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/18060/

Hancock, Ian, 2011. 'A Pan-Creole Innovation?' In: *Anansi's Defiant webs. Contact, Continuity, Convergence and Complexity in the Languages, Literatures and Cultures of the Greater Caribbean*. Curaçao: Universiteit en IPA

Houppermans, Sjef, 2003. 'Utopie, distopie, atopie. Een zwerftocht in de Franse literatuur' In: *Identiteit en locatie in de hedendaagse literatuur* [ed. Fokkema, A en M. Steenmeijer}. Nijmegen: Vantilt

Helman, Albert, 1977. *Facetten van de Surinaamse samenleving*. Zutphen: De Walburg Pers

Kasanradji, Luzmilla, 2014. 'Wat moeten we echt niet meer in 2014?' Zaterdag 11 januari, GFC nieuws

Korsten, F.W., 2009. *Lessen in literatuur*. Nijmegen: Vantilt

Maitra, Sudeshna, 2007. 'Dowry and Bride Price'. http://dept.econ.yorku.ca/~smaitra/SMaitra_IESS.pdf

Mulder, Nikki, 2013. 'A stigma fu wan pipel'. De Ware Tijd, 9 oktober. http://nikkimulder.wordpress.com/2013/09/10/a-stigma-fu-wan-pipel/

Neck Yoder, Hilda van, 1986. 'Calibans antwoord'. In: *Tirade*, nov.

Ramadhin, Hardeo, 2013. 'Het lied 'Tien koeien en een nieuwe zundapp...'. Zondag 11 augustus, Starnieuws

Rappa (Robbie Parabirsing), 2013. Borrelpraat, deel 161. Starnieuws, 13 aug. http://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/18650

Reijerman, Meike, 2000. 'Sranankondre a no paradijs. De constructie van lokaliteit in de populaire muziek van de Saramaka' In: *Oso*, jrg. 19, nr. 1, mei

Schubert, Caroline van, 2013. 'Ik speel graag met woorden' Interview met Scrappy W in *Parbode*, okt. p. 26

Seedo, Steven. Maandag 5 augustus 2013. *Radio 10 boycot 'Tien koeien'*

De Ware Tijd, 7 augustus 2013. *'Tien koeien' weer te horen op radio 10* http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2013/08/07/tien-koeien-weer-te-horen-op-radio-10/

De Ware Tijd, 14 augustus 2013. *'Scrappy W met 'Tien koeien' aan de Domineestraat.*

Zeijl, Femke van, 2008. 'Aktentas, laptop en koe als bruidsschat'. nrc.next, 4 april

Eindnoten:

1 Seedo, 14 aug. 2013
2 Mulder, 9 okt. 2013
3 Kasanradji, 11 jan. 2014: site GFC
4 Neck Yoder, 1986
5 Korsten, 2009: p. 58
6 Zie Flinterman, 2013
7 Rappa, Starnieuws site, 13 aug. 2013
8 Zie het artikel van Hancock (2011) over de betekenis van enkele woorden in een lied van Sean Paul.
9 Donselaar Van, 1989: p. 124 & 2013: p. 97
10 Albuyeh, 2011, p. 79.
11 Donselaar Van, 1989: kaffer/kafri; Kaphri komt van Arabisch Kafir = ongelovige.
12 Ibidem: koelie van coolie, oorspr. Tamil: gehuurde arbeider, dagloner.
13 'Major Murdo writing in 1818 mentions that among the offspring of 8.000 Rajputs probably not more than thirty females were alive.' In: Fuller, 1900: p. 155.
14 Hoewel er anno 2013 nog steeds vrouwen in India worden vermoord vanwege de bruidsschat, zie www.nieuws.nl/.../Veel-Indiase-vrouwen-vermoord. Er schijnen zeven miljoen minder meisjes te zijn dan jongens.
15 Zie: http://www.fvz-journaliste.nl/new_articles/femke_afrika.pdf
16 Appiah, 2005: p.18
17 Korsten, 2009: p. 56-57
18 Bakker, 2013: p. 15
19 Houppermans, 2003: p. 135
20 Dagblad Suriname, 7 augustus 2013
21 Op diverse internet sites van Nederlandse kranten speelde de 'Zwarte Piet' discussie, oktober 2013
22 Seedo, 14 aug. 2013
23 Schubert, okt. 2013
24 Reijerman, 2000: p. 59
25 Bakboord, 2012: p. 10
26 Bakboord, 2012: p. 16
27 Jacobs, 2012: p. 349
28 Bronzwaer, 1993: p. 12
29 Cooper, 2002: p. 267
30 Bronzwaer, 1993: p.19
31 Reijerman, 2000, p.62
32 Helman, 1977: p. 62
33 Bronzwaer, 1993: p. 16
35 Surinaamse mop: 'Dit is geen Magneet, dit is een Zündapp.' Dit zijn beide bromfietsmerken, vooral zeer geliefd en veel gebruikt in Suriname in de jaren '50 en '60. Zündapp is van Duitse makelij en de eerste werden in Neurenberg gefabriceerd van 1907 tot en met 1984. Daarna werd het model overgenomen door het Japanse Honda.
36 Met dank aan de moB studenten IOL jaar 2014

37 Graafsma, T et al, 2006
38 Mulder, 9 okt. 2013
34 http://www.youtube.com/watch?v=MHVW_ibyPNw